

HASAN řU'ŪRÎ EFENDÎ'NİN PEND-NÂME-İ ATTÂR TERCŪMESİ

METİN VE İNCELEME

AİşE HANDAN KONAR

BOĞAZİÇİ UNIVERSITY

2010

HASAN ŒU'ŒRÎ EFENDÎ'S TRANSLATION OF *PEND-NÂME-İ ATTÂR*:
TEXT AND TEXTUAL ANALYSIS

Thesis submitted to the
Institute of Social Sciences
in partial satisfaction of the requirements for the degree of

Master of Arts
in
Turkish Language and Literature

by
AiŒe Handan Konar

Boğaziçi University

2010

Hasan Şu'ûrî Efendi's Translation of *Pend-nâme-i Attâr*:

Text And Textual Analysis

The thesis of Aîşe Handan Konar is approved by:

Prof. Günay Kut (Advisor)

Prof. Zehra Toska

Prof. Cihan Okuyucu

September 2010

Thesis Abstract

Aişe Handan Konar, “Hasan Şu‘ûrî Efendi’s Translation of Ferîduddîn Attâr’s

Pend-nâme: Text and Textual Analysis”

Ferîduddîn Attâr is undoubtedly one of the most famous and influential classical Persian poets whose influences can be observed in many literatures over the world. His *Pend-nâme* is a short *mathnawî* which focuses on ethical and religious issues by giving advices and listing things to be done and things to be avoided. Over the centuries *Pend-nâme* has become one of the most widely read and translated literary work with its all-time and worldwide valid content. Especially in the Ottoman literature it was translated and annotated over and over by various poets and writers. The book can be taken as a compilation of advices about the issues which can be deemed as essential in order to lead a pious and moral life. Those issues can be listed as: dispraising *nafs* (the evil part of human soul), good deeds such as abandoning the earthly delights, ascetism, endurance to neediness, taciturnity, generosity, integrity, godliness, hospitality, contentment; and bad habits like greediness, foolishness, rage, stinginess and so forth.

In this study, a seventeenth century writer Hasan Şu‘ûrî Efendi’s verse translation of *Pend-nâme* is to be transliterated and examined. In the first chapter, Ferîduddîn Attâr and his works, *pend-nâme* tradition and Hasan Şu‘ûrî Efendi have been examined. In the second chapter, the thematic, structural and translational qualities of the work at question have been described and evaluated. And in the final chapter, the manuscripts used in preparing the text have been described and the transcribed text has been given.

Tez Özeti

Aiße Handan Konar, “Hasan Şu’ûrî Efendi’nin *Pend-nâme-i Attâr* Tercümesi:

Metin ve İnceleme”

Klasik Fars Edebiyatının en ünlü ve en etkili şairlerinden biri olan Ferîdüddîn Attâr’ın *Pend-nâme* adlı eseri, çeşitli konularda yapılması gereken şeyler ile kaçınılması gerekenleri sıralayarak öğütler veren dinî-ahlakî türde kısa bir mesnevidir. Asırlar boyunca her zaman ve her yerde geçerli içeriğiyle *Pend-nâme*, İslam geleneğinden beslenen edebiyatlar içerisinde en çok tercüme ve şerh edilen eserlerden biri olagelmıştır. Özellikle Eski Türk Edebiyatında pekçok şair ve yazar tarafından tekrar tekrar tercüme ve şerh edilmiştir. Eser, din ve ahlak kurallarına uygun bir hayat sürmede gerekli görülen konulara ilişkin bir derleme olarak görülebilir. İçerdiği konular; nefisle mücadele, cömertlik, kanaat, takva, sabır, söz söylemede ölçü gibi güzel huylarla dünya hırsı, tembellik, kibir, cimrilik gibi kötü huylar olarak sıralanabilir.

Bu çalışmanın amacı *Pend-nâme*’nin on yedinci yüzyıl sonunda Hasan Şu’ûrî Efendi tarafından yapılmış manzum tercümesini bir metin halinde ortaya koymak ve metnin gerek konu gerekse tercüme bakımından bir incelemesini sunmaktır. Birinci bölümde Ferîdüddîn Attâr ve eserleri, *pend-nâme* geleneği ve Hasan Şu’ûrî Efendi’nin hayatı üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde eserin içerik özellikleri; konular, eserin şekilsel özellikleri ve tercüme hususiyetleri ele alınmıştır. Son bölümde de metni oluşturmada kullanılan nüshalar tanıtılmış ve ardından transkripsiyonlu metin sunulmuştur.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	vii
BÖLÜM 1. GİRİŞ.....	1
Ümmet Çağı Türk Edebiyatında Nasihat-nâmelere Kısa Bir Bakış.....	1
Ferîdüddîn Attâr.....	7
Attâr'ın <i>Pend-nâmesi</i> ve <i>Pend-nâme</i> Geleneği.....	9
Hasan Şu'ûrî Efendi.....	12
BÖLÜM 2. HASAN ŞU'ÛRÎ EFENDİ'NİN <i>PEND-NÂME-İ ATTÂR</i> TERCÜMESİ.....	14
Eserin Şekilsel Özellikleri.....	14
Eserin İçerik Özellikleri.....	15
Eserde Değinilen Temel Kavram ve Konular.....	29
Eserin Tercüme Özellikleri.....	49
BÖLÜM 3. SONUÇ.....	62
BÖLÜM 4. NÜSHALAR VE METİN.....	64
Metin Tespitinde Kullanılan Nüshalar.....	64
Metin Tespitiyle İlgili Hususlar ve Transkripsiyon Sistemi.....	68
Transkripsiyonlu Metin.....	70
SÖZLÜK	229
Eserde Geçen Farsça Fiiller Listesi.....	243
GENEL İNDEKS.....	248
KAYNAKÇA.....	250
NÜSHALARDAN ÖRNEKLER.....	254
Süleymaniye Kütüphanesi, Darülmecnevi Bölümü Nu. 185	
Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar Bölümü Nu. 1282	
Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi Y-0221	

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı geçen eser
A.g.m.	Adı geçen makale
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
ev.	Çeviren
H.	Hicrî
Haz.	Hazırlayan
HM	Hedef Metin
H.z.	Hazret-i
KM	Kaynak Metin
M.	Miladî
s.	sayfa
sy.	sayı

ÖNSÖZ

Ferîdüddîn Attâr, İran Edebiyatının en önemli şairlerinden biri olmasının yanı sıra Türk Edebiyatında da çokça okunmuş, tercüme ve şerh edilmiş, kısacası edebiyatımız yazar ve şairlerince bir üstat olarak takip edilmiştir. Bu takip, edebiyat içerisinde tek tük eserlerden müstakil türlere dönüşerek genişlemiştir. Attâr'ın, sözgelimi *Mantıku't-tayr*, *Esrar-nâme*, *Îlâhî-nâme* vs her bir eseri edebiyatımızda yer bulduğu gibi özellikle *Pend-nâme* adlı küçük çaplı manzum eseri Türk edebiyatının çokça çevrilen eserlerinden biri olmuştur. Eser yalnızca çevrilmekle kalmamış, açtığı yolda “pend-nâme” ayrı bir tür olarak yerini bulmuş, bu minval üzere pek çok eser yazılmıştır.¹

Eldeki verilere göre ilk olarak 15. yüzyılda rastladığımız *Pend-nâme* tercümeleri özellikle 16. yüzyılda artmış özellikle 17. yüzyıldan itibaren yerini şerhlere bırakmıştır. Bu şerhler arasında incelememize konu olan Hasan Şu'ûrî Efendi'nin şerhi aynı zamanda manzum tercümesini de vermesiyle kendini diğer şerhlerden ayırt edilir kılmaktadır. Biz de Şu'ûrî'nin şerhi içerisinde yer alan *Pend-nâme*'nin bu manzum tercümesini ayrı bir metin olarak kurmaya çalıştık. Bunun için de öncelikli olarak Hasan Şu'ûrî Efendi'nin Süleymaniye Kütüphanesi Darülmecnevi

¹ Bkz. Mahmut Kaplan, “Türk Edebiyatında Manzum Nasihat-nâmeler”, *Türkler* XI (2002): 791-799; Mahmut Kaplan, “Divan Edebiyatında Manzum Nasihat-nâme Yazar Şairler ve Eserleri”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* c. III, sy. 3 (1992): 23-68.

Bölümü Nu. 185'te yer alan 190 varaklık müellif nüshasını esas almakla beraber gerekli gördüğümüz noktalarda eserin diğer nüshalarından² da yararlandık.

Bu çalışmada ilkin ümmet çağı Türk edebiyatında nasihat-nâmelere kısaca bir göz attıktan sonra, Ferîdüddîn Attâr'ın kısaca hayatı ve eserleri ve *Pend-nâme* adlı eseri hakkında bilgi verilecek, *Pend-nâme*'nin bilinen tercüme ve şerhlerine değinilecek ve çok az malumata sahip olduğumuz mütercim ve şârih Hasan Şu'ûrî Efendi'den söz edilecektir. İkinci bölümde eserin şekilsel, içerik ve tercüme özellikleri ele alınacaktır. Son olarak da transkripsiyonlu metin ve ardından kapsamlı bir sözlük sunulacaktır.

² Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar Bölümü Nu. 1282, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi Y-0221.

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Ümmet Çağı Türk Edebiyatında Nasihat-nâmelere Kısa Bir Bakış

İnsanları doğru yola iletme, ahlâklı bireylerden oluşan erdemli ve huzurlu bir toplum yaratma kastıyla öğütler vermeyi amaçlayan ahlâkî esaslara dayalı eserler yazma, gerek Türk gerekse dünya edebiyatlarında tarih kadar kadim sayılabilecek bir gelenektir. Özellikle Türklerin İslam medeniyeti çerçevesine girmesiyle birlikte edebiyat verimleri halka bu yeni dinin gereklerini anlatmak için en fazla dinî alanda yoğunlaştığı gibi ahlâkî esaslara dinî esaslar da içiçe girmiş ve bu içiçelik de edebî eserlerin mahiyetinde belirleyici olmuştur. Bunun yanı sıra İslam'ın Türkler arasında mutasavvıflar ve sûfî dervişler aracılığıyla yayılması da, dinle paralel giden ve çoğunlukla yolun sonunda kesişen bir tasavvufî eserler bütüncesinin oluşmasına yol açmıştır. Böylelikle örf, âdet ve göreneklere dayanan ahlâkî, İslam esaslarına dayanan dinî ve kimi zaman dinden sadece nüans farkıyla ayrılan kimi zamansa bambaşka bir mahiyete bürünen sûfîyâne yol/yollara dayanan tasavvufî olmak üzere üç ana damardan beslenen bir edebiyat geleneği ortaya çıkmıştır. Agâh Sırrı Levend de bu durumu,

Ümmet çağında ahlâkî dinî esaslardan, hatta tasavvufî düşüncelerden ayırmak mümkün olmadığına göre, bir eser için dinî, tasavvufî, ahlâkî vasıflardan birini kesin olarak vermek kolay değildir. Dinî bir eser aynı zamanda tasavvufî, dinî ve tasavvufî bir eser de aynı zamanda ahlâkî olabilir. Bunun içindir ki, ancak kapsadığı esas fikre bakarak,

bir esere dinî, tasavvufî, ya da ahlâkî hükmünü verir ve o çerçeve içine alabiliriz.¹

şeklinde özetlemektedir. Dinî-ahlâkî-tasavvufî eserler bütüncesi içerisinde kendini ayırt edilir kılan “nasihat-nâme”ler (pend-nâmeler) ise başlı başına bir alt tür oluşturmaktadır. Türkçe öğüt anlamına gelen Arapça “nasihat” ve Farsça “pend” kelimesine “-nâme” son eki eklenmesiyle nasihat-nâme ya da pend-nâme olarak anılan eserler, öğüt vermek amaçlı yazılmış, Levend’in açıklamasına uygun bir şekilde içeriklerine göre dinî, ahlâkî yahut tasavvufî mahiyette olan ya da üçünü birden kapsayan eserlerdir. Manzum ve mensur olabildiği gibi manzum olanları da genellikle mesnevî nazım şeklinde olmakla birlikte diğer nazım şekilleriyle yazıldıklarına da rastlanmaktadır.

Konuları bakımından kendi içlerinde genel olarak dinî, ahlâkî, tasavvufî şeklinde ayrıldıkları gibi, siyasî ve adab-ı muaşeret kurallarına yönelik olması dolayısıyla toplumsal içerikli olanları da vardır. Özellikle devlet yönetiminin nasıl olması gerektiğine yönelik hükümdar, vezir gibi devlet adamları hedef alınarak yazılan siyasî içerikli nasihat-nâmeler yüzyıllar içerisinde artık kendi alt türünü oluşturmuş ve “siyaset-nâme” ortak adını almışlardır. Bununla beraber, İslam dininin aynı zamanda bir devlet dini olması yönüyle de siyaset-nâme adlı nasihat-nâmeler de dinî esaslarla yoğrulmuştur. “Dinî ahlâk, ümmet çağı fikir hayatının temelidir”² cümlesi tüm nasihat-nâmeler için de bir nevi formül hükmünü taşımaktadır. Buna uygun olarak da, bu eserler içerisinde ayet ve hadislerle din

¹ Agâh Sırrı Levend, “Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* sy. 234 (1964), s. 91.

² A.g.e., s. 90.

büyükleri/mutasavvıfların sözlerine çokça yer verilmektedir. Hatta pek çok bölüm sadece ayet ve hadislerin açıklanmasından ibarettir de denebilir.

Bu türdeki eserler başka araştırmacılar tarafından gerek içerik gerekse şekilsel özellikleriyle birlikte ayrıntılı olarak ele alındığından biz burada yalnızca türe kaynaklık eden, bir anlamda ilkörnekleştiren eserlere değinecek, diğerlerininse isimlerini vermekle yetineceğiz.³

Öğüt verme geleneği İslam öncesi Türk toplumunda ve yazılı ürünlerinde de yaygın olmakla beraber, Türklerin İslamiyeti kabulüyle İslam medeniyeti içerisine girmelerinin ardından dinin temel esasları, ahlâk kuralları ve bu medeniyetin kültürel öğelerinin de aktarılmaya ve yayılmaya başladığı “ümmeî çağı” olarak adlandırdığımız devir itibarıyla en zengin dönemini yaşamıştır. Bu devir için en eski nasihat örneklerine Kaşgarlı Mahmud’un *Dîvânü Lügâti’t-Türk*’ünde rastlanıldığı söylenebilir. Köprülü, *Dîvânü Lügâti’t-Türk*’te yer alan çoğu vezinli atasözleri ve manzumeler için “nasihat tarzındaki parçalarla darb-ı meseller, muhtelif Türk şubelerinde hâlâ mevcut olan bu cins verimlerden farksızdır diyebiliriz. Ekserisi mevzûn olan bu darb-ı meseller, belki de eski manzumelerden kalmış bakiyelerdir”⁴ demektedir.

İlk müslüman Türk şairlerinden olan Yusuf Has Hâcib’in en eski Türk klasik eseri sayılan 1069’da Doğu Türkistan’da tamamlanmış *Kutadgu Bilig* adlı eseri aynı zamanda ümmeî çağında vücuda gelmiş ilk manzum nasihat-nâme kabul edilmektedir. Bir nevi siyaset-nâme sayılabilecek bu ilk eserin ardından, Edib

³ Bkz. Ağâh Sırrı Levend, “Ümmeî Çağında Ahlâk Kitaplarımız,” *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* sy. 234 (1964): 89-115; Mahmut Kaplan, “Türk Edebiyatında Manzum Nasihat-nâmeler,” *Türkler* XI (2002): 791-799; Mahmut Kaplan, “Divan Edebiyatında Manzum Nasihat-nâme Yazarı Şairler ve Eserleri,” *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* III/3 (1992): 23-68.

⁴ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1986), s. 158.

Ahmed olarak anılan Ahmed b. Mahmud Yüknêî'nin *Atabetü'l-Hakâyık* adlı dinî-ahlâkî mahiyette nasihat-nâmesi gelmektedir. Köprülü eserle ilgili,

Dünyanın göçüp gidilecek bir kervansaray olduğu, burada herşeye zeval mukadder bulunduğu, bu zehirli yılanı inanmamak lazım geldiği v.s.. tarzındaki nasihatleri, bir takım ayetlere ve hadislerle dayanarak bol bol veren yazar, bu eseriyle sonradan vücuda gelecek birçok “Ahlâk-ı sûfiyâne” eserlerine âdeta bir nevi “Başlangıç” yapmaktadır... VI. yüzyılda başlayan Türk Tasavvuf Edebiyatı, bu türlü dinî mefhumları asırlarca Türk halkı arasında yaşatmaya çalışmıştır.⁵

derken eserin bir tür nasihat-nâme prototipi olduğunu vurgulamaktadır.

Manzum öğüt verme geleneği içerisinde her ne kadar müstakil bir nasihat-nâme yazmamış olsa da herbir şiiri birer nasihat-nâme sayılabilecek Hoca Ahmed Yesevî'nin günümüzde “ilahi” olarak da adlandırılabilen “hikmet”lerini de anmak gerekir. Türkistan'da Yesi tarikatının kurucusu ve ilk Türk sûfilerinden olan Ahmed Yesevî aynı zamanda yetiştirdiği müritleri aracılığıyla Anadolu'da tasavvufun kök salmasına da öncülük etmiştir. Hikmetlerinin sonradan derlenmesiyle oluşan, “derin ve şairane bir tasavvuf eseri olmaktan ziyade, dinî ve ahlâkî öğütlerden, menkıbe ve hikâyelerden, tarikat usûl ve âdâbına âid bir yığın ta'limî manzumelerden meydana gelmiş”⁶ olan *Divân-ı Hikmet* adlı eseri halka hitap eden oldukça sade ve basit bir dil ve üsluba sahip olmasına rağmen bu alanda yazılmış pek çok esere kaynak olmuştur.

Anadolu dışında başlayan ümmet çağı edebiyatının bu ilk eserlerinin ardından dinî-ahlâkî türde eserler ve özellikle de nasihat-nâmeler Anadolu sahasında artarak devam etmiştir. XIII. yüzyılda doğudaki Moğol istilası ardından pek çok mutasavvıfın Anadolu'ya gelmesiyle Anadolu'da tasavvuf hareketleri güçlenmiş ve

⁵ A.g.e., s. 177.

⁶ A.g.e., s. 195.

dolayısıyla tasavvufî edebiyat ürünleri artmıştır. Bu dönemde Anadolu’da yaşayan Mevlânâ ve Hacı Bektaş Velî gibi ünlü mutasavvıfların fikirleri ve eserleri onların izinde pek çok esere de önyak olmuştur.

Bu devirde yazılmış ilk nasihat-nâmeler arasında Hoca Ahmed Fakih’in kaside nazım şekliyle yazdığı “ahlâkî-sûfiyâne” olarak nitelendirilen küçük çaptaki eseri *Çarh-nâme* yer almaktadır. Dünyanın gelip geçiciliği, ebedî âlem ve ahiret günü için şimdiden hazırlanmak gerektiği gibi uyarılarla sabır, tevazu gibi konularda öğütler veren eser “Anadolu şehirlerinde Acem sûfiyâne şiirinin tesiri altında vücuda gelmiş en eski eser”⁷ kabul edilmektedir.

Köprülü’nün “Türk sûfiyâne şiirinin Mevlânâsı”⁸ olarak çok yerinde bir şekilde tanımladığı Yunus Emre, sade bir dil ve üslup kullanarak yazdığı kimseyi dışarıda bırakmaksızın bütün gönüllere hitap eden pek çok manzumesi ile Anadolu’da tekke-tasavvuf edebiyatının en önemli şairi olmuştur. Yunus Emre’nin 1307 tarihinde telif etmiş olduğu 600 beyitlik kısa mesnevîsi *Risâletü’n-Nushiyye* de kaynaklarda Anadolu sahasındaki ilk ve en eski nasihat-nâme olarak geçmektedir. Eser “sülûk ehlinin serencamını anlayan ahlâkî-tasavvufî bir mesnevîdir”⁹. Bu küçük mesnevîde ruh ve akıl, kibr ve kanaat, buşu ve gazab, sabır, buhl ve hased, gaybet ve bühtan gibi nefse ait sıfatlar alegorik bir üslup ve sade bir dille bir bir ele alınır. Köprülü bu eser için “tasavvufî ahlâk kâidelerinden mülhemdir ki, bunlarda Attâr, Senâî, Mevlânâ tesirleri birdenbire göze çarpar”¹⁰ derken, eserin tenkitli metnini de hazırlayan

⁷ A.g.e., s. 262.

⁸ A.g.e, s. 265.

⁹ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı ve Risâletü’n-Nushiyye* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990), s. 5.

¹⁰ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984), s. 293.

Mustafa Tatçı buna “Yunus’un bu eseri, ne Attâr’ın ne de başka bir yazarın eserinden mülhem yazılmıştır”¹¹ şeklinde karşı çıkarak mesnevînin baştan sona millî bir doku sergilemekte olduğunu öne sürer.

İlk dönem türün kurucu örneklerinin ardından, on dördüncü yüzyılda Hoca Mes’ud’un İran’ın önemli şairlerinden Sâdî’nin *Bostân* adlı eserinin tercümesi olan *Ferheng-nâme-i Sâdî*’si ve Aydınli Mürîdî’nin *Pend-i Ricâl*’i; on beşinci yüzyılda Ahmed-i Dâî’nin Farsçadan tercüme ettiği *Vasiyyet-i Nûşirevân-ı Âdil be-pûsereş*’i, Sinan Paşa’nın *Maârif-nâme*’si, Saruhanlı Gülşenî’nin *Dil-güşâ*’sı, Dede Ömer Rûşenî’nin *Pend-nâme*’si, Yetîmî’nin *İbret-nâme*’si; on altıncı yüzyılda Hatayî mahlaslı Şah İsmail’in *Nasihat-nâme*’si, Şemsî’nin *Deh Murg*’u, Cemâlî’nin *Nasihat-nâme*’si, Hüseyinî’nin *Câmiü’n-Nasâyih*’i, Geyveli Güvâhî’nin *Pend-nâme*’si, Hızrî’nin *Âb-ı Hayât*’ı, Zaîfî’nin *Bâğ-ı Bihişt* ve *Bostân-ı Nasâyih* adlı tercüme mesnevîleri, Azmî’nin *Pend-nâme*’si, Behiştî’nin *Heşt Behişt*’i, Şemseddîn-i Sivâsî’nin *Mir’âtü’l-Ahlâk ve Mirkâtü’l-Eşvâk*’ı ile *Gülşen-âbâd*’ı ve *Nasihat-nâme*’si; on yedinci yüzyılda Karaçelebi-zâde Abdülazîz’in *Gülşen-i Niyâz*’ı, Adnî Recep Dede’nin *Pend-nâme*’si, Muhyiüddîn Kâdirî’nin *Nasihat-nâme*’si; on sekizinci yüzyılda Nâbî’nin aynı zamanda Türk edebiyatındaki en meşhur nasihat-nâme olan *Hayriyye*’si, Akhisarlı Vassâf Abdullah Efendi’nin *Hayâl-i Behçet-âbâd*’ı, Ahmed Mürşidî’nin *Pend-i Mürşidî*’si, Naîmüddîn Temeşvârî’nin *Silk-i Cevâhir*’i, Seyyid Mehmed Emrullah Emîrî Çelebi’nin *Nasihat-nâme-i Emîrî*’si, Ömer Zarîfî Efendi’nin *Pend-nâme-i Zarîfî*’si, Sünbül-zâde Vehbî’nin *Lutfiyye*’si; on dokuzuncu yüzyılda Erzurumlu Mehmed Şerîfî’nin *Pend-i Gülistân-ı Şerîf*’i, Şeyhî-zâde Vak’a-nüvis Es’ad Efendi’nin *Pend-nâme-i Vak’a-nüvis Es’ad Efendi*’si ve Ahmed Râşid’in *Tercüme-i Manzume-i Pend-nâme-i Lokman Hekîm*’i sayılabilir.

¹¹ Tatçı, s. 3.

Kısaca ele almaya çalıştığımız nasihat-nâmeler içerisinde bu çalışmanın asıl konusunu teşkil eden Ferîdüddîn Attâr'ın *Pend-nâme*'si ise pek çok edebiyat araştırmacısına göre, öncelikle tercüme ve şerhler yoluyla ardından da onu model olarak yazılan telif eserlerle pend-nâme geleneğinin bu denli yaygınlaşmasının başlıca nedenlerinden biri olmuştur.

Ferîdüddîn Attâr

Adı kaynaklarda Ferîdüddîn Muhammed b. Ebû Bekr İbrâhîm olarak geçer. Nişaburlu olduğu kabul edilmiştir. Gerek doğum gerekse ölüm tarihi kesin olarak bilinemese de çeşitli verilere dayanılarak doğum tarihinin 537-542 (1142-47) arası, ölüm tarihininse 618 (1221) sonrası olduğu öne sürülmektedir.¹² Kendi ifadelerinden eczacılık ve hekimlik yaptığı, Attâr mahlasını da bu yüzden kullandığı çıkarılmaktadır. Herhangi bir tarikata doğrudan bağlı olmasa da samimi bir tasavvuf ehli olduğunda birleşilmiştir. Yine bizzat kendisinin “enbiyâ ve evliyâ” üzerine bin kitap okuyup otuz dokuz yıl boyunca tasavvufa dair şiir ve hikâyeler topladığını söylediği aktarılmaktadır.¹³ Sünnî ve taassup karşıtı bir kimlik çizmekte, eserlerinde dört halifeyi de övdüğü görülmektedir. Bazı araştırmacılar ona atfedilen birkaç eserden yola çıkarak yaşlılık evresinde Şiîliği benimsediğini söylese de bu

¹² Ferîdüddîn Attar, *İlâhî-nâme*. çev. Abdülbaki Gölpınarlı (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1947), s. I.; *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı C. 4, 1991) “Attar, Ferîdüddin” maddesi, s. 95.

¹³ *İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı C.1, 1988) “Attar” maddesi, s. 8.

eserlerin ona değil on beşinci yüzyılda yaşayıp Attâr mahlasını almış başka bir şaire ait olduğu¹⁴ daha ortak bir görüştür.

Özellikle hikâye anlatmada ya da varolan halk hikâyelerini nazma dökmede üstat sayılır. Bu hikâyelerin hepsinin ortak yönü taşıdıkları tasavvufî ruh ve samimî dildir. Gölpınarlı'ya göre de “hikâyelerini halktan toplayan, bilgisini halka duyurmaya, inancını halka yaymaya çalışan Attâr, kendisine has bir edâya, bir üslûba sahip olmakla beraber halk diliyle ve halkla konuşmuştur”¹⁵.

Başlıca eserleri; *Dîvân*, *Îlâhî-nâme*, *Mantıku't-tayr*, *Esrâr-nâme*, *Muhtar-nâme*, *Hüsrev-nâme*, *Musîbet-nâme*, *Tezkiretü'l-Evliyâ* olup kendisine atfedilen ancak kimi içerik kimi üslup özellikleri dolayısıyla pek çok araştırmacının ona aidiyetinde ihtilafa düştüğü eserler de vardır.¹⁶ Konumuz olan *Pend-nâme*'ye gelecek olursak, *Mantıku't-tayr*'dan sonra Attâr'ın en tanınmış eseri hüviyetini arz etmektedir. Nazif Şahinoğlu, Fîrûzanfer ve Zerrînkub gibi son dönem araştırmacılarının şüpheli eserler arasında bir tek *Pend-nâme*'yi hariç tuttuklarını¹⁷ bildirmektedir. Ancak burada konumuz eserin Attâr'a aidiyetini tespit olmadığı için asırlar boyunca benimsenmiş genel yargı doğrultusunda hareket edilecektir.

¹⁴ J.T.P De Bruijn, *Persian Sufi Poetry. An Introduction to the Mystical Use of Classical Poems*. (Richmond: Curzon, 1997), s. 99.

¹⁵ Ferîdüddîn Attâr, *Îlâhîname*. haz. Abdûlbaki Gölpınarlı (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1947), s. VIII-IX.

¹⁶ Bkz. örneğin *Cevherü'z-zât*, *Uştur-nâme*, *Bî-ser-nâme*, *Cümcüme-nâme*, *Heylâc-nâme*.

¹⁷ *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* “Attâr, Ferîdüddîn” maddesi, s. 98.

Attâr'ın *Pend-nâme*'si ve Pend-nâme Geleneği

Girişte de belirttiğimiz gibi, özellikle Türklerin İslam medeniyeti çerçevesine girmesiyle Anadolu'da bu yeni dinin gereklerini halka öğretme yolunda en çok ahlâkî-didaktik eserler ortaya konmuştur denebilir. Bu amaca hizmet etmek amacıyla da yayılması istenilen bilgilerin manzum olarak akılda kalıcılığını da sağlamak için nasihat-nâme ya da pend-nâme başlıklı mesnevî türünden pek çok eser verilmiştir. Sözelimi, Ahmed Fakih'in *Çarh-nâme*'si ile Yunus Emre'nin *Risaletü'n-Nushiyye*'si Anadolu'da ilk nasihat-nâme örneklerinden sayılır. Bu gibi bağımsız nasihat-nâmelerin yanı sıra “nasihat-nâmelerin İslam kültür coğrafyasındaki en meşhur örneği”¹⁸ sayılan Ferîdüddîn Attâr'ın *Pend-nâme*'si de ahlâkî eserler arasında Türk edebiyatında en yaygın tercüme ve şerh edilen eser olarak anılmaktadır. Ancak yalnızca bununla kalmamış ondan etkilenecek tamamen telif olan pend-nâme yazma geleneğini başlatarak ayrı bir türün ortaya çıkmasına da yol açmıştır.

Eser adından da âşikâr olduğu üzere kısa ve özlü bir üslupla insana iyiliği emredip onu kötülükten uzaklaştırmayı amaçlayan öğütlerin manzum halde gayet anlaşılır bir şekilde ifade edilmesinden ibarettir. Klasik bir mesneviyi oluşturan kısımlar, tevhid, na't, çâr yâr-ı güzîn medhi, din büyüklerinin övülmesi ve münâcât gibi kısımların ardından nefs-i emmârenin kötülenmesinden başlayarak sükûtun faydaları, iyi amel işleme, padişahlarda bulunmaması gereken huylar, güzel huylar, sakınılması gereken şeyler, dünya zevklerini terk, sabır, tevekkül, kanaat, akıl, ilim,

¹⁸ *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Diyanet Vakfı, 2006) “Nasihatnâme” maddesi, s. 409.

şükür, hırs, cimrilik, öfke, ahmaklık, takva, tecrîd, tefrîd, sadaka ve hayır işleme gibi ahlâkî konulara ayrılmıştır.

Pend-nâme, İslam dininin temel öğretileri ve tasavvuf yolunun bazı köşetaşları doğrultusunda kişiyi kâmil insan olmaya sevk edecek hal, hareket ve tavırları, âdap ve erkânı öğretmeyi amaçlayan ve bunun için de kısa ve öz, yani olabildiğince akılda kalıcı düsturlar ve nasihatler veren bir eserdir. Klasik edebiyata ait mesnevi türünde yazılmakla beraber, Klasik edebiyat içinde kullanılan edebî sanatlar, hayaller ve mazmunlardan uzak, anlatmak istediğini en anlaşılır şekilde vermeye çalışan bir üslup izlemektedir.

Eser 800 civarında¹⁹ beyitten oluşmaktadır. Anlatımı sade, açık, anlaşılırdır ve Attâr'ın diğer bazı eserlerinde görülen çerçeve hikâye ve küçük kıssalar burada yoktur. Bu akıcı ve öğüt verici mahiyetiyle didaktik mesnevîler arasında en çok rağbet edilenlerden biri olmuş, eskiden Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuştur. *Pend-nâme*'nin Türkçedeki tercüme ve şerhleri şöyle sıralanabilir:

Tercümeler

On beşinci yüzyılda yapılan *Pend-nâme* tercümeleri şunlardır:

Abdürrahîm, *Tercüme-i Pend-i Attar*

Sabayî, *Sırât-ı Müstakîm*, (Kadir Atlansoy, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi SBE, 1987).

¹⁹ *Pend-nâme*'nin farklı nüshaları farklı beyit sayısına sahiptir; sözelimi Silvestre de Sacy'nin edisyon-kritik nüshasında 853 beyit bulunmaktadır. Bkz. Ebu Hamid Ferîdüddin Muhammed b. İbrahim Nişaburi Attâr, *Pend-nâme*. haz. Silverstre de Sacy, çev. Ruh Bahşan (Tahran: İntişarat-ı Esatir, 1373).

On altıncı yüzyılda yapılmış *Pend-nâme* tercümeleri ise şöyle sıralanabilir:

Emre, *Terceme-i Pend-nâme-i Attâr* (haz. Azmi Bilgin, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1998.)

Pîr Mehmed b. Evrenos b. Nûreddîn, *Kitâb-ı Bûstân-ı Nasâyih* (Haz. Ümit Tokatlı, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1996.)

Edirneli Nazmî, *Tercüme-i Pend-nâme-i Attâr* (Haz. Kudret Altun, İnceleme-Metin-Sözlük, Kayseri: Laçın, 2004.)

Şerhler²⁰

Şem’î Şem’ullah Prizrenî (ö. 1591), *Sa’âdet-nâme* (Nazlı Cengiz, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, 2004.)

Vak’anüvis Abdurrahman Abdî Paşa (ö. 1691), *Müfîd*

Hasan Şu’ûrî (ö. 1693), *Şerh-i Pend-i Attâr*

Ömer bin Hüseyin, *Şerh-i Pend-i Attâr*

İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1725), *Şerh-i Pend-i Attâr* (Rafiye Duru, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 1998; Tuba Onat, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1998.)

Rûhî Mustafa bin İsmail b. Ömer b. Yûsuf-ı Kilisî (ö. 1798), *Rûhu’ş-Şurûh*

Hulûsî, *Vesîletü’l-Merâm*

²⁰ Ayıntılı bilgi için bkz. Ozan Yılmaz. “Klasik Şerh Edebiyatı Literatürü” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 5, sy. 9 (2007): 271-304.

Mustafa Refia (ö. 1746), *Berk-i Dervîşân*

Muhammed Murad el-Nakşibendî (ö. 1847), *Mâ-hazar*

Hasan b. Abdullah el-Halebî Şu'ûrî

Hakkında çok az şey bildiğimiz Şu'ûrî mahlaslı Hasan Efendi Halep'lidir. 1105/1693 tarihinde vefat ettiği bilinmektedir. Maliyede kalemlik yaptığı bilinmektedir. Bilinen eserlerinden biri, *Osmanlı Müellifleri* yazarına göre yirmi iki bin beş yüz elli kelime içeren *Ferheng-i Şu'ûrî (Nevâlü 'l-Fudalâ)* ya da *Lisânü 'l-Acem* adlarıyla anılan Farsça lügattir. Bursalı Mehmed Tahir lügat hakkında “beş yüz kadar şâirin eserlerinden misal göstererek hazırlamıştır. Farsçadaki tam vukufuna kat'î hüccettir”²¹ demektedir. Yine Sâfâyî de tezkiresinde “evâ'il-î ömründe mâârifeye iştigâl ve fârisî-dānlıkda kesb-i kemâl eyle”diğini²² bildirmektedir. Konumuzu oluşturan *Tercüme ve Şerh-i Pend-i Attâr*'ının yanı sıra *Ta'dîl-i Emzice* adlı tıp ilmine dair bir kitabı ve yine Farsçaya vukufunu gösterebilecek bir başka eseri Riyâzî'nin *Düstûrü 'l-'Amel*'ine zeyli bulunmaktadır. Ömrünün sonlarında gazel yazmayı bırakıp tasavvuf yoluna ve Halvetiyye tarikatine girdiği aktarılmaktadır.²³ Çeşitli tezkirelerde aşağıdaki beyitleri nazmına örnek olarak verilmiştir:

Ey bād-ı şabâ kākül-i cānāna ıarışma

Hem-rāz degülsin dil-i nālāna ıarışma

²¹ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Meral Yayınevi c. II, 1971), s. 397.

²² Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2005), s. 316.

²³ A.g.e., s. 317.

Ey dīde-i ter-ḥūn-ı dile beñzemez eşküñ
Ġarḳ-āb-ı vücūd it yūri ‘ummāna ḳarışma²⁴

Nigāh-ı ḥüsn-i ‘ālem-sūza ḳudret ḳanda ben ḳanda
Tecellī-i cemāl-i yāre ṭāḳat ḳanda ben ḳanda

Bu baḥt-ı nā-müsā‘idle felek luṭf etse de olmaz
Vişāl-i şāhid-i āmāle furşat ḳanda ben ḳanda²⁵

²⁴ İsmail Belig, *Nuḥbetü’l-Âsâr*. haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988), s. 177.

²⁵ Sâlim Efendi, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ*. haz. Adnan İnce (Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2005), s. 428.

BÖLÜM 2. HASAN ŞU'ÛRÎ EFENDÎ'NİN *PEND-NÂME-İ ATTÂR*

TERCÜMESİ

Eserin Şekilsel Özellikleri

Pend-nâme, mesnevî tarzında yazılmış olup remel bahrinde *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'lün* veznindedir. Yalnız tek bir beyitte (542) vezin *meḫā'ilün meḫā'ilün fe'ülün*'e dönmüştür. Toplam 805 beyitten oluşmaktadır. Mesnevî türüne özgü bölümlendirme herbir ögesiyle olmasa da mevcuttur. Buna göre 1-25 beyitleri tevhid, 26-34 beyitleri na't ve medh-i çâr-yâr-ı güzîn, 35-40 beyitleri din büyüklerine övgü ve 41-51 beyitleri de münâcât bölümlerini oluşturur. Mesnevî dinî-ahlâkî türde olduğundan bir hikayeye yer vermemekte ve konular ayrı ayrı başlıklar halinde ele alınmaktadır. Bölümlerin başlıklandırılmasında dikkat çeken bir özellik, bir Farsça mısranın bir Türkçe mısra ile tamamlayarak bir beyit oluşturmasıdır ki bu da yalnızca bu esere özgü bir hususiyet olarak öne çıkmaktadır.

Der beyân-ı 'ucb-i nefsest ïn suḥen

'Âḳil eyler dâ'imâ fi'l-i ḥasen

Şeyḫ ḫuddise sırruh kendü zâtını ta'rîf ve ef'âl ü şıfâtını
taḥsîn ve tavşîf eylemek reddinde birkaç beyt buyurur

Örnekte de görüldüğü gibi ikinci mısra yani Türkçe mısra bir tür doldurma mısra hüviyetini göstermektedir. Bu beytin hemen ardından da başlık altındaki bölümde Attâr'ın ne anlattığını özetleyen bir cümle yer almaktadır.

Konuların anlatımında özgün eserin izlediği yol tercümede de aynen takip edilmektedir. Buna göre, eserin genelinde iki yol öne çıkmaktadır: ilkinde düz bir şekilde başlıkta sunulan konunun anlatımı yani konuya ilişkin nasihatler verme, ikincisindeyse konunun kimi zaman üç ya da dört madde halinde sıralanması ve ardından genel nasihatler verme şeklindedir.

Başlık beyti ve açıklama cümlesinin ardından gelen ilk beyit hemen her zaman bir tür “girizgâh” beyit özelliği taşımaktadır.

269 Hest bî-şekk rest-gārī ez-se çīz
Bā-tu gūyem yād gīreş ey ‘azīz
Çün ḥalāşa oldı üç nesne sebeb
Tut anı ḥāṭırda hem çekme ta‘ab

Yukarıdaki beyitte de örneğini gördüğümüz giriş beytinden sonra birer birer maddeler sıralanmaktadır.

Eserin İçerik Özellikleri

Dinî Unsurlar

Pend-nâme, dinî-ahlâkî didaktik bir mesnevi olması dolayısıyla Tanrının sıfatları, geçmiş peygamberler, İslam dini ve esasları yönünden hayli zengin bir muhtevaya sahiptir. Eser boyunca işlenen konuyla ilgili pek çok ayet ve hadise mealen ya da telmihen göndermelerde bulunulmuştur. Bunu yanı sıra din büyükleri ve bazı tarihi karakterlere de yer verilmiştir.

Tanrının isim ve sıfatları

Pend-nâme içerisinde 25 beyitlik tevhid bölümü ile 11 beyitlik münâcât bölümünün yanı sıra pek çok defa Tanrı çeşitli isim ve sıfatlarıyla anılmaktadır. Bunların bir kısmı “Esmâ-i Hüsnâ” olarak adlandırılan Allah’ın doksan dokuz ismi arasından seçilerek kullanılmış isimler, bir kısmı da Allah’ın isim ve sıfatlarından yola çıkılarak kullanılan ifadelerdir. Mesnevi boyunca Tanrı için kullanılan kelime ve sıfatlar şu şekilde sıralanabilir:

Allāh, Ḥudā, Cenāb-ı Kibriyā, Ḥudā-yı lem yezel, Ḥaqq, Zü’l-kerem, Kirdigār, Muste‘ān, Mevlā, İzid, Yezdān, Perverdigār, Rabb-i mu‘īn, Rabb-i mucīb, Rabbü’l-ālemīn, Mālik, zü’l-Celāl, Kādir, Qayyūm, Şāni‘, Bārī, Kerīm, Raḥīm, Ḥayy-ı lā-yemūt, Cebbār, Celīl, Raḥmān, Ğufrān. Bu isim ve sıfatlar içerisinde en sık kullanılanı “Ḥudā”dır.

Ayet ve Hadisler

Mesnevîde geçen ayetler ve hadisler, kimi zaman bir bölümünün alıntılanması şeklinde kullanılırken kimi zamansa referansta bulunmak veya ayet ya da hadisin anlamını beyte sızdırmak suretiyle kullanılmıştır. Metin içerisinde geçtiği yerlerde ayet ve hadislere dipnot verilerek işaret edildiği için burada yalnızca bir örnekle yetineceğiz.²⁶

28 Zāt-ı pāki ‘āleme raḥmetdürür
Cümle yirde ṭā‘ate ruḥṣatdurur

²⁶ İnceleme ve metin boyunca verilen ayetlerin anlamlarının tümü için, Komisyon tarafından hazırlanan Türkiye Diyanet Vakfı Meali’nden yararlanılmıştır. Bkz. Kaynakça.

Örneğin, bu beyitte Enbiyâ Suresi'nde (21/107) Hz. Muhammed'e hitap edilerek “(Resulüm!) Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik” şeklinde buyurulmasına işaret edilmektedir.

Peygamberler

Tevhid bölümünde Allah'ın kudreti ve kuvvetinden bahsederken kimi zaman ismen kimi zamansa bir özelliğine telmihte bulunarak çeşitli peygamberler anılmaktadır. İsmi anılanlar; Âdem, Nûh, Lût, Dâvûd, Süleymân, Yûnus ve Muhammed iken telmihte bulunulanlar; Hûd, Sâlih, İbrâhîm, Eyyub, İsâ, Yahyâ ve Zekerîyya ile Uzeyr peygamberlerdir.

Hz. Âdem

Kur'an'a göre Allah, yaratılmışların ilki olarak anılan Âdem peygamberi topraktan yaratmış ve ona kendinden ruh üflemiştir. Daha sonra tüm melek ve cinlere Âdem'e secde etmelerini emretmiş ancak İblis kibri yüzünden secde etmeyi reddetmiş ve cennetten kovularak sonsuza dek lanetlenmiştir.

1 Ḥamd-i bî-pâyân Cenâb-ı Kibriyâ

Bir avuç ḥâke idüp îmân 'aṭâ

2 Âdeme nefḥ itdi ol rûḥ u ḥayât

235 Didi çün şeyṭân ki Âdemden yegem

Oldı mel'un ḥaşre dek ol lâ-cerem

236 Âdem oldı çün tevâzu' itdi ḥâk

Nûrı gitdi nâr ḳaldı sûz-nâk

237 Oldı şeyṭân kibr ile merdûd-ı Ḥaḳ

Tevbe ile Âdem oldı luṭfa ğarḳ

Hz. Nûh

Putâ tapan bir kavme gönderilen Nuh peygamber kavminin aşırılıkları ve kendini yalancılıkla itham etmeleri üzerine onlara beddua etti: “Rabbim! dedi, yeryüzünde kafirlerden hiç kimseyi bırakma!” (Nuh Suresi, 71/26) Kur’an’da bu şekilde yer alan bedduası kabul edilen Nuh’a Allah, bir gemi yapmasını ve kendisine iman edenlerle birlikte her canlıdan erkek ve dişi olarak birer çift alarak vakit geldiğinde gemiye binmesini emretti. Ardından büyük dalgalarla gemidekiler hariç herkesi yutan bir tufan başladı. Nihayet tufan sona erdiğinde geriye yalnızca Nuh peygamber ve kendisine tabi olanlar kaldı.

2 Virdi tûfândan hem ol Nûh’a necât

Hz. Hûd

Âd kavmine gönderilen Hud peygamber kavmini zulümden vazgeçmeye ve puta tapmayı bırakıp Allah’ın birliğine iman etmeye davet etti. Peygamberi yalanlayan Âd kavmine azap olarak bir kasırga bulutu gönderildi ve tüm kavim böylece helak oldu. Kur’an’da da bu olay “Biz onların üstüne, uğursuzluğu devamlı bir günde dondurucu bir rüzgâr gönderdik” (Kamer Suresi, 54/19) şeklinde ifade edilmektedir.

3 Ol ki qahrı bâda fermân eyledi

‘Âd kavmin hâke yeksân eyledi

Hz. İbrâhîm

Babil hükümdarı Nemrud'un putlarından sorumlu Âzer'in oğludur. Kendisine peygamberlik vazifesi verildikten sonra kavmini putlara tapmaktan vazgeçmeye çağırırsa da sözünü dinletemediğinden, bir bayram günü halk topluca şehir dışına çıkmışken puthanedeki bütün putları kırdı. Haberi duyan Nemrud İbrahim'i mancınıkla ateşe attırmak üzere büyük bir ateş yaktırdı. Tam ateşe atılmak üzereyken Cebrail gelerek İbrahim'e bir dileği olup olmadığını sordu. İbrahim peygamber "Allah bana yeter. Ne güzel vekildir o." deyince "Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!" (Enbiya Suresi, 21/69) buyruğuyla ateş bir gül bahçesine dönüştü. Bu tevekkülü dolayısıyla da İbrahim peygambere Allah tarafından "Halîlullâh" yani Allah'ın dostu ismi verildi. Nemrud da kibrinin cezasını bir sineğin burnundan içeri girip beynine zarar vermesiyle helak olarak çekti.

- 4 Ol ki lutfı kendin izhâr eyledi
Âteşi dostına gülzâr eyledi
- 6 Bir 'adûsı atdı çün aña sihâm
Bir siñekle işini itdi tamâm

Hz. Lût

İbrahim peygamberin kardeşi olan Lut eşcinsel fuhşu adet edinmeleriyle meşhur Sodom ve Gomore halkına peygamber olarak gönderildi. Ne kadar çabaladıysa da imana gelmeyen kavim de "Güneş doğarken onları o korkunç ses yakaladı. Böylece ülkelerinin üstünü altına getirdik. Üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık" (Hicr Suresi, 15/73-74) ayetlerinde belirtildiği şekilde helak edildi.

5 Ol Hudā-yı lem yezel vakt-i seher
Lūṭ kavmin eyledi zīr ü zeber

Hz. Sâlih

Salih peygamber putperest bir kavim olan ve ikinci Âd kavmi olarak da anılan Semud kavmine Allah’a iman etmeleri için bir uyarıcı olarak gönderildi. Kendisine inanmayan ve bir mucize isteyen kavmin ileri gelenleri “Şu kayanın içinden bize dişi bir deve çıkarırsan sana inanırız” dediler. Salih peygamberin duası üzerine kaya yarılarak içerisinden istedikleri gibi bir dişi deve çıktı. Ancak kavim yine de iman etmedi: “Fakat Semud kavmi o deveyi, ayaklarını keserek öldürdüler. Salih dedi ki: "Yurdunuzda üç gün daha yaşayın (sonra helak olacaksınız)!" Bu söz, yalanlanamayan bir tehdit idi.” (Hud Suresi, 11/65) ve üç günün sonunda şiddetli bir zelzeleyle kavim helak oldu.

7 Çekdi deryāya ‘adū-yı yāveyi
Seng-i hārādan çıkardı nāḳeyi

Hz. Dâvūd

Hem peygamber hem de hükümdardır. Kendisine dört kutsal kitaptan biri olan Zebur indirilmiştir. “Andolsun, Davud'a tarafımızdan bir üstünlük verdik. Ey dağlar ve kuşlar! Onunla beraber tesbih edin" dedik. Ona demiri yumuşattık” (Sebe’ Suresi, 34/10) ayetlerinde de buyurulduğu üzere kendisine demiri elinde yumuşatıp mum haline getirerek zırh yapma kudreti verilmiştir.

8 Çün ‘ināyet Ḳādir ü Ḳayyūm ider
Āheni Dāvūd elinde mūm ider

Hz. Süleymân

Davud peygamberin oğludur ve onun gibi hem hükümdar hem peygamberdir. “Sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü yine bir aylık mesafe olan rüzgarı da Süleyman'a (onun emrine) verdik ve onun için erimiş bakırı kaynağından sel gibi akıttık. Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı, onun önünde çalışırdı” (Sebe’ Suresi, 34/12) ayetinde de buyrulduğu gibi canlı-cansız bütün varlıklar hizmetine verilmiştir.

9 ‘Âlemüñ oldu Süleymân serveri
Tâbi‘ oldı mührine dīv ü perî

Hz. Eyyub

Kendisine Yakup peygamberle aynı dönemde peygamberlik verilmiştir. Çok zengin olmasıyla beraber çok da cömerttir. Allah tarafından imtihan edilmek üzere önce bütün serveti ardından da sağlığı kendinden alınmıştır. Tüm vücudunu yaralarla birlikte kurtlar sarmış olmasına rağmen haline sabretmeye devam edip Allah’a yalvarmış ve yıllar süren ıstırap ve çilesi de “Gerçekten biz Eyyub'u sabırlı (bir kul) bulmuştuk. O, ne iyi kuldu! Daima Allah'a yönelirdi” (Sâd Suresi, 38/44) ayetinde buyurulduğu üzere sabrına mükâfat olarak sona ermiştir.

10 Cism-i şâbirden virüp kırtı gıdâ

Hz. Yûnus

Musul dolaylarındaki Ninova şehrinin putperest halkına peygamber olarak gönderildi. Kendisini dinlemeyen kavmine Allah’ın azabının yakın olduğunu

bildirdikten sonra şehirden uzaklaştı. Bu sırada halk korkarak tövbe edip imana geldiler. Yokluğunda halkın helak olduğunu sanan Yunus peygamber halkın azaba uğramamış olduğunu duyunca kendisini yalancı olarak itham edeceklerini düşünüp bir gemiye bindi. Allah'ın emri olmaksızın halkından yüz çevirdiği için gemi ilerlemedi. Bunun üzerine gemidekilere kendisini denize atmalarını söyledi, denize atıldıktan sonra da bir balık tarafından yutuldu. Bu sebepten kendisi Kur'ân'da balık sahibi demek olan “Zünnûn” adıyla anılmaktadır. Balığın karnında tevbe edip yeniden sahile ulaştırılmıştır: “Zünnûn'u da (Yunus'u da zikret). O öfkeli bir halde geçip gitmişti; bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannetmişti. Nihayet karanlıklar içinde: Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum! diye niyaz etti” (Enbiya Suresi, 21/87).

10 Baṭn-ı ḥūtı Yūnusa hem itdi cā

Hz. Yahyâ ve Hz. Zekeriyâ

Yahya, Zekeriya peygamberin yaşlılığında duası üzerine kendisine bahşedilen oğludur. Peygamberliği İsa peygamberle aynı döneme rast gelmiştir. Döneminde hükümdarın üvey kızıyla evlenme isteğine karşı çıkması üzerine başı kesilerek şehit edilmiştir. Oğlunu kurtarmaya çalışan Zekeriya peygamber de hükümdarın askerlerinden saklanmak üzere girdiği ağaç kütüğü testereyle ikiye bölünerek şehit edilmiştir.

11 Bir kûlunuñ başın iki şakḳ ider

Hz. Uzeyr

Bahtunnasr'ın Beytülmağdis'i yıkması üzerine Tevrat'ı bilen kimse kalmayınca Uzeyr peygamber İsrailoğullarına Tevrat'ı yeniden yazdırmıştır. Bakara Suresi ayet 259'da "Yahut görmedin mi o kimseyi ki, evlerinin duvarları çatıları üzerine çökmüş (alt üst olmuş) bir kasabaya uğradı; 'Ölümünden sonra Allah bunları nasıl diriltir acaba!' dedi. Bunun üzerine Allah onu öldürüp yüz sene bıraktı; sonra tekrar diriltti. Ne kadar kaldın? dedi. 'Bir gün yahut daha az' dedi. Allah ona: Hayır, yüz sene kaldın. Yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamıştır. Eşğine de bak. Seni insanlara bir ibret kılalım diye (yüz sene ölü tuttuk, sonra tekrar dirilttik). Şimdi sen kemiklere bak, onları nasıl düzenliyor, sonra ona nasıl et giydiriyoruz, dedi. Durum kendisince anlaşılınca: Şimdi iyice biliyorum ki, Allah her şeye kadirdir, dedi" şeklinde anlatıldığı üzere yüz sene ölü halde tutulduktan sonra Allah'ın kudretini göstermesi için bir örnek olarak tekrar diriltlen kişinin Uzeyr peygamber olduğu rivayet edilmektedir.

22 Emr-i Hakla mürdeler bulur hayât

Bu 'amel gayırlara olmaz şıfât

Hz. İsâ

Meryem'in oğlu olan İsa peygamberin babasız doğumu ve henüz bir bebekken konuşmaya başlaması en büyük mucizelerden sayılmaktadır. Kur'an'da da bu durum: "Melekler demişlerdi ki: Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir Kelime'yi müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa'dır. Mesih'tir; dünyada da, ahirette de itibarlı ve Allah'ın kendisine yakın kıldıklarındandır. Salihlerden olarak beşikte iken ve

yetişkinlik halinde insanlara (peygamber sözleri ile) konuşacak” şeklinde anlatılmaktadır (Âl-i İmrân Suresi, 3/45-46).

21 Bî-peder ferzendi ol peydâ ider
Hem beşikde tıflı ol gūyâ ider

Hz. Muhammed

Allah tarafından gönderilen son peygamberdir. Ayette de “(Resulüm!) Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik” (Enbiya Suresi, 21/107) şeklinde buyurulduğu üzere sadece bir kavme değil tüm insanlara ve her iki dünyanın varlıklarına bir uyarıcı ve müjdeleyici olarak gönderilmiştir. Hz. Muhammed’in tüm hayatı ve mucizeleri gerek Arap ve Fars gerekse Türk Edebiyatında defalarca ve her yönüyle işlenmiştir. Özellikle en çok tercih edilen bir edebi tür olan mesnevide münacaatın ardından na’t yani Hz. Muhammed’e övgü gelmektedir. *Pend-nâme*’de de peygamberin iki âleme rahmet olduğu, Allah tarafından Cebrail aracılığıyla yedi kat göğe yükseldiği miraç hadisesi ve parmağıyla gökteki ayı ikiye bölme mucizesine de atıfta bulunularak bu sıra takip edilmiştir. Bununla birlikte eserin daha pek çok bölümünde İslam peygamberine bir şekilde yer verilmiştir.

26 İki ‘âlem şâhı ħatm-ı enbiyâ
Faĥr ider anuñla cümle aşfiyâ
27 Bu toĥuz eflâk anuñ mi‘râcıdur
Cümle ‘âlem luţfinuñ muĥtâcıdur
28 Zât-ı pâki ‘âleme rahmetdürür
Cümle yirde tã‘ate ruĥşatdurur
29 Ol ki dostı oldu Bubekr ü ‘Ömer
Barmağıyla gökde şakĥ oldu ħamer

34 Her nefes Hâkdan ola yüz biñ selâm
Muştafâya âl ü aşhâba müdâm

Din Büyükleri

Eserde geçen diğer din büyükleri, dört halife, Hz. Muhammed'in amcaları ve mezhep imamları ile onların talebesi olan imamlardan oluşmaktadır.

Eserde peygambere na'tın ardından mesnevi türünde sıklıkla görüldüğü üzere “çâr yâr-ı güzîn” medhi yani Hz. Muhammed'in dört halifesine övgü yer almaktadır.

Ayrıca dört halifenin bu şekilde övgü ile eserde yer bulması Attâr'ın da ehl-i sünnete tâbi olduğunu göstermektedir.

Hz. Ebubekir

Hz. Muhammed'in ölümünden sonra kendisine vekâleten hem din hem de devletin önderi olan ilk halifedir. Aynı zamanda peygamberin sağlığında en yakın dostudur.

Hz. Muhammed Mekke'den Medine'ye hicret ederken kendisine eşlik eden Hz.

Ebubekir, kendilerini öldürmek üzere peşlerine düşmüş Kureyşlilerden saklanmak üzere peygamberle beraber geceyi bir mağarada geçirdiği için “yâr-ı gar” yani mağara dostu olarak anılmaktadır.

30 Biri Bübekr aña yâr-ı gâr idi

Hz. Ömer

İkinci İslam halifesidir. En çok adaleti ve askeri dehası ile anılmaktadır.

30 Hem 'Ömer ser 'asker-i ebrâr idi

Hz. Osman

Üçüncü İslam halifesidir. Kur'an'ı bir kitap halinde bir araya getirmiştir. Hz. Muhammed'in damadıdır. Yumuşak huyluluğu ve edepliliği ile meşhurdur.

31 Hem vezîri idi 'Oşmân u 'Alî
Oldılar 'âlemde anuñçün velî

32 Biri 'Oşmân ma'den-i hilm ü hayâ

Hz. Ali

Dördüncü halifedir. Aynı zamanda Hz. Muhammed'in amcasının oğlu ve damadıdır. Mısradaki Hz. Muhammed'in bir hadisi olarak aktarılagelmiş "Ben ilmin şehriyim, Ali kapısıdır" sözüne atıfta bulunmaktadır.²⁷

32 Şehr-i 'ilmüñ kapısıdur Murtażā

Hz. Hamza ve Abbas

Hz. Muhammed'in amcalarıdır.

33 Ol resûl-i Hakk ki hayrû'n-nâsdur
'Amm-i pâki Hamza vü 'Abbâsdur

İmamlarsa, gerek iman gerekse ibadet mevzularında İslam dini temel esasları üzerine Hz. Peygamber sonrası hadis ve ayetlerden kıyas yoluyla hüküm çıkarma salahiyeti olan müçtehidlerdir. Bunlardan bazıları dört ana İslam mezhebinin kurucularıdır.

²⁷ Bkz. Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1992), s. 40.

Ebu Hanife

Asıl adı Nu'man bin Sabit olmakla beraber en büyük imam anlamına gelen “İmam-ı A'zam” adıyla da anılır. Hanefî mezhebinin kurucusudur.

- 36 Bū Ḥanīfe ol imām-ı pāk-dil
Ümmete şem‘-i Ḥudādur müstaķil
37 Fazl-ı Ḥaķķ dā‘im ķarīn ola añā
Rūḥları şāgirdlerinüñ şād ola

Ebu Yusuf

Asıl adı Yakub İbn-i İbrahim-i Ensâri'dir.

Muhammed

Asıl adı Muhammed bin Hasan eş-Şeybânî'dir.

Her ikisi de Ebu Hanife'nin öğrencisi olup iki imam anlamında “İmameyn” adıyla anılırlar. Hanefî mezhebinin sistemleşmesinde büyük rol oynamışlardır.

- 38 Yoldaşı Bū Yūsuf-ı ķāzī ola
Hem Muḥammed'den Ḥudā rāzī ola

İmam Şâfi'î

Asıl adı Ebu Abdullah Muhammed bin İdris eş-Şâfi'î'dir. Şâfi'î mezhebinin kurucusudur.

- 39 Şâfi'îyle Mālikī daḥı Züfer
Şer‘ buldı anlar ile zīb u fer

İmam Mâlikî

Asıl adı Ebu Abdullah Mâlik bin Enes'tir. Peygamberin sahabelerinden Enes b.

Mâlik'in de oğludur. Mâlikî mezhebinin kurucusudur.

Zufer

Adı Züfer bin Hüzeyl'dir. Ebu Hanefî'nin talebelerinden ve Hanefî mezhebinin en büyük fıkıh âlimlerindendir.

Tarihi ve Mitolojik Şahsiyetler

Rüstem ve Behram

Firdevsî'nin *Şeh-nâme*'sinde ve gerek Pehlevî edebiyatında ve gerekse İslam sonrası diğer pek çok Farsça metinde anılan “akıllığı ile cesaretini birleştir”mesi ile ünlenmiş Rüstem, İran'ın efsanevi kahramanlarından²⁸.

Behram, İran'ın on beşinci Sâsâni hükümdarıdır (ö. 438). Gûr yani yabani eşek avlamaya düşkün olmasından dolayı Behram-ı Gûr olarak anılmaktadır.

Hükümdarlığı esnasında hükmü altındaki ülkelerde dört yıl boyunca kimsenin ölmediği rivayet edilmektedir.²⁹ Gûr kelimesi aynı zamanda mezar demektir ve buradaki beyitte her iki anlam da hatırlatılmak üzere kullanılmıştır.

165 Tût ki Rüstem gibi ola sende zûr

 Menzil olur saña Behrâm gibi gûr

²⁸ Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2006), s. 592-594.

²⁹ A.g.e., s. 148.

Eserde Değinilen Temel Kavram ve Konular

Dinî-ahlâkî bir metin olarak *Pend-nâme*, İslam dini esasları ve dinin ahlâk kuralları olarak çerçevelediği hususları ele alması dolayısıyla gerek dinin gerekleri ile ilgili gerekse güzel ahlâka sahip olma yolunda öğütler vermektedir. Bunlar başta nefisle mücadele olmak üzere, Hakk'ı zikretme, sabır, fakr, kanaat, söz söyleme hususiyetleri, yalan, gıybet, cimrilik/cömertlik, dervişlik, riyazet, marifet, tefrîd ve tecrîd, zühd ve takva, kibr/tevazu, dünyanın gelip geçiciliği, hırs, vb şeklinde sıralanabilir. Bu gibi genel konuların yanı sıra âdâb-ı muaşeret kuralları sayılabilecek çeşitli öğütler ve bazı toplumsal inanışlar da eserde yer bulmaktadır.

Her ne kadar tasavvufun pek çok temel kavramına yer vermekteyse de eserin genel ruhunun tasavvufî değil de ahlâkî olduğunu söylemek mümkündür. Attâr'ın sözgelimi *Mantıku't-tayr*'ına sindirdiği “vahdet-i vücûd”; “bir bilme, Allah'tan başka varlık olmadığının idrak ve şuuruna sahip olmak” görüşü yerine burada kul ile Allah arasındaki ayrım belirgindir denebilir. Belki bir anlamda şeriat yani “zahiri hükümler, fıkıh kaideleri, hukuki kurallar, insanın bedeni ve dünyasıyla ilgili hususlar; peygamberler aracılığıyla Allah tarafından konulan kanunlar”³⁰ ile hakikat yani tasavvuf ilmi arasında bir orta nokta bulunduğu sonucuna da varılabilir. Eser, Agâh Sırrı Levend'in de, “Ümmet çağında yetişen şairler, ya şeriata uymuşlar ya da

³⁰ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2001), s. 332.

tasavvuftan etkilenmişlerdir. Şeriat hükümleriyle tasavvuf inançlarını uzlaştırmaya çalışanlar da görülür”³¹ hükmüne uygun bir yapı arz eder.

Pend-nâme boyunca en çok üzerinde durulan konular açılmadan önce eserde geçen tüm bölümler içerdikleri konularla şu şekilde sıralanabilir:

Nefs-i emmârenin kötülenmesi (52-70), suskunluğun faydaları (71-82), güzel amel eyleme (83-92), padişahların huyları (93-101), ululuk ve ilim (102-110), tehlikeli şeyler (111-121), talihlilik (122-131), esenlik (131-147), vücudun iç ve dış özellikleri (148-157), dervişlerle sohbet ve yakınlık (158-167), talihsizlik (168-176), riyazet (177-186), nefsi öldürme (187-196), Hakk’ı zikretme (197-227), kendini beğenme ve süslenme (228-233), kibir/böbürlenme (234-238), ahmakların özellikleri (239-247), dünya hırsı (248-259), kaçınılması gereken şeyler (260-268), kurtuluş vesileleri (269-277), Hakk’ı zikretme (278-285), zikrin türleri (286-299), güzel huylar (300-302), kötü huylar (303-309), talihsizlik alametleri (310-318), muteber olan şeyler (319-328), dört kötü şeyi doğuran dört kötü şey (329-337), bekası olmayan şeyler (338-346), birbirini tamamlayan dört şey (347-355), geri gelmesi mümkün olmayan şeyler (356-365), dört şeye sebep olan dört şey (366-371), emniyet sebebi (372-376), sakınılması gereken şeyler (377-383), insanı düşkünlüğe uğratan şeyler (384-388), yapılması hatalı şeyler (389-391), Tanrının lütfu olan şeyler (392-394), ömrü uzatan şeyler (395-398), ömrü kısaltan şeyler (399-404), yüzsuuyu dökme nedenleri (405-416), yüzsuuyunu (itibar) artıran şeyler (417-438), ahmaklık alametleri (439-444), sırrın saklanmayacağı iki kişi (445-460), makbul olmayan özellikler (461-470), makbul sayılan özellikler (471-480), beş kişide bulunmayan beş özellik (481-

³¹ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1973), s. 34.

485), saadet alametleri (486-490), Tanrının ihsanları (491-496), kurtuluşa erdiren şeyler (497-502), dostluk (503-510), marifet ve tahsili (511-530), zühd ve takva (531-542), ululara hizmet etme (543-550), misafire ikramda bulunma (551-570), ahmakın alametleri (571-580), fasıkın özellikleri (581-582), şakînin özellikleri (583-588), katı kalpli kimsenin özellikleri (589-593), cimri kimsenin özellikleri (594-598), mümin ve güzel ahlâklı kimse (599-632), şeytanın işi olan şeyler (633-636), münafık alametleri (637-643), takva ehli kimseler (644-647), cennet ehli kimseler (648-653), hayır işlemenin faydaları (654-660), dünya halleri (661-671), bazı kötü haller (672-682), fakirlik sebepleri (683-705), sabrın yararları (706-713), tecrid ve tefrid (714-726), zalimden uzak durma (727-730), salih kimselerle dostluk (731-739), Tanrının ihsanları (740-779), fakr ve kanaat (780-786), bazı dünya halleri (787-805).

Nefisle mücadele

İslam dinine göre nefis çeşitli derecelerden oluşmaktadır ya da başka bir deyişle tasavvufta “seyr-i sülûk” olarak adlandırılan insanın “insan-ı kâmil” (olgun insan) olma yolunda katetmesi gereken mesafe, en aşağı tabakadan en yukarıya doğru izlenmesi gereken bir yol çizgisi vardır. Bu yol altı katmandan oluşmaktadır. En alt katman ya da nefsin ilk evresi “nefs-i emmâre”dir. Bu nefis, “bedenî hazlara eğilimli, lezzet ve şehvetle emreden, kalbi süflî yöne çeken kuvvet” şeklinde tanımlanmakta, “heva ve bencilik (enâniyet)” olarak iki şeyden beslendiği ifade edilmektedir.³² Eserde de buna uygun şekilde heva ve hevese kapılma ve kendini her şeyden üstün görmenin kötülüğü üzerine beyitler yer almaktadır:

³² Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf* (İstanbul: Yeni Boyut, 1998), s. 115.

- 54 Gāyet ile aḥmakı ḥalkuñ odur
Kim hevā-yı nefsine tābi‘ olur
57 Kim ki nefs-i şūmını rām eyledi
‘Āqilāne ḥāşıl-ı nām eyledi

İnsana kötülüğü emreden nefsin mecazi anlamda öldürülmesi ya da diğer bir deyişle ruhun kontrolü altına alınması tasavvuf yolunda ilerleyen insan için en temel vazifedir. Hatta bu vazife “cihād-ı ekber” yani büyük savaş deyiimiyle ifade edilmektedir.

- 172 Kim hevā-yı nefsi üzre pāy ḳor
Ol cihād-ı nefsine ḳādir olur

Attār’a göre nefsi öldürmeyi mümkün kılan üç nesne vardır; az konuşmak, az yemek ve az uyumak ki bu üç düstur aynı zamanda aşağıda bahsedeceğimiz riyazetin esasları sayılmaktadır.

- 187 Nefsi üç nesne ider ḳatlı helāk
Ṭut anı ḥāṭırda işüñ ola pāk

Yine kişiye esenlik verecek olan şeyler arasında nefsinin isteklerini yerine getirmemek, dünyevî lezzetlerden uzak durmak yer almaktadır.

- 136 Kām-ı nefsi virme ḳādirseñ eger
Dām-ı nefse düşmeden eyle ḥazer
147 Sefle dünyāya gönül bend itme var
Çün degülsin anda hergiz ber-ḳarār

Riyazet

“İdman, eğitime, terbiye ve ıslah etme, boyun eğdirme, çekici ama zararlı şeylerden uzak kalmaya, zor ama faydalı şeyleri yapmaya kendini alıştırma”³³ anlamlarına gelen riyazet, tasavvuf ehli kimselerin nefislerini kontrol altına almak için nefse ağır gelen hallerde bulunup nefsin hoşlandığı şeylerden kaçınma şeklinde yürüttükleri bir tür ıslah yahut başka bir deyişle nefis terbiyesi programıdır. Az yemek, az uyumak, az konuşmak, insanlardan uzaklaşmak (uzlete çekilmek), şan-şeref ve makamı terk etmek izlenilecek düsturlar arasında yer almaktadır.

- 58 Vir riyāzet birle nefse gūş-māl
Tā delāle atmaya ol bed-fi‘āl
- 178 Kim ki bāb-ı rāḥatı bağlar müdām
Açılır kendüsine dārü’s-selām
- 180 Kim ki terk-i ‘izz ü şān ü cāh ider
Kendüyi ol lāyık-ı dergāh ider
- 183 Nefsi kim terk-i hevā miskīn ider
Gūş-māl-i nefis bedāyīn ider

Söz söylemek/Suskunluk

Çok konuşmak tasavvuf ehli kimselerce nefis-i emmâreyi gemleyip olgun insan olma yoluna giren kişinin daima sakınması gereken şeylerden biri olarak görülmüştür. Çok konuşan insanın hem lüzumsuz, hem incitici hem de yalan konuşma ihtimali yüksek addedilir. Kaldı ki yalan söylemek dinen münafık yani inanmadığı halde kendini inanmış gibi gösteren, ikiyüzlü kimselerin alametlerinden sayılmaktadır. Bunun yanı sıra düşünmeden, ağza geldiği gibi konuşmak bir kez ağızdan çıkan sözü geri almak

³³ Uludağ, s. 297.

olanaksız olduğundan, hem muhatabı incitici etkiye sahip olabilir hem de bizzat söyleyen için geri döndürülmesi imkânsız neticeler doğurabilir. Dolayısıyla konuşmadaki ölçü; doğru, az, öz ve ölçüp tartarak olmasıdır.

- 74 Çokluğına kim sözüñ mu'tād ider
Sīnesinde göñlüni nā-şād ider
- 76 Kızb ü gıybet itmemek vācibdürür
Aḥmaḳ oldur kim aña rāğıbdurur
- 358 Söylenilmiş sözi döndürmek muḥāl
Kim ẓazānuñ reddine olmaz mecāl
- 360 Her kimüñ kim sözi bī-endīşedür
Āḥirī aña nedāmet pīşedür
- 371 Kim ki dā'im sākin ü ḥāmūş olur
Kim selāmet cāmesi ber-düş olur
- 406 Kızbi ḥaḳa söylemekden kıl ḥazer
Kim yalan insānı revnaḳsuz ider

Dil ile işlenen en az yalan konuşmak kadar kötülünen bir başka fiilse gıybet yani “bir kişinin fena hallerini ve kötü huylarını gıyabında söyleme”³⁴dir.

- 69 Gıybetden 'ālemüñ bağla dilüñ
Āḥiretde bağlu olmaya elüñ
- 70 Bağlaya her kimse gıybetden dilin
Ol ḥalāş olur 'uḳūbetden hemīn

³⁴ A.g.e., s. 147.

Dervişlik

Eserde şarih tarafından “dünyanın fakiri, ahiretin zengini” olarak adlandırılan dervişlere önemli yer verilmiş, onlarla dost olup sohbet etmenin ve onlar gibi olmanın faydalarına değinilmiştir.

158 ‘Akl u fehm olursa ger saña qarîn
Dā’im ol dervîşler ile hem-nişîn

Dervişler, dünya hırslarından uzak, bir lokma bir hırka düsturunu benimsemiş, nefisini kontrol altına almış, mal-mülk sevdası çekmeyen, daima dertli kimselerdir.

161 Cāme-i dervîş ancak hırkadır
Hırş u zerki bilmeyen ol fırkadır

Kibr

Kendini başkalarından üstün sayma, büyüklük taslama, böbürlenme anlamlarına gelen kibr iblisin de cennetten kovulmasına sebep olmuş özelliktir. Âdem’e secde etmesi emrolunan iblis “Ben ondan üstünüm” diyerek emri reddetmiş ve Tanrı tarafından sonsuza dek lanetlenmiştir.

237 Oldı şeytân kibr ile merdūd-ı Hâk
Tevbe ile Âdem oldı lutfâ ğarķ

Kendini beğenme ve övme de kişinin nefsinin hoşuna giden özellikler olarak kibir başlığına dâhildir. Kur’an’da “Onlara: İçinde ebedi kalacağınız cehennem kapılarından girin; kibirlenenlerin yeri ne kötü! denilir” (Nahl, 16/29) buyrulurak kibirli kimselerin yerinin cehennem olacağı açıkça bildirilmiştir.

- 234 Kār-ı şeytān kendüyi medh itmedür
Kendü nefsin merdlük qadḥ itmedür
724 Olma ehl-i kibr ü ‘ucb u ḥod-pesend
Kendü qadr ü rütbeñ añla derd-mend

Buna karşın kibrin zıddı olan tevâzu yani alçakgönüllülükse övülmüştür.

- 272 Ger tevāzu‘ pīşe itseñ dā’imā
Dost olur ḥalk-ı cihān cümle saña
432 Kıl tevāzu‘ ḥalka ol şāhib-edeb
Ehl-i taqvā şoḥbetin eyle taleb
456 Ol tevāzu‘ ehli dā’im ey ḥalef
Böyle olur zīnet-i ehl-i şeref

Nasıl ki başak tanesi olgunlaştığında başını yere eğerek, tevazu da insanın olgunluğunun alametidir.

- 238 Dāne düşmekle yire bulur kemāl
Ḥūşe baş çekmekle olur pāyimāl

Hakk’ı zikretme

Zikir, “Allah’ı anmak ve hatırlamak; onu unutmamak ve gaflet halinde olmamak” ve “tarikat ehlinin belli kelime ve ibareleri belli zamanlarda, belli sayıda, belli bir edep dâhilinde her gün düzenli olarak söylemeleri” manalarını ihtiva etmektedir. Ancak özellikle Kur’an’da da defalarca geçen “Ey inananlar! Allah’ı çokça zikredin” (Ahzab, 33/41) ve “Bunlar, iman edenler ve gönülleri Allah’ın zikriyle sükûnete erenlerdir. Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah’ı anmakla huzur bulur” (Ra’d, 13/28) gibi

ifadelerle kastedilenin Allah'ın varlığını, birliğini, ululuğunu yarattıklarına yansıdığı şekliyle görerek anmak ve üzerinde düşünmek olduğu, diğer türlü evrâd-ezkâr ve Kur'an okumak türünden zikirlerinse ancak bu asli vazifeye hizmet ettiği düşünülmektedir.³⁵

- 279 Şubh u şâmı eyle ihyâ zıkr ile
Hem geçür eyyâm-ı ömrüñ fikr ile
280 Zıkr-i Hakkı sen gıdâ-yı rûh bil
Merhem olup şağalur hem cerh-i dil
281 Zıkr-i Hâk ger mûnis-i cânuñ ola
İstemezsin kaşr u eyvânuñ ola

Buna uygun şekilde zikir, kalp zikri ve lisan zikri olarak ikiye ayrılır. Lisan zikri “belli kelime ve ibarelerin telaffuz edilmesi suretiyle”, kalp zikri ise “zikredileni kalbin düşünmesi, zikredilenin kalpte hazır olması veya kalbin zikredilenin huzurunda bulunması suretiyle” olur. Metinde de lisanın zikrinin avamın, kalp zikrinin yahut gizli zikrinse has kulların zikri olduğuna dikkat çekilmektedir.

- 287 Zıkr-i ‘âm ancağ lisân ile olur
Zıkr-i hâşî aña cân ile olur
288 Zıkr-i hâşû'l-hâşdur sırr-ı nihân
Zâkir olmayan olur hâsîr hemân

Bununla beraber zikrin genel manalarına ek olarak bir de uzuvların da kendilerince zikirleri olduğu belirtilmektedir.

³⁵ Mahir İz, *Tasavvuf* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1990), s. 26.

290 Var maḥşûş zıkr her ‘uzva tamām
Yedi a‘zānuñ gerek zıkrî müdām

Buna göre; elin zikri fakire yardım etmek, ayağın zikri akrabayı ziyaret, gözün zikri Allah’tan korkmak ve onun ayetlerine nazar kılmak, kulağın zikri Hakk sözü işitmek ve zikir dinlemek, gönlün zikri Hakk’ı istemek, dilin zikri Kur’an okumaktır (Beyitler 291, 292, 293, 294, 295).

Marifet

Kelime anlamı “bilgi, tecrübî ve amelî bilgi, tanımak, âşinalık” iken tasavvufî bir terim olarak “sufilerin ruhani halleri yaşayarak, manevi ve ilahi hakikatleri tadarak (iç tecrübeyle vasıtasız olarak) elde ettikleri bilgi, irfan”³⁶ anlamına gelmektedir. “Bâtınî ve kalbî bilgi ve marifet sahibi” kimselere “ârif” denilmektedir.

511 Hâşıl eyle ma‘rifet ol hoş-nazar
Añlayasın Hâk te‘âlâdan haber
516 ‘Ârif oldur kim ola ol Hâk şinās
‘Ârif olmayan degüldür cins-i nās

“Kul nefsine ve çevresine yabancılaştığı ölçüde Hakk’a âşinalık (marifet) kazanır”.³⁷ Bundan kasıt kişinin cismânî arzu ve heveslerden kendini arındırıp, Allah’tan gayrı hiçbir dünya nesnesine hatta ahiret endişesine bile ilgi göstermemesi; nefsini kendinde yok etmesidir.

³⁶ Uludağ, s. 236.

³⁷ H. Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), s. 249.

- 513 Kim Hüdāsını bilüp āgāh ola
Ol beķāsını fenā içre bula
519 Ma‘rifet cismi fenā itmekledür
Dilde ‘irfān māsivā gitmekledür

Zühd, Vera‘ ve Takvâ

Zühdün sözlük anlamı “soğuk ve ilgisiz davranmak, rağbet etmemek, yüz çevirmek”³⁸ olup tasavvufta masiva olarak adlandırılan “Allah’tan başka herşeyi gönülden çıkarmak; değer vermemek, ne varlığa sevinmek, ne de yokluğa üzülmek”³⁹ anlamını ihtiva etmektedir. Vera‘ ise “dinde haram ve mekruh olan şeyleri terk ettikten sonra haram ve mekruh oluşu şüpheli olan hususları ve helal ve mübahların ihtiyaç fazlasını da terk etmek”⁴⁰ anlamına gelir. Takva da kelime anlamı itibariyle “korkma, endişelenme, kaygılanma, dikkatli davranma, sakınma, korunma” demek olup “Allah’a boyun eğerek azabından sakınmak, cezayı gerektiren davranışlardan nefsi uzaklaştırmak suretiyle korunma”⁴¹ manasına gelmektedir.

- 531 Zühd ü takvâ üzre ol şābit-ķadem
Mu‘teber olmak ise saña ehem
534 Bil vera‘dan ĥavf-ı Hāk peydā olur
Kimde kim yokdur vera‘ rüsvā olur
537 Böyledür takvâ ki olmaya ĥarām
Terkidür hem şüphelünüñ ve’s-selām

³⁸ Uludağ, s. 397.

³⁹ Yılmaz, s. 202.

⁴⁰ Uludağ, s. 379.

⁴¹ A.g.e., s. 342.

538 Ger kifāyetden ziyād olsa helāl
Ol vera' ehli yanında pek vebāl

Yine takva sahibi olan kimselerin özellikleri de bir başka bölümde; dili yalandan uzaktır ve yolu da yalanın yoluna uğramaz, harama düşmediği gibi helalin fazlasına da meyl etmez (644, 645, 646, 647) şeklinde sıralanmıştır.

Sabır

Tasavvufi anlamda sabır “başa gelen musibetlerden dolayı Allah’tan başka kimseye şikâyetçi olmamak, sızlanmamak, yakınmamak, kendini acındırmamak”⁴²tır. Burada özellikle önemli olan Kur’an’da da “O sabredenler, kendilerine bir bela geldiği zaman: Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz, derler”⁴³ şeklinde buyurulduğu ve beyitlerde de vurgulandığı gibi darda, sıkıntı içerisinde iken, bela ve musibet gibi olumsuzluklar karşısında sabretmektir.

167 Gel beliyyât-ı cihāna şābir ol
Ni‘metine hem Hudānuñ şākir ol
706 Rütbe-i şābirde isterseñ qarār
İrse şiddet eyleme feryād u zār
707 Ekşidürseñ yüzüñi vaqt-i miñen
Bende-i şābir degülsin añla sen
708 Vaqt-i miñnetde o kim şābir degül
Şādıkān yanında ol şākir degül

⁴² A.g.e., s. 302.

⁴³ Bakara Suresi, 2/156.

Tefrîd ve tecrîd

Tecrîd “sâlikin zahirini mal ve mülkten, batınını karşılık bekleme anlayışından arındırması, yaptığı her şeyi sırf Hak rızası için yapması, makam ve hal sahibi olma düşüncesini hatır ve hayalinden dahi geçirmemesi”⁴⁴ demektir.

718 Cümle halkdan idesin kaç’-ı umîd

Olasın tecrîdden hem mustefîd

Tefrîd ise sâlikin “emsal ve akrandan ayrılıp yalnız ve tek kalması, kimsenin sahip olmadığı hallere ve makamlara sahip olması, halini görme halinden de uzaklaşması ve her şeyi sırf Hak için yapması”⁴⁵ anlamlarını taşır.

719 İ’timâduñ ola ger Hakk’a hemân

Olasın tefrîd-ile rûh-ı revân

Fakr

Kelime anlamı olarak yoksulluk demek olan fakr, tasavvuf terminolojisinde mutlak manada her şeyden yoksun olmak değil, elindeki az ile yetinmek ve asıl zengin ve zenginlik verenin Allah olduğunu bilmek anlamlarını ihtiva etmektedir. Bu bağlamda Hz. Muhammed’in birbirine tamamen zıt gibi görünen hadisleri uzmanlarca örnek olarak verilmektedir. Hz. Peygamber bunlardan birinde “Fakirlik iki cihanda yüz karasıdır”, diğer bir hadisinde ise “Fakirlik benim övüncümdür” şeklinde

⁴⁴ Uludağ, s. 347.

⁴⁵ A.g.e., s. 347.

buyurmaktadır. Aradaki ince çizgi “övülen fakirlik” ve “yerilen fakirlik”⁴⁶ ya da “sûret fakirliği” ve “mânevî fakirlik”⁴⁷ olarak ayrılmaktadır. Buna göre, yerilen fakirlik ya da suret fakirliği kişinin muhtaçlık derecesinde maddi yoksulluğu, övülen/manevi fakirlik ise malın yokluğu değil de, var olan mala ihtiyacın ötesinde önem vererek ona gönül bağlayıp köle olmamaktır.

607 ‘Āriyetdür elde mālun her ne var
Bunda kalur sen gidersin ḥ̣ār u zār
616 Faqr olur mü’minlere maḥẓ-ı şifā
Kim olur anlara ol ‘ayn-ı şafā
619 Sâlik itmez māl-i dünyâdan sürûr
Olmaz ise ḥâṭıra virmez fütûr

Övülen fakirliği anlatan bu ve daha pek çok beytin yanı sıra bir de yerilen fakirlik yani yoksulluk ve rızkın azalması ile ilgili “fakirliğe sebebiyet veren şeyler” başlığı altında aşağıda değineceğimiz bir bölüm bulunmaktadır.

Kanaat

Sözlük anlamı “Tutumlu, gönlü zengin ve tok gözlü olma, hırslı ve açgözlü olmama”⁴⁸ olarak verilmektedir. Kanaat elde olanla yetinmek, malın çoğunu aramamak, yoksunluk ve yoksulluk halinde de şükretmesini bilmektir. Yine Hz. Muhammed bir hadisinde “Kanaat bitmez mal, tükenmez bir hazinedir” buyurmaktadır.

⁴⁶ Öztürk, s. 191.

⁴⁷ Yılmaz, s. 200.

⁴⁸ Uludağ, s. 206.

- 259 Her kim isterse eger Hâkdan ğinā
Arasun anı ƙanā‘atde bula
- 429 Anda kim olmaz ƙanā‘atden nişān
Eylemez anı ğanī māl-ı cihān
- 611 Kim ki Hâkdan az şeye rāzī olur
Hācetine Hâk anuñ ƙāzī olur
- 781 Hırƙa içinde ola ol bī-nevā
Halka līkin eyleye ‘arz-ı ğinā

Cûd/Sehâ ve Buhl

“Sehâ, cûd, kerem” cömertlik, “buhl” ise cimrilik ve “mümsik” de cimri anlamlarına gelmektedir. *Pend-nâme* boyunca en çok üzerinde durulup öğütler verilen konulardan biri cömert olmak ve cimrilikten sakınmaktır denebilir. Cimrilikle ilgili pek çok ayet ve hadisin bulunması da konunun önemini arz eder. Sözelimi Âl-i İmrân Suresi’nde “Allah’ın, kereminden kendilerine verdiklerini (infakta) cimrilik gösterenler, sanmasınlar ki o, kendileri için hayırlıdır; tersine bu onlar için pek fenadır. Cimrilik ettikleri şey de kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah’ındır. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır” (3/180) buyurulmaktadır.

- 245 Buĥldür şâĥ-ı dıraĥt-ı âteşin
Hem baĥıl oldı seg-i meslaĥ hemîn
- 376 Dâ’imā buĥl-i baĥılden ƙıl ĥazer
Yaĥmasun tâ kim seni nâr-ı saĥar
- 773 Bī-şek ol kimse olur merd-i Ĥudā
Kendüsi muĥtâc iken ide sehâ

Yine bir hadis-i şerifte Hz. Muhammed cimrilerin cennete giremeyeceğinden haber vermektedir ki birkaç beyitte bu hadise işaret edilmektedir.

- 627 Eşhiyānuñ âteş ile işi yok
Mümsik eyler dūzah içre zārī çok
- 628 Şan‘atı buhl ehlinüñ telbīs olur
Âteş içre hem-dem-i iblīs olur
- 629 Göremez cennet yüzün hergiz baḥīl
Belki bŷy-ı cennet irmez aña bil

Tembellik

“Kesâlet”, “batâlet” ve “kâhilî” tembellik demektir. İslam dininde çalışmak her zaman övülmüş hasletlerdendir. Kur’ân’da “Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur” (Necm, 53/39) buyurulmakta, kişinin kendi çabası dışında hiçbir şeyin fayda vermeyeceği bildirilmektedir. Eserde tembellik ve uyuşukluk göstermekten söz edilirken hem dünyevî iş ve uğraşlar hem de ibadet ve kulluk gibi uhrevî faaliyetler göz önünde tutulmaktadır.

- 221 Cünbüş it dā’im kesâlet eyleme
Çün belī didüñ batâlet eyleme
- 222 Tā‘at-i Hâḳda o kim keslān olur
Hâşılı gümrāhī vü ḥizlān olur
- 335 Kâhil olmak her kime şan‘at olur
Ayağına tîşe-i zillet urur

Tevekkül

Tevekkül, kelime anlamı olarak “güvenme, bel bağlama” demek olup tasavvufta ise Allah’a güvenip dayanmak ancak “kulca, yapılması lazım gelen her şeyi yaptıktan sonra Hakk’a ilticâ etmek”⁴⁹ kastedilmektedir. Tevekküle ilişkin beyitlerde anlam olarak Hz. Muhammed’in “Şayet siz Allah’a hakkıyla tevekkül etseydiniz, sabahları açlıktan karınları çekilmiş olduğu halde çıkararak, akşamları karınları dolu olarak dönen kuşlara rızık verdiği gibi Allah size de rızkınızı verirdi”⁵⁰ hadisine işaret edilmektedir.

- 199 Ol ki yarın saña yine cân virür
Çekme gam elbetde âb u nân virür
201 Ger tevekkül üzre hoş-vaqt olasin
Murğ-veş Hâkdan naşîbüñ bulasin
202 Şâkir ol virdüğine Rabb-i Celîl
Ger iderse kıtuñı şey’-i kalîl

Dünya hırsı

Kelime olarak “gayeye varmak için her vasıtayı meşru ve mubah görme, hedefe ulaşmak için haram-helal dememek, hak-hukuk gözetmemek, ihtiraslı olmak”⁵¹ anlamına gelen hırstan, eserde dünyanın ve içindekilerin gelip-geçici olduğunu unutarak dünyanın mal-mülküne duyulan tutku derecesindeki bağıllık kastedilmektedir. Kur’an’da “Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs,

⁴⁹ İz, s. 119.

⁵⁰ İmam Nevevî, *Riyâz’üs-Sâlihîn*. çev. İhsan Özkes (İstanbul: İslamoğlu Yayıncılık, 1991), s. 243.

⁵¹ Uludağ, s. 167.

aranızda bir övünme ve daha çok mal ve evlat sahibi olma isteğinden ibarettir. Tıpkı bir yağmur gibidir ki, bitirdiği ziraatçıların hoşuna gider. Sonra kurur da sen onun sapsarı olduğunu görürsün; sonra da çer çöp olur. Ahirette ise çetin bir azap vardır. Yine orada Allah'ın mağfireti ve rızası vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir geçimlikten başka bir şey değildir” (Hadîd, 57/20) gibi sayısız ayetlerle dünya hayatına tutsak olmamanın altı çizilmektedir. Konu ile ilgili pek çok hadis de bulunmaktadır.

- 250 Hırş-ı dünyāya olursañ mübtelā
Her tarafından zāhir olur biñ belā
- 252 Nefs ü dünyāyı gönülden taşra sür
Var u yoğın dünyenüñ bir tuta gör
- 275 Hırş-ile her kim ki dünyā-dār olur
Bī-gümān andan Hudā bīzār olur
- 308 Hırşı ko dā'im kanā'at pīşe kıl
Çün muḳarrerdür ölüm endīşe kıl

Misafire ikramda bulunmak

Hz. Muhammed bir hadisinde “Allah’a ve ahiret gününe inanan kimse, misafirine ikramda bulunsun”⁵² buyurmuştur. Eserde bu konuya müstakil bir bölüm ayrılmış ve misafire ikram etmenin faziletinden, misafirin Allah’ın lutfu olduğundan, kapıya gelen her kim olursa olsun ikramda ve ihsanda bulunmaktan kaçınmamak gerektiğinden bahsedilmiştir.

⁵² İmam Nevevî, s. 207.

- 551 Tut ‘azîz u muẖterem mihmānuñı
 Lāyık it H̱aḱ raḥmetine cānuñı
552 Hoş tuta mihmānı bir mü’min eger
 H̱aḱ aña raḥmet ḱapusın fetḥ ider
553 Her ki mihmāndan ola ṭab’ı melûl
 H̱aḱ olur bîzār andan hem resûl

Kısaca açıklamaya çalıştığımız tüm bu konular aslında dinî-ahlâkî mesnevilerde ve özellikle de nasihat-nâmelerde ortak olan konulardır. Sözgelimi Yunus Emre’nin *Risaletü’n-Nushiyye*’sinde sabır, cimrilik, kibr, hased gibi ya da Kınalı-zâde Ali Efendi’nin asırlarca Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulan eseri *Ahlâk-ı Alâ’î*’sinde de ucb, tekebbür, sehâ, tembellik, haset, boş konuşma, yalan, gıybet, cimrilik gibi *Pend-nâme* ile ortak konular ele alınmaktadır. Gerek İslam gerekse tasavvufun esaslarını çerçeveleyen *Pend-nâme* içerisinde ilginç olan bir üçüncü tema daha gözlenmektedir. Eserde günümüzde “batıl inanç” olarak nitelendirebileceğimiz bazı konular ve bunlarla ilgili nasihatler vardır. Bu inanışlar, “bazı haller” ya da “fakirliğe sebep olan şeyler” başlıkları altında sunulmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

Yalnız başına yolculuğa çıkmak (675), gece aynaya bakmak (677), evde tek başına ve karanlıkta yatmak (678), hayvan sürüsünün arasından geçmek (680), çıplak yatmak (686), çıplak idrar yapmak (687), cünüp halde yemek yemek (688), ekmek kırıntılarını ayak altında bırakmak (689), gece evi süpürmek ve süprüntüleri ayak altında bırakmak (690), anne-babaya adlarıyla seslenmek (691), dişi herhangi bir çöple karıştırmak (692), el ve yüzü toprakla temizlemek (693), kapı eşiğinde oturmak

(694), kapı eşiğine dayanmak (695), tuvalette abdest ya da boy abdesti almak (696), elbiseyi üzerindeyken dikmek (697), elbisenin eteğiyle yüzü silmek (698), pazara geç gidip ordan erken dönmek (699), lambayı üfleyerek söndürmek (700), tarağı başkasıyla ortak kullanmak (701), dilenciden ekmek kırıntısı almak (702), evde örümcek ağı olması (703).

Sünnî İslam'ın temel öğretisine ve ilkelerine uygun bir genel görünüm ve sünnî İslam ile çatışmayan bir tasavvuf anlayışı ile örülü eserin içerisinde yer alan bu bölüm hayli dikkat çekici gelmektedir. Bu bölüm içerisindeki nasihatlerden, sözgelimi anne-babaya isimleriyle hitap etmemek gibi bazıları ahlâk ve edep kuralları dâhilinde yer alabilecek nasihatler, sözgelimi kişinin tarağını başkalarıyla müşterek kullanmaması gibi bazıları da sıhhi yönden geçerli sayılabilecek nasihatler olsa da, örneğin gece aynaya bakmak gibi kimileri içinse herhangi bir akli gerekçe bulunamamaktadır. Burada akla bid'at yani dinin özünde olmayıp da "dine sonradan sokulan uydurma şeyler"⁵³ kavramı akla gelmektedir. Herhangi bir ayet ya da hadise dayandırılmaksızın sıralanan bu nasihatlerin kaynağı nedir, o dönem toplumu içerisinde mevcut bazı adet ve uygulamaların görgü ve ahlâk kuralları olarak kalıplaştırılması mıdır gibi sorular akla gelmektedir. Ancak bu tür sorulara yanıt aramak konumuz dışında olduğundan biz burada yalnızca gelecek araştırmalar için bir kapı aralamakla yetineceğiz.

⁵³ Uludağ, s. 76.

Eserin Tercüme Özellikleri

Türkler İslam medeniyeti çerçevesi içerisine girdiklerinde bu medeniyetin yaratmış olduğu (Fars ve Arap olarak) iki kültür çevresi ile de doğrudan temasa geçilmiştir. Böylece medeniyet ve kültürün en önemli şubelerinden biri olan dil ve edebiyat için hazır bir model olarak bu kültürlerin yine İslam medeniyeti üst başlığında ürettikleri edebiyat takip edilmeye başlanmıştır. Özellikle tercüme yoluyla ortak malzeme olarak tabir olunan başta dilin ana malzemesi olan kelimeler, terkipler ve ifade kalıpları olmak üzere pek çok edebiyat gerecinin; mazmunlar, hayaller, çeşitli anlam öğeleri ve sanatların iletimi/tercümesi/aktarımı ve Türkçeye adapte edilmesi neticesinde altı asır sürececek Divan Edebiyatı geleneğinin harcı böylece karılmış, temeli atılmıştır.

İşte bu harç neticesinde dilsel ve edebî bir ortak dünya ortaya çıktı. Bu ortak dil ve edebiyat alanı öyle bir boyuta ulaştı ki “tercüme” kavramının sınırları belirsiz hale geldi. Özellikle on beşinci yüzyıl sonundan itibaren dil Farsça ve Arapçaya kapılarını ardına kadar açtı.

Osmanlıca devrinde Türkçeyi saran bu Arapça ve Farsça unsurlar, sayısız Arapça ve Farsça kelime ve terkipler olup esas itibarıyla isim sahası içinde kalmıştır. Fakat bu sahada o kadar ileri gidilmiştir ki bütün isim cinsinden kelimeler ve cümle içinde isim muamelesi gören bütün kelime gurupları Arapça ve Farsça kelimelere ve terkiplere boğulmuştur. Bu müthiş istilâdan fiil kökleri bile yakasını kurtaramamış, Türkçenin basit fiil kökleri yerine Arapça ve Farsça kelimelerle Türkçe yardımcı fiillerden yapılmış birleşik fiiller kullanılarak Türkçe, bugün de yaşamakta olan sayısız yabancı köklü birleşik fiil ile dolmuştur. Fiil dışında kalan isim cinsinden bütün kelimeler ve isim muamelesi gören kelime gurupları sahasını böylece Arapça ve Farsça kelimelere, sıfat ve izafet terkiplerine kaptıran yazı dilinde umumiyetle Türkçe olarak isim ve fiil çekimi ile cümle yapısı kalmıştır. Fakat cümle yapısı da, Türkçe kalmakla beraber, ağır darbeler yemekten kendisini kurtaramamış, birçok defa esas bünyesi yıkılarak bozuk bir kelime yığınının ibaret olmuştur. Hülâsa, Türk

yazı dili Osmanlıca devrinde esas yapısı Türkçe olan fakat Türkçe, Arapça ve Farsçadan meydana gelen üçüzlü, karışık ve son derece sunî bir dil manzarası göstermiştir.⁵⁴

Dolayısıyla Eski Türk Edebiyatı söz konusu olduğunda, pek çok araştırmacı kaynak metnin dil ve edebiyatı ile hedef metnin dil ve edebiyatı arasındaki tercüme ilişkisini açıklamak için genel çeviri terimleri ve kuramlarını kullanmaktan kaçınmakta, bunun sonucunda da çok zaman tercüme eserlerin tercüme niteliğine değinilmeden geçilmektedir.

Ne var ki, bu durum bu ortak malzemeler bütüncesi içerisinde tercüme yapmaya engel olmadığı ve Farsçadan özellikle mesnevî olmak üzere pek çok edebî eser Türkçeye tercüme ve şerh edilmeye, hatta aynı eserler tekrar tekrar tercüme ve şerh edilmeye devam edildiği düşünüldüğünde araştırmalara da engel olmamalıdır. Kaynak Metin olarak adlandırdığımız orijinal metin ile Hedef Metin olarak adlandırdığımız tercüme arasındaki ilişki en azından betimleyici bir şekilde ele alınabilir. Herbir tercüme eser üzerinde yapılacak bu tür betimleyici çalışmalarla gerek bu eserlerin gerekse Eski Türk Edebiyatında tercüme geleneğinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu konuda Zehra Toska da,

Kaynak eserle tercüme eserin aynı ya da ayrı kültür/medeniyet dairesi içinde olması, farklı zihinsel algılamalara mı yol açmaktadır? Bir çeşit kültür aktarım aracı olan tercüme faaliyeti, ayrı medeniyet dairesinden yapıldığında, eserin “tercüme” kimliği belirgin olarak algılanırken, metinlerarası ilişkilerin yoğun olduğu aynı medeniyet dairesinde olanlarda bu kimliğin silikleştiğinden söz edilebilir mi?⁵⁵

⁵⁴ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* (İstanbul: Bayrak Basım Yayım Dağıtım, 2000), s. 19.

⁵⁵ Zehra Toska, “İleriye Yönelik Araştırmalarla İlgili Olarak Eski Türk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Olan Tercüme Metinleri Değerlendirmelerde İzlenecek Yöntem/ler Ne Olmalıdır?”. *Journal of Turkish Studies* 24 (2000): 291-306, s. 291.

şeklinde beyin fırtınası niteliğinde oldukça önemli sorular sormakta ve Eski Türk Edebiyatında araştırmacıların özellikle tezlerinde yalnızca metin tespiti ile yetinmesi, bir eserin tercüme mi telif mi olduğuna hiç değinmemeleri ve tercüme bir eserin telif ile aynı kategoride ele alınmasıyla düşülen hataya işaret etmektedir. Biz de aynı hataya düşmemek kastıyla, eserin aslen bir tercüme olduğunun geri planda kalmaması için tespit edebildiğimiz bazı tercüme hususiyetleri üzerinde duracağız ve tercüme boyunca izlenen yöntem ve tekrarlanan yapılara değineceğiz.

Tercümede İzlenilen Yöntem

Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde, “bugünkü çeviriyi aşan geniş bir anlam taşı”dığını belirterek tercümenin eski edebiyat geleneğinde kaç türlü olabildiğini sıralar. Buna göre,

- a. Aslını bozmamak için kelime kelime yapılan çeviriler,
- b. Kelime kelime olmamakla birlikte, aslına uygun yapılan çeviriler,
- c. Konusu aktararak yapılan çeviriler,
- d. Genişletilerek yapılan çeviriler.⁵⁶

Levend’in, birinci gurup için “eski nüshalarda, Arapça metnin altına Türkçesinin kelime kelime kırmızı mürekkeple yazıl”masını ve Kur’an çevirilerini örnek göstererek aslında kastettiğinin bugün “satırarası” olarak terimleşmiş tür çeviri olduğunu anlarız. Sözelimi,

Ân ki fermân kerd çahreş bâdrâ
Ol Allâh ki eyledi fermân rûzigâra

⁵⁶ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1973), s. 80.

Tā sezāyī dād avm-i ‘Ādrā

Tā ki cezāsın virdi avminūñ ‘Ād⁵⁷

beyit örneğinde görülebileceği gibi satırarası çeviride esas olan kaynak metnin kelimelerinin okunma kolaylığı sağlayacak bir düz cümleye dnştrlmeksizin hedef dildeki karşılıklarını vermektir. Bu tür çevirilerde amaç, Kur’an meallerinde söz konusu olduğu gibi asıl yani kaynak metni olduğu gibi muhafaza etme ya da dil öğretme olabilir. nc gurup “yazar, eseri cümle cümle Türkçeye çevirmez de, kavrayabildiği biçimde anlamını aktarır” şeklinde betimlenmiştir; buradan anladığımız bu tür çevirinin bir anlamda “muhtasar” yahut zet içeriği taşıdığıdır. Dördüncü gurup da, mütercimin eserin aslına tamamen sadık kalmayı düşünmeden kendi dilediği yerleri dilediği biçimde çevirmesi olarak betimlenir ki Levend’e göre “artık ona eviri demek asla doğru olmaz”. İkinci gurup için ise “edebî eserlerde çok görülür” demekle yetinilerek herhangi bir betimleme yapılmaksızın örnekler verilir.

Bu dört yolu esas olarak belirlediğimizde, elimizdeki eserin ierilerinden genel itibariyle “b” şikkını yani “kelime kelime olmamakla birlikte, aslına uygun yapılan çeviriler”⁵⁸ gurubunu izler göründüğünü söyleyebiliriz. Bu yolun da kendi içerisinde atallandığı, farklı biçimler aldığını görürüz. Kimi zaman özgün kelime ve terkipleri kelime dağarının ortaklığı dolayısıyla tercümede yineleyen örneklerle kimi zaman kaynak metnin kelimelerini kullanmaktan kaçınan, elinden geldiğince farklı karşılıklar veren örneklerle rastlarız. Hatta zaman zaman da özgün mısradan tamamen serbest tercüme edildiğini gözlemliyoruz. Ancak burada “serbest”ten kastedilen konudan bağımsız değil beytin içerdiği anlama uygun düşecek şekilde beytin

⁵⁷ Bu tercüme rneği, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazmaları İnternet Sitesinden alınmıştır.

⁵⁸ Biz bu grup için kısaca “anlam aktarımı” ifadesini kullanmayı yeğleyeceğiz.

ifadelerinden ayrılan bir çeviridir. Tercüme eser boyunca karşılaştığımız bu ve benzeri tercüme yöntemlerinin örneklerle üzerinden geçerse ne demek istediğimiz daha iyi anlaşılacaktır.

Kaynak metnin kelime ve terkiplerini muhafaza ederek çeviri

Aşağıdaki beyitte Farsça “kerd” yani “yapar, eder” yüklemi ve “kef” yani “el” kelimesi dışında tüm kelimeler ortaktır. Dolayısıyla burada sadece yüklem “çevrilmiş” olduğunu söylemek yanlış olmaz.

- 8 Çun ‘ināyet Kādir u Kayyūm kerd
Der kef-i Dāvūd āhen mūm kerd
Çün ‘ināyet Kādir ü Kayyūm ider
Āheni Dāvūd elinde mūm ider
- 33 Ān resūl-i Hakk ki hayru’n-nās buved
‘Amm-i pākeş Hamza vu ‘Abbās buved
Ol resūl-i Hakk ki hayrū’n-nāsdur
‘Amm-i pāki Hamza vū ‘Abbāsdur
- 222 Her ki ender t̤ā‘ateş keslān buved
Hāşileş gumrāhī vu hizlān buved
T̤ā‘at-i Hakkda o kim keslān olur
Hāşılı gūmrāhī vū hizlān olur

Bu beyitlerde de açıkça görüldüğü gibi kaynak metin ile çeviri metin arasında ancak fiilde ve öge diziminde farklılık söz konusudur. Öge dizimindeki farklılıkların da genel itibariyle vezin gereği olduğu düşünüldüğünde Osmanlıcanın Muharrem

Ergin'in vurguladığı dil yapısı akla gelmektedir. Dolayısıyla mütercimnin izlediği bu yol, eserin yazıldığı dönem olan on yedinci yüzyıl sonu itibariyle dilin tabii gelişimine uygun düşmektedir denebilir.

Kaynak metinden farklı kelime ve terkipler kullanarak çeviri

Tercüme eser boyunca “aslına uygun çeviri” başlığı altında Farsça ve Arapça ile ortak kelime ve terkipler kullanılmakla beraber, kaynak metnin kelime ve terkiplerini aynen çeviriye aktarmayarak farklı kelimeler kullanma yolunun da seçildiğini görürüz. Bu yöntemin örneklerinde Farsça beyti nesre çevirdiğimizde bize söylediği ile tercümenin bize söylediği anlam olarak aynıysa da değişik bir şekilde ifade edilmiştir.

223 Vakt-i t̤ā'at t̤iz rev çun bād bāş
V'ez-heme kār-ı cihān āzād bāş

Örneğin bu beyitte “İbadet zamanı rüzgâr gibi tez ol; dünyanın tüm işlerinden âzād ol” mısraları,

Vakt-i t̤ā'at sūr'at eyle yel gibi
Giç cihānuñ işlerinden sel gibi

şeklinde çevrilmiştir. Burada KM'le yalnızca “vakt-i t̤ā'at” terkibi ile “cihān” kelimesi ortaktır. Mütercim hem olabildiğince Türkçe söylemiş hem de olabildiğince farklı kelimeler seçmiştir.

527 Īn cihānrā çun zenī dān hūb-rūy
Hīşrā ārāyed ender çeşm-i şūy

Yukarıdaki beyitte de “Bu dünyayı kendini kocasına süslü gösteren güzel yüzlü bir kadın gibi bil” nasihati,

Ḥūb-rū ‘avrat gibidür bu cihān
Gösterür kendin müzeyyen her zamān

şeklinde çevrilmiştir.

Bunun sebebi kimi zaman vezin ve kafiye gibi dışsal gereklilikler olabilmektedir. Bazen de KM’de benzetmelerle ifade edilen şeyin HM’de daha somut bir halde aktarılması söz konusudur. Örneğin;

750 Ān ki ez-merdum hemī gīred ribā
Zīnhār ūrā negūyī merḥabā

beytinde “İnsanlardan faiz alan [kimseye] sakın merhaba deme / selam verme” nasihati,

Kimse kim ekl eyleye ḥalkdan ribā
‘Āqıl iseñ eyle anlardan ibā

şeklinde çevrilmiştir. Burada ortak olan yalnızca “ribā” kelimesidir. İkinci mısradaki “selam verme” ifadesi de “onlardan uzak dur” gibi daha soyut bir ifadeye dönüştürülmüştür.

Kimi beyitlerde ise neredeyse hiç ortak kelimenin olmadığı görülmektedir:

407 Her ki istīze koned bā-mihterān
Āb-rūy-ı ḥod be-rīzed bī-gumān

“Ulu kimselerle kavga eden şüphesiz kendi yüz suyunu döker = itibarını kaybeder” anlamındaki beyit,

Kim ulularla ider ceng ü cidāl
Yüzi şuyın döker āhīr bī-mecāl

şeklinde çevrilmiştir. Burada dikkat çeken anlam olarak neredeyse birebir olmakla beraber tek bir ortak kelime bile kullanılmamasıdır.

Pek çok beyitte, ortak dağarcığa ait olan yani Farsça kökenli olup da Osmanlı Türkçesinde de aynen yer alan kelimeler pekâlâ kullanılabilecekken, bunların yerine ya Arapça kökenli ya Türkçe ya da başka bir Farsça kelime ile karşılık vermeye çalıştığı görülmektedir.

582 Her demī āzurden-i ḥalk-ı Ḥudāst
Dūr dāred ḥīšrā ez-rāh-ı rāst
İncidūr her dem ‘ibād-ullāhı ol
Ṭoğrı yolu ḳor ṭutar hem egri yol

Bu beyitte olduğu gibi, KM’nin hemen tüm kelimeleri HM’nin diline de yerleşmiş kelimeler olsa da mütercim onları “çevirmeyi” yeğlemiş görünmektedir. Bu gibi pek çok örnek neticesinde mütercimin KM’de söylenileni anlam olarak aynen verirken kelime ve terkipleri elinden geldiğince çevirmek gibi bir yol tuttuğu söylenebilir. Bir çeviri yöntemi olarak KM için HM’de farklı karşılıklar önermenin mütercimin KM’nin dil ve kelimelerini öğretmek ya da kendi kelime bilgisini ortaya koymak istemesi gibi nedenleri olabilir.

Hedef Metin oluşturulurken izlendiği saptanan bu iki çeviri yönteminin dışında tercüme boyunca mütercimin bazı gramer özellikleri, edatlar ve bazı terkipler için de belirli bir yol izlediği görülmektedir. Öncelikle mütercimin eser boyunca bazı edat ve bağlaçlar için tek tip bir çeviri yolu tuttuğu söylenebilir. Bunlar aynı zamanda Türkçe cümle yapısına da geçmiş olduklarından KM ile HM arasındaki farklılık en aza inmiştir. Sözgelimi “... olsun diye, ... olması için” anlamlarına gelen “tā” edatı çeviride de aynen korunmuştur.

141 Halk-ı ḥodrā pāk dār ez-her meze
Tā ne uftī der-vebāl u der-beze
Zāyikuñ eyle lezā’izden maşūn
Olmayasın tā ki ‘iṣyāna zebūn

İkinci olarak, KM boyunca sürekli tekrar eden yapılardan biri olan “elinden geldiğince” anlamındaki “Tā tevānī” kalıbı HM’de çoğunlukla “Kuvvetüñ olduğça” (375), “Kudretüñ olduğça” (159), en çok da “Kādir iseñ” (111, 136, 452, 460, 494, 543, 793) şeklinde çevrilmektedir:

309 Bā-muḥibbān bāṣ dā’im hem-niṣīn
Tā tevānī rūy-ı a’dārā me-bīn
Şoḥbet it aḥbāb ile diñle sözin
Kādir iseñ görme a’dānuñ yüzün

Metinde en çok kullanılan bağlaç “ki” bağlacıdır. “Ki” bağlacı Farsçadan alınmış ve günümüzde de hâlâ kullanılmaya devam eden bir bağlaçtır. “Türkçeye çok eskiden geçmiş ve Türkçeye daima yabancı kalan bir birleşik cümle sistemi sokmuştur. Bunda yabancı tesirinde kalmaktan başka ve belki ondan daha önce

tercüme eserlerin de rolü olmuştur”⁵⁹. Yani aslında pek çok ortak öge gibi “ki” de çeviri aracılığıyla ortak dil havuzuna eklenmiştir. Dolayısıyla ki’li kullanımların pek çoğu Türkçe cümle yapısına aykırı olmakla beraber bir çeviri esnasında dönüştürülmesi beklenmeyen doğal bir yapı halini almış olduğundan yadırganmamaktadır. Eser içerisinde de “ki” edatı için çoğu zaman “ki”nin Türkçe karşılığı olan “kim” edatı kullanılmaktadır. Buna ek olarak, “ki”nin cümle içinde özne yaptığı “Ān ki” ve “Her ki” edatları için metin boyunca her zaman “Kim ki” edatı karşılık olarak verilmiştir.

192 Her ki ū der-bend-i sīm u zer buved
Der-‘uḳūbet kār-ı ū muḫṭer buved
Kim ki cem‘-i sīm u zer ḳaydıdadur
Ol ḥesāb ile ‘aẓāb bendindedür

Dikkati çeken bir diğer edat da, şart bildiren “eğer” anlamındaki “ger” edatıdır. “Ger” için de “ki” ile aynı durum geçerlidir.

Yād-ı Ḥaḳ ger mūnis-i cānet buved (281)

“Hakk’ı zikretmek eğer can dostun olursa, köşkü, sarayı neylesin?”

anlamındaki mısradaki “ger” hem anlam hem de yapı olarak aynen korunarak şu şekilde çevrilmiştir:

Zıkr-i Ḥaḳ ger mūnis-i cānuñ ola (281)

Neden bildiren “çün” edatı da Farsçadan aynı anlam ve kullanışla geçtiği için diğer edatlara benzer bir biçimde çeviri içerisinde aynen korunmaktadır.

⁵⁹ Ergin, s. 363.

357 Çun ḥadīṣī reft nāgeh ber-zebān
Yā ki tīrī cest bīrūn ez-kemān
Çün lisāndan çıka bir söz nāgehān
Yāḥūd ola yaydan bir oḡ revān

KM'nin HM dönüştürülmesinde tekrarlandığı için bir bütünlük arzeden bir başka özellik de mütercimin eser boyunca, nasihat edenle muhatap arasında karşılıklı konuşma havasını sağlayan hitap ifadelerini çoğunlukla kullanmamasıdır. KM'de geçen bu hitaplardan bazıları; ey cevān (271), ey nīkū-sirišt (303), ey ḡulām (347), ey 'azīz (366, 395), ey hūş-yār (461), ey cān-ı peder (511), ey ḥalīl (594), ey aḥī (738) şeklinde sıralanabilir. En sık geçen buna karşın çeviriye çok az aktarılan hitap ise “ey oḡul” anlamındaki “ey piser” hitabıdır ki bu da esere bir babanın oḡluna verdiği nasihatler bütünü gibi bir hava katmaktadır. Örneğin;

228 Ser çe ārāyī be-destār ey piser
Tā tevānī dil be-dest ār ey piser
Başuñı zeyn eyleme destār ile
Ḳādir iseñ bir ḡöñüli al ele

Hitap ifadesinin çeviriye alınmamasına sebep kimi zaman veznin gereği olarak anlaşılmaktaysa da veznin sıkıntı yaratmayacağı yerlerde de bu ifadeler çeviriye alınmamıştır.

727 Hem-niştīn-i şāliḥān bāş ey piser
Hem cudā ez-fāşīkān bāş ey piser
Hem-niştīn-i şāliḥān ol cehli ḳo
Fāşīḳı gördükde dūr ol mehli ḳo

Sözelimi bu kelimelerin neredeyse tümünün ortak olduğu beyitte “ey piser” hitabı çeviriye vezin sorunu olmamasına rağmen alınmayıp onun yerine KM’de yer almayan “cahilliğı bırak” ve “oyalanmayı bırak” ifadeleri eklenmiştir. Ancak aynı zamanda hitap ifadesinin KM’deki bu sıklığı da vezin gereğı doldurma amaçlı olabilir. Mütercimin üzerinde ancak tahmin yürütülebileceğimiz bu seçimi de, bu tür bir doldurmayı gereksiz görmesinden kaynaklanmış olabilir.

Tercümeyle İlişkin Sonuç

Tercüme boyunca gözlemlediğimiz bu özellikler sonucunda, bu eserin Ağh Sırrı Levend’in kategorilerinden yola çıkarsak “Kelime kelime olmamakla birlikte, aslına uygun yapılan çeviriler” gurubuna girdiğı söylenebilir. Hasan Şu’ûrî Efendi de esere yazmış olduğı mukaddimesinde tercümeyle ilişkin “her beyti hâzve’l-kuzẓeti bi’l-kuzẓeti bir beyt ile terceme” ettiğini bildirmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta “aynen” anlamını taşıyan Arapça ibaredir; yani mütercim eseri beyit beyit ve “aynen” çevirmiştir. Bu da bizim kısaca “anlam aktarımı” olarak adlandırdığımız türde çeviriye işaret etmektedir. Mütercimin neden bu yolu seçtiğine dair ise, Attâr’ın *Pend-nâme*’si gibi gerek halk tarafından çokça rağbet gösterilen gerekse medreselerde ders kitabı olarak okutulan bir eseri hem manzum bir şekilde tercüme ederek bir edebiyat eseri yaratmak, hem de içerik ve dil özelliklerini anlaşılır kılmak üzere şerh etmek olduğı çıkarsamasında bulunabiliriz.

Böyle bir hedefle de mütercim metne kendinden bir şeyler katma ya da genişletme yoluna girmeden ya da bir başka deyişle kaynak metni bir telif esere dönüştürmeksizin metni aynen takip etmekte ancak bunu aynı zamanda bir edebî eser zevki verecek bir dil ve üslupla birleştirebilmektedir. Asırlar boyu özellikle Batı

edebiyatında bir çevirinin tıpkı kadınlar gibi, ayrı ayrı, ya sadık ya da güzel olabileceği, ancak aynı anda iki özelliğe birden sahip olmasının olanaksız olduğu görüşünün burada hükmünü yitirdiğini söylemek ve incelememize konu olan eser ve benzerleri için “sadık ve güzel” olabilmeyi becerebilen metinler hükmüne varmak çok da yanlış olmasa gerek.

BÖLÜM 3. SONUÇ

Türklerin İslam medeniyeti içerisine girmelerinin ardından gerek Orta Asya gerekse Anadolu’da bu dini halka yaymada belki de en etkili araç edebî eserler olmuştur. Agâh Sırrı Levend’in terimleştirmesiyle “ümmeî çağı edebiyatı” olan bu devir edebiyat sahasında sayısız dinî-tasavvufî-ahlâkî türde ürün verilmiştir. Bu tür içerisinde dayanak noktasını özellikle Hz. Muhammed’in “Din nasihattir” hadisinden alan özellikle mesnevi olarak yazılan “pend-nâme” yahut “nasihat-nâme” olarak adlandırılan bir alt tür daha vardır. Gerek dinî esasları halka yaymak, gerek edebî bir eser ortaya koyarak ismini ebedileştirmek gerekse de hayır dua ve Allah rızasını kazanmak gibi üç amaca da aynı anda hizmet edebilen bu türde yazılmış eserlerin yekünü hayli fazladır. Bu eserlerin en önemli hususiyetleriyse adlarını ve bir anlamda özlerini Ferîdüddîn Attâr’ın *Pend-nâme* adlı kısa mesnevisinden almasıdır.

Attâr, Klasik İran Edebiyatının köşetaşlarından birini oluşturan, dinî-tasavvufî konuları sade, anlaşılır bir dil ve tahkiye yeteneğiyle birleştirerek işleyen hayli üretken mutasavvıf bir şairdi. Hz. Mevlânâ’nın da bir beyitte “Attâr ruhtu, Senâî onun iki gözü; bizse Senâî ile Attâr’dan sonra geldik” dediği gibi ondan etkilenen şairler İran topraklarıyla sınırlı kalmamış; eserleri tüm İslam medeniyeti içerisinde ve bilhassa Osmanlı topraklarında defalarca tercüme ve şerh edilmiştir. Konumuz olan *Pend-nâme* adlı eseri ise Eski Türk Edebiyatında, genelde tüm ahlâkî mesneviler özelde ise Attâr’a ait eserler içerisinde en çok tercüme ve şerh edilmiş eser olarak müstesna bir yer tutmuştur. Bu küçücük kitabın bu kadar rağbet görmesinin nedenini her şeyden önce içeriğinde aramak gerekir. Nefisle mücadele, sabır, tevekkül, kanaat,

zikir, dünyanın gelip geçiciliği, güzel amel işlemenin gerekliliği, tevazu, cömertlik, zühd, takva gibi hem dinin hem de tasavvufun temel konularını kısa, öz, açık ve anlaşılır bir biçimde derleyip sunmasıyla bir nevi el kitabı hüviyeti göstermektedir. Hem İslam dininin genel esasları, hem insan-ı kâmil olmayı amaçlayan tasavvuf yolcusunun izlemesi gereken yol işaretlerini ve hem de genel ahlâk kurallarını kendinde toplamasıyla bir anlamda bir taşla üç kuş birden vurmaktadır denebilir. Eseri yüzyıllar boyunca geçerli kılansa bu üçlünün birbirine harmanlanmasındaki üslup olsa gerektir.

Biz de bu çalışmada, kendi küçük etkisi büyük bu eserin on yedinci yüzyıl sonlarında kaleme alınmış manzum bir tercümesini ortaya koyarak hem pend-nâme geleneğine hem de Attâr’a ait bir eserin tercümesini daha gün ışığına çıkarmayı hedefledik. Şu’ûrî mahlaslı Hasan b. Abdullah el-Halebî Efendi tarafından “kelime kelime olmamakla birlikte, aslına uygun” bir biçimde yapılan bu tercüme aynı zamanda eserin bir şerhini de içermektedir. Ancak bu tez yalnızca eserin manzum tercümesini kapsamına almıştır. Bir yandan *Pend-nâme*’nin içerik ve şekil özellikleri ile konular üzerinde durulurken, bir yandan da tercüme metnin hususiyetleri belirlenmeye, tercümede izlenilen yöntem ve yapı ortaya konmaya çalışılarak ikili bir amaç güdülmüştür. Bu da, Eski Türk Edebiyatında tercüme eserlerin yalnızca içerik ya da üslup değil, bizatihi “tercüme” olmalarıyla da ele alınmalarının gerekli görülmesinden kaynaklanmaktadır. Ortaya konan her bir tercüme eserin üzerinde betimleyici bir çalışma yapılarak bu yönüyle de durulması, “ortak medeniyet” ve kültürel öğelerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

BÖLÜM 4. NÜSHALAR VE METİN

Metin Tespitinde Kullanılan Nüshalar

Süleymaniye Kütüphanesi Darülmecnevi Bölümü Nu. 185

Müellif nüshasıdır. 190x150-100x60 mm ölçülerindedir. 190 varak, 19 satırdan müteşekkildir. Kahverengi meşin cilt, ön ve arka kapak ile mıklep ebrulu kâğıt ile kaplanmıştır. Âhârlı, su çizgili kâğıt. Yalnızca ayet ve hadisler harekelenmiştir. Başlıklar kırmızıdır. Farsça beyitlerin altı sürhle çizilmiştir. Altın cedvelli ve reddâdelidir. İç kapakta “Yâ Hazret-i Mevlânâ” ifadesi vardır. 1a’da “Bâ-ḥaṭṭ-ı muşannif Ḥasan eş-şehîr bi’ş-Şu’urî rahmetu’llâhi te’âlâ” ve “Pend Şerḥi Şu’urî be-ḥaṭṭ-ı muşannif” ibaresi bulunmaktadır. Yine 1a’da “Ḥāk-i ḳadem Meḥmed Şālîḥ” mührü basılıdır. Eser 1b’de başlamaktadır. Serlevha bölümü boş bırakılmıştır ve başlık bulunmamaktadır. Aşağıda yer alan ketebe kaydına göre müellif eseri 26 Temmuz 1672’de, Rebiü’l-ülâ’nın son günü bitirdiğini bildirmiştir.

“Ve’l-ḥamdü li’llâhi vaḥdehu ve’ş-şalâtü a’lâ men lâ nebiyye ba’dehu vaḳa’a’l-ferâḡ min tebyîzihi ve taḥrîrihi a’lâ yedi şâriḥihi’l-fakîri ilâ rabbihi’l-ḡaniyyi Ḥasan eş-şehîr bi’ş-Şu’urî ḡafera zunubehu ve setera ‘uyûbehu ve zâlike fî âḫiri şehri Rebiü’l-ülâ fî şuhûri seneti şelâsi ve şemânîn ba’de’l-âlâfî fî hicreti ...”

Metnin tespitinde Hasan Şu’urî Efendi’nin bizzat kendi nüshası olması dolayısıyla ana metin olarak bu nüsha seçilmiş ancak musannifin hatası tespit

edildiğinde diğ er müstensih nüshalarına başvurulmuştur. Musannifin oldukça düzgün bir hattı vardır ve çok az hatası tespit edilmiştir. Kendisi de hatasının farkına vardığı noktalarda çıkma ile düzeltmektedir. Genellikle vezin bozuklukları görülmemekle birlikte birkaç istisnaya rastlanmıştır. Muammer Ergin’in “Eski Anadolu Türkçesinden sonra günümüze kadar Türkçenin başlıca şekilleri hemen hemen hep aynı kalmıştır”⁶⁰ kuralına uygun bir şekilde imla  zellikleri Eski Anadolu Türkçesine uymaktadır. Ancak istisnai özelliklerden biri olarak eserde pek çok yerde ikinci tekil şahıs bildirme eki “-sın” düz vokalinin yuvarlak ve “suç” olarak yazıldığı görülmüştür. Örneğın aşağıdaki beyitte düz vokalli sözcükte ikinci tekil şahıs bildirme eki “viresin” şeklindeyken yuvarlak vokalli sözcükte ek de yuvarlaklaşmış ve “ ” ile sonlandırılmıştır.

562 A  olana viresin bunda  a‘ m
Cennet-i ‘Adn içre bulursu  ma  m

Bu da eserin on yedinci yüzyıl sonuna ait olmasının getirdiğı bir özellik olabilir. Nitekim Faruk Kadri Timurtaş da ekin Osmanlıcanın son devresinde “ ” ile yazıldığını bildirmektedir⁶¹.

Diğ er bir istisnai özellik de, veznin kapalı hece gerektirdiğı yerlerde “da ı” kelimesinin “d  ı” şeklinde   ile uzatılarak yazılmasıdır ( rn. 289, 292, 303).

⁶⁰ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* ( stanbul: Bayrak Basım Yayım Dağıtım, 2000), s. 18.

⁶¹ Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi* ( stanbul: Enderun Kitabevi, 1994), s. 110.

Bordo meşin cilt, ön ve arka kapak ebrulu kâğıt ile kaplıdır. Âhârlı kâğıt yarıdan itibaren su lekeli. Nesih hatla yazılmıştır. 1a'da “Şerh-i Esmâ'-i Hüsnâ” başlığı yer almaktadır. Müstensihin isminin “Ed-da'î Hamdullâh ... hâdim-i Seyyid el-Buḥārî” ibaresinden ve “Hamdullâh” yazılı mühründen Hamdullah olduğu anlaşılmaktadır. Kendisine ilişkin nüsha boyunca başka bir bilgiye rastlanmadığı gibi ketebe kaydına da yer verilmemiştir. Yalnızca 10b'nin sonunda “sene H. 1160”ta bittiğine dair bir ibare yer almaktadır. Nüsha içerisinde aynı müstensihinden çıkma üç farklı eser mevcuttur. 1b'de “Hâzâ Şerhi Esmâ'-i'l-Hüsnâ” başlığıyla 7a'ya dek süren bir Esmâ-i Hüsnâ şerhi vardır. 7a'dan 10b'ye dek “Hâzâ'l-kitâbi fî-beyânî'l-i'tikâd” başlığıyla akaide dair kısa bir eser vardır. Konumuz olan *Pend-nâme* ise 11a'dan başlamaktadır ve 44 varak, 22 satırdan müteşekkildir. Başlıklar sürhlüdür, bunun yanı sıra eser bir beyit kırmızı bir beyit siyah şeklinde gitmektedir. Reddâdelidir.

Müstensihin biraz dikkatsiz olduğu gözlenmiş ve birçok yazım yanlışına rastlanmıştır. Bunlardan birkaç örnek vermek gerekirse; ilk başlık beytinde “Ba'de ḥamd u na't u evşâf-ı medîḥ” olan mısradaki “na't” yanlış okunarak “ni'met” yazılmıştır. 10. beyitte “kirmân” kelimesi “kîrmân” şeklinde uzun okunmuştur. 18. beyitte “yeh” kelimesi yanlış noktalananarak “beh” yazılmıştır. 34. beytin tercümesi muhtemelen unutulmuş atlanmıştır. 40. beyitte “kaşr-ı dîn” terkipteki “dîn” kelimesi eksiktir. 9. beyit tamamen atlanmıştır. Yine 33. beyitin tercümesi unutulmuş ya da atlanmıştır.

Ömer b. Hüseyin'in Şerh ve Terceme-i Pend-i Attar metni içerisinde 4a'dan itibaren derkenarda yer almaktadır. Eser 77 varak, 21 satırdır. 1a, 1b ve 2a'da muhtelif beyitler ve dualar bulunmaktadır. Sırtı meşin, üstü ebru kaplı, miklepli, sağ kapağı eksiktir. 210X140 ölçülerindedir. Âharlı, ince sâ mânî kâğıda Nes'talik hatla yazılmıştır. Müstensihi Hüseyin b. Ali b. Süleyman el-Gülşenî ve istinsah tarihi 1137/1724 olarak kaydedilmiştir. Başlıklar sürhlüdür. 228. beyitten 303. beyte kadar atlanmıştır.

Metin Tespitiyle İlgili Hususlar

1. Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar Bölümü Nu. 1282-003’da yer alan nüsha müellif nüshası olduğundan metne esas teşkil etmiş, ancak bu nüshada hata görülen noktalarda müstensih nüshalarına başvurulmuştur.
2. Farsça metin, Silvestre de Sacy’nin hazırlamış olduğu tenkitli *Pend-nâme* metni ile de karşılaştırılmış, farklılık görülen noktalara dipnotlarda işaret edilmiştir.
3. Farsça kelimelerin telaffuzunda F. Steingass’ın Farsça-İngilizce Sözlüğü, Türkçe kelimelerin telaffuzundaysa J.W. Redhouse’un Türkçe-İngilizce sözlüğü esas alınmıştır.
4. Arapça ve Farsça kelimelerin, terkiplerin ve eklerin yazımında İsmail Ünver’in “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” (bkz. Kaynakça) adlı makalesi esas alınmıştır. Ancak, bu makaleden farklı olarak, Farsçadaki belirtme durumu eki ‘-rā,’ kelimelere bitleştirilerek transkribe edilmiştir. Buna ek olarak, fiillerde olumsuzluk eki “ne-” ile emir yapmaya yarayan “me-” olumsuzluk eki de kelimeye bitişik yazılmıştır.
5. Farsça metinde, kısa bir sesli veya bir sessiz ile başlayan kelimelere getirilen “ne-”, “be-” ve “me-” eklerinin ardından vezin gereği kısa sessizin düşmesi örn. “nek’ned” şeklinde gösterilmiştir.
6. Vāv-ı ma‘dûleler, (~) işareti ile gösterilmiştir.
7. Atıf vavları, kendilerinden önce gelen kelimelerin son hecelerinin ince ya da kalın sesli olmasına göre, “u” ya da “ü” şeklinde okunmuştur.
8. Metinde, vezin bozukluğu olan mısralar dipnotlarda belirtilmiştir.
9. Çeviri yazı için aşağıda verilen transkripsiyon sistemi kullanılmıştır.

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

أ	a, e, '
آ	ā, a
ب	b
پ	p
ت	<u>s</u>
ث	t
ج	c
چ	ç
ح	ḥ
خ	ḫ
د	d
ذ	<u>z</u>
ر	r
ز	z
س	s
ش	ş
ص	ṣ
ض	ẓ, ḍ
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	'
غ	ğ
ف	f
ق	q
ك	k, g, ñ
ل	l
م	m
ن	n
و	v, u, ü, o, ö, ū
ه	h
ي	y, ı, i, ī

4a

Ba'de ḥamd u na't u evṣāf-ı medīḥ
Şod şurū'-ı şerḥ-i Pend-nāme şarīḥ
Ḥazret-i Şeyḥ ḳuddise sırruhu'l-'azīz kitāba ibtidā idüp
buyurur

- 1 Ḥamd-i bī-ḥadd ān Ḥudā-yı pākrā
Ān ki īmān dād muştī ḥākrā
Ḥamd-i bī-pāyān Cenāb-ı Kibriyā
Bir avuç ḥāke idüp īmān 'aṭā
- 2 Ān ki der-Ādem demīd ū rūḥrā
Dād ez-ṭūfān necāt ū Nūḥrā
Ādeme nefḥ itdi ol rūḥ u ḥayāt
Virdi tūfāndan hem ol Nūḥ'a necāt
- 3 Ān ki fermān kerd ḳahreş bādrā
Tā sezāyī dād ḳavm-i 'Ādrā
Ol ki ḳahrı bāda fermān eyledi
'Ād ḳavmin ḥāke yeksān eyledi
- 4 Ān ki luṭf-ı ḥīşrā izḥār kerd
Ber-Ḥalīleş nārrā gulzār kerd
Ol ki luṭfı kendin izḥār eyledi
Āteşi dostına gülzār eyledi

- 5 Ān Hudāvendī ki hengām-ı seher
Kerd kavm-i Lūtrā zīr u zeber
Ol Hudā-yı lem yezel vaqt-i seher
Lūṭ kavmin eyledi zīr ü zeber
- 6 Sūy-ı ū ḥaṣmī ki tīr endāḥte
Peṣṣeī kāreṣ kifāyet sāḥte
Bir ‘adūsı atdı çün aña sihām
Bir siñekle işini itdi tamām
- 7 Ān ki a‘dārā be-deryā der-keṣīd
Nāḳerā ez-seng-i ḥārā ber-keṣīd
Çekdi deryāya ‘adū-yı yāveyi
Seng-i ḥārādan çıkardı nāḳeyi
- 8 Çün ‘ināyet Qādir u Qayyūm kerd
Der-kef-i Dāvūd āhen mūm kerd
Çün ‘ināyet Qādir ü Qayyūm ider
Āheni Dāvūd elinde mūm ider
- 9 Bā-Suleymān dād milk u serverī
Şod muṭī‘-i ḥātemeş dīv u perī
‘Ālemūñ oldu Süleymān serveri
Tābī‘ oldı mührine dīv ü perī
- 10 Ez-ten-i şābir be-kirmān ḳūt dād
Hem zi Yūnus loḳmaī bā-ḥūt dād
Cism-i şābirden virüp ḳurta ḡdā
Baṭn-ı ḥūtı Yūnusa hem itdi cā

- 11 Bendeĩrā erre ber-ser mĩ-nihed
Dĩgerĩrā tāc ber-ser mĩ-nihed
Bir ҡulınuñ başın iki řakķ ider
Birisinũñ başına ҡor tāc-ı zer
- 12 Ŭst sultān her e hũāhed ān koned
‘Ālemĩrā der-demĩ vĩrān koned
Ne murād eylerse ol sultān ider
Bir nefesde ‘ālemi vĩrān ider
- 13 Hest sultānĩ mĩsellem mer-urā
Nĩst kesrā zehre-i ũn u erā
Pādiřāhlıķ kim mĩsellemdũr aña
Kim ne ķādirdũr diye ũn ũ erā
- 14 Ān yekĩrā zer du şad hemyān dihed
Dĩgerĩ der-ķasret-i nān cān dihed
Bir ҡulına rızķ-ı bĩ-pāyān virũr
Biri de nān ķasretiyle cān virũr
- 15 Ān yekĩrā genc u ni‘met mĩ-dihed
V’ān digerrā renc u zaķmet mĩ-dihed
Bĩ-ta‘ab virũr kimine māl ũ genc
Kimisine ekdũrũr şad derd ũ renc
- 16 Ān yekĩ ber-taķt bā-şad ‘izz u nāz
V’ān diger dāred dehān ez-fāķa bāz
Nāz ile taķt ũzre biri vaķt-i hoş

Fakrden ol birisinũn ağızı boş

- 17 Ān yekī pūṣīde sincāb u semūr
Dīgerī ḥufte berehne der-tenūr
Biri müstağraḳ olur semmūrda
Birisi ‘üryān yatur tenūrda
- 18 Ān yekī ber-pister-i kemḥā vu neḥ
V’ān digeṛ ber-ḥāk ḥ’ārī beste yeḥ
Birisi ferṣini atlas eylemiş
Birisi ḥāk üzre zillet bağlamış
- 19 Ṭarfetü’l-‘ayn īn cihān ber-hem zened
Kes nemī yāred ki īncā dem zened
Göz yuminca ‘ālemi berbād ider
Kimsede ṭāḳat yok aşlın yād ider
- 20 Ān ki bā-murğ-ı hevā mähī dehed
Bendegānrā dovlet-i ṣāhī dehed
Mähīyi murğāna kim ḳısmet virür
Ḳullarına devlet u ‘izzet virür
- 21 Bī-peder ferzend peydā ū koned
Ṭıflrā der-mehd gūyā ū koned
Bī-peder ferzendi ol peydā ider
Hem beşikde ṭıflı ol gūyā ider
- 22 Murde-i ṣad-sālerā ḥay mī-koned
Īn becoz-Ḥaḳ digeṛī key mī-koned

Emr-i Haḳla mürdeler bulur ḥayāt
Bu ‘amel ḡayrılara olmaz şıfāt

23 Şāni’ī k’ez tīn selāṭīn mī-koned
Necmrā recm-i şeyāṭīn mī-koned
Eyle Şāni’ ḥākden sulṭān ider
Encüm ile redd hem şeyṭān ider⁶²

24 Ez-zemīn-i ḥuşk rūyāned giyāh
Āsmānhārā hem ū dāred nigāh
Ḳurı yirden sebzeye virür nemā
Gökleri hem ḥıfz ider ol dā’imā

25 Hīç kes der-milk-i ū enbāz nī
Ḳavl-i ūrā laḥn nī āvāz nī
Mülkine kimse şerīk olmaz anuñ
Ḳavline hem şavt u ḥarf girmez anuñ

11a

Ba‘de tevḥīd-i Hudā-yı cuz’ u kull
Der beyān-ı na‘t-ı sulṭān-ı rusul

Şeyḥ ḳuddise sırruh bu maḥalle dek tevḥīd-i cenāb-ı Bārī
te‘ālā celle ismuhū idüp bundan şöñra Ḥazret-i seyyidü’l-mürselīn
ve ḥabīb-i Rabbü’l-‘ālemīn server-i kā’ināt ve mefḥar-ı mevcūdāt
şefti’-i dūzaḥī Muḥammedü’l-Muşṭafā şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi mā
dāmet es-semā’ na‘tına şürü’ idüp buyurur

⁶² Mülk Sûresi 67/5: “Ve leḳad zeyyennā’s-semāe’d-dunyā bimesābīḥa ve ce‘alnāḥa rucūmen li’s-şeyāṭīni ve a‘tednā lehum ‘azābe’s-sa‘īr”. “Andolsun biz, en yakın göğü kandillerle donattık. Onları şeytanlara atılan taşlar yaptık ve (ahirette de) onlara alevli ateş azabını hazırladık”.

- 26 Seyyidu'l-kevneyn ḥatmu'l-murselîn
Âḥir âmed bûd faḥru'l-evvelîn
İki 'âlem şāhı ḥatm-ı enbiyâ
Faḥr ider anuñla cümle aşfiyâ
- 27 Ân ki âmed nuh felek mi'râc-ı ü
Enbiyâ vu evliyâ muḥtâc-ı ü
Bu toḡuz eflâk anuñ mi'râcîdur
Cümle 'âlem luṭfinuñ muḥtâcîdur
- 28 Şod vucûdeş raḥmeten li'l-'âlemîn⁶³
Mescid-i ü şod heme rûy-ı zemîn
Zât-ı pâki 'âleme raḥmetdürür
Cümle yirde ṭâ'ate ruḥşatdurur
- 29 Ân ki şod yâreş Ebûbekr u 'Omer
Ez-ser-i enguşt-i ü şakḡ şod ḡamer
Ol ki dostı oldı Bubekr ü 'Ömer
Barmağıyla gökde şakḡ oldı ḡamer
- 30 Ân yekî urâ refîḡ-i ḡâr buved
V'ân diger leşker-keş-i ebrâr buved
Biri Bûbekr aña yâr-ı ḡâr idi
Hem 'Ömer ser 'asker-i ebrâr idi
- 31 Şāḡibeş bûdend 'Uşmân u 'Alî
Behr-i ân geştend der-'âlem velî

⁶³ Enbiya Suresi, 21/107: “Vemâ erselnâke illâ raḥmeten lil'âlemîn”; yani “(Resulüm!) Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik”.

Hem vezīri idi ‘Oṣmān u ‘Alī
Oldılar ‘ālemde anuñçün velī

32 Ān yekī kân-ı ḥayā vu ḥilm buved
V’ān diger bāb-ı medīne ‘ilm buved
Biri ‘Oṣmān ma‘den-i ḥilm ü ḥayā
Şehr-i ‘ilmüñ ḳapusıdur Murtaẓā

33 Ān resūl-i Ḥaḳḳ ki ḥayru’n-nās buved
‘Amm-i pākeş Ḥamza vu ‘Abbās buved
Ol resūl-i Ḥaḳḳ ki ḥayrū’n-nāsdur
‘Amm-i pāki Ḥamza vü ‘Abbāsdur

34 Her dem ez-Ḥaḳḳ şad durūd u şad selām
Ber-resūl u āl u aşḥābeş mudām
Her nefes Ḥaḳdan ola yüz biñ selām
Muştafāya āl ü aşḥāba müdām

13a

Der munācāt-ı e’imme-i dīn

Rıdvān-Allāhi ‘aleyhim ecma’īn

Ḥazret-i Şeyḥ ḳuddise sırruh na’t-ı pāk resūl ve aşḥābından
şoñra tarziye-i e’imme-i dīn idüp buyurur

35 Ān imāmānī ki kerdend ictihād
Raḥmet-i Ḥaḳḳ ber-revān-ı cumle bād
Ol imāmlar k’eylediler ictihād
Rūḥları Ḥaḳḳ raḥmetiyle ola şād

- 36 Bū Ḥanīfe būd imām-ı bā-şafā
Ān sirāc-ı ummetān-ı Muşţafā
Bū Ḥanīfe ol imām-ı pāk-dil
Ümmete şem‘-i Ḥudādur müstaķil
- 37 Bād faẓl-ı Ḥaķķ ķarīn-i cān-ı ū
Şād bād ervāḥ-ı şāgirdān-ı ū
Faẓl-ı Ḥaķķ dā‘im ķarīn ola añā
Rūḥları şāgirdlerinüñ şād ola
- 38 Şāḥibeş Bū Yūsuf-ı ķāẓī şode
V‘ez-Muḥammed Zū‘l-minen rāẓī şode
Yoldaşı Bū Yūsuf-ı ķāẓī ola
Hem Muḥammed‘den Ḥudā rāẓī ola
- 39 Şāfi‘ī İdrīs u Mālik bā-Zufer
Yaft z‘īşān dīn-i Aḥmed zīb u fer
Şāfi‘īyle Mālikī daḥı Züfer
Şer‘ buldı anlar ile zīb u fer
- 40 Rūḥişān der-şadr-ı cennet şād bād
Ķaşr-ı dīn ez-‘ilmişān ābād bād
Rūḥları Firdevs içinde şād ola
‘İlmlerinden ķaşr-ı dīn ābād ola
- 14a
‘Ozr-i taķşīr u munācāt-ı Ḥudā
Cürme ‘özr ü dergeh-i Ḥaķķa du‘ā

Ḥazret-i Şeyḥ ḳuddise sırruh cürm ü taḳṣīr-i ‘öḫrini ricā vü
dergāh-ı kibriyā-yı Bārī te‘ālāya du‘ā idüp buyurur

- 41 Pādişāhā curm-i mārā der-guzār
Mā gunehkārīm u tū āmurz-gār
Pādişāhā cürme var iḳrārımız
‘Afv ḳıl dā’im günehdür kārımız
- 42 Tū nikū-kārī vu mā bed kerdeīm
Curm-i bī-endāze bī-ḥadd kerdeīm
‘Afv ḳıl ki itmişüz ef‘āl-i bed
Bī-nihāye cürme yok ḥadd ü ‘aded
- 43 Sālḥā der-fısk u ‘işyān geşteīm
Āḥir ez-kerde peşīmān geşteīm
Fısk u ‘işyān üzre idük niçe sāl
Fi‘limüzden ḥāşıl oldu infī‘āl
- 44 Rūz u şeb ender me‘aşī būdeīm
Ġāfil ez “yu’ḥaz nevāşī” būdeīm⁶⁴
Gice gündüz kim günāha mā’ilüz
İntikāmından dirīḡā ḡāfilüz
- 45 Bī-guneh ne’gzeşte ber mā sâ‘atī
Bā-ḥuzūr-ı dil nekerde ṭā‘atī
Bī-güneh geçmiş meger sâ‘at mi var
Yā ḥuzūr-ı ḳalb-ile ṭā‘at mi var

⁶⁴ Rahman Sûresi 55/41: “Yu‘rafu’l-mucrimüne bi-sīmāhum fe-yu’ḥazu bi’n-nevāşī ve’l-aḳdām”.
“Suçlular sîmâlarından tanınır da, perçemlerinden ve ayaklarından yakalanırlar”.

- 46 Ber der āmed bende-i big'rīhte
Āb-rūy-ı ħod be-'iṣyān rīhte
Ḳul kaçup girü kapuya gele
Ma'şiyetle yüz şuyın dökmiş ola
- 47 Mağfıret dāred umīd ez-luṭf-i tū
Z'ān ki ħod fermūde-i "lā taḵneṭū"⁶⁵
'Afvınuñ ümmīdin eyler ol hemān
Eyledüñ "lā taḵneṭū" emrin 'iyān
- 48 Baḥr-i elṭāf-ı tu bī-pāyān buved
Nā-umīd ez-raḥmetet şeyṭān buved
Baḥr-i elṭāfuñ ki bī-pāyāndurur
Raḥmetüñden nā-ümīd şeyṭandurur
- 49 Nefs u şeyṭān zed kerīmā rāh-ı men
Raḥmetet bādā şefā'at ḥāh-ı men
Nefs ü şeyṭān yolum urdı ey Kerīm
Raḥmetüñ ide şefā'at yā Raḥīm
- 50 Çeşm dārem k'ez-guneh pākem konī
Pīş ez-ān k'ender cihān ḥākem konī
Var ümīdüm ki günehten pāk olam
Andan evvel kim ḳabirde ḥāk olam
- 51 V'ender ān dem k'ez-beden cānem berī

⁶⁵ Zümer 39/53: "...lā taḵneṭū min raḥmetillāh..."; "Allah'ın rahmetinizden ümidinizi kesmeyin".

Ez-cihān bā-nūr-ı īmānem berī
Ol nefes tenden ki cānum dūr ola
Hemrehüm īmān delīlüm nūr ola

16a

Der nikūhiş nefs-i emmāre koned
‘Āqıl eyler zemm-i fi‘l-i nefs-i bed

Şeyh ẓuddise sırruh ibtidā nefs-i emmāreyi bi’s-sū’i nikūhiş
ya‘ni zemmine şürū‘ eyledi. Nikūhiş kesre nūn ve zamme kāf-ı
‘Arabīyle nikūhīden lafzından ism-i maşdardur zemm ü ħ̣‘ārılık
ma‘nāsına [gelür]

52 ‘Āqıl ān bāşed ki ū şākir buved⁶⁶

V’ānehī ber-nefs-i ħod qādir buved

‘Āqıl oldur ni‘mete şākir ola

Her maḥalde nefsine qāhir ola

53 Her ki ħışm-ı ħod furū ħurd ey civān

Bāşed ū ez-rest-gārān-ı cihān

Kim ki ħışmın hażm iderse ey oğul

Ādemūñ muḥsinlerinden olur ol

54 Ān buved eblehterīn-i merdumān

K’ez pey-i nefis u hevā bāşed devān

Ġāyet ile aḥmaķı ħalkūñ odur

Kim hevā-yı nefsine tābi‘ olur

55 V’ānehī pendāred ān tārīk-rāy

⁶⁶ Mütercim, bu beyti şerhinde “Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracam ve eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir!” (İbrâhîm Suresi, 14/7) ayetini iktibas ederek açıklamaktadır.

Ḥāhed āmurzīdeneş āḥir Ḥudāy
Şanur andan şoñra ol bed-fıkr ü rāy
Āḥiretde ‘afvını ister Ḥudāy

56 Gerçi dervīşī buved saḥt ey piser
Hem zi dervīşī nebāşed ḥūbter
Gerçi dervīş olmanuñda güci çok
Līk dervīşlikden a‘lā nesne yok

57 Her ki ūrā nefs-i şūmeş rām şod
Ez-ḥıredmendān nīkū nām şod
Kim ki nefs-i şūmını rām eyledi
‘Āḳilāne ḥāşıl-ı nām eyledi

58 Der-riyāzet nefs-i bedrā gūş-māl
Tā neyendāzed turā ender ḍalāl
Vir riyāzet birle nefse gūş-māl
Tā ḍelāle atmaya ol bed-fi‘āl

59 Her ki ḥāhed tā selāmet māned ū
Ez-cem‘ī-i ḥalk rū gerdāned ū
Her kim isterse selāmet menzilin
Ḥalk-ı ‘ālemden ola ‘uzlet-güzīn

60 Merdumānrā ser-be-ser der-ḥāb dān
Geşt bīdār ān ki ū reft ez-cihān
Ḥalk cümle uyḳuda ḡāfil yatur
Göz yumınca bu cihāndan uyanur

- 61 Ān ki rencāned turā ‘ozreş peżīr
Tā be-yābī maġfīret ber vey megīr
İncidürse kimse ‘özrin kıl qabūl
Böyle itmekle bulur ġufrān huşūl
- 62 Hakk nedāred dūst halk-āzārrā
Nīst īn haşlet yekī dīndārrā
Dost tutmaz merdüm-āzārī Hudā
Ehl-i dīn bu haşleti görmez revā
- 63 Ez-sitem her k’ū dilīrā rīş kerd
Ān cerāhat ber-vücūd-ı hīş kerd
Ger sitemle ide kim halka zarar
Ol zarar ider vücūdına zarar
- 64 Ān ki der bend-i dil-āzārī buved
Der kıyāmet kār-ı ū zārī buved
Hātır incitmek kimün kārı olur
Rüz-ı maḥşerde işi zārī olur
- 65 Ey piser kaşd-ı dil-āzārī mekon
V’ez Hudā-yı hīş bīzārī mekon
Kimseyi zār itmegi görme revā
Tā ki bīzār olmaya senden Hudā
- 66 Hātır-ı kesrā merencān ey piser
Ver neḥordī zaḥm ber-cān ey piser
Hātırını kimsenün yıkma hemīn
Yohsa yersin cāna zaḥmı key şakın

67 Nām-ı merdum coz-be-nīkūyī meber
Ger hemī ḥāhī ki kerdī mu‘teber
Nāmını eylūkle yād it herkesūñ
Mu‘teber olmaḡ dilerseñ kes sesūñ

68 ẖuvvet-i nīkī nedārī bed mekon⁶⁷
Ber-vücūd-ı ḥod sitemkārī mekon
ẖudretūñ yoḡsa eyülük itmeye
Kemlūk idüp kendūñe zūlm eyleme

69 Rev zebān ez-ḡıybet-i merdum be-bend
Tā nebīnī dest u pāy-ı ḥod be-bend
Ḡıybetden ‘ālemūñ baḡla dilūñ
Āḡiretde baḡlu olmaya elūñ

70 Her ki ez-ḡıybet zebāneş beste şod
Ānçunān kes ez-‘uḡūbet reste şod
Baḡlaya her kimse ḡıybetden dilin
Ol ḡalāş olur ‘uḡūbetden hemīn

20b

İn suḡen der-nef‘-i ḡāmūşī be-dān
Epsem olmaḡ nef‘ini eyler beyān
Şeyḡ ḡuddise sırruh dā‘imā sūkūt üzere olup çok
söylememenūñ fā‘idelerin beyān idüp buyurur

⁶⁷ Gerek Hasan Şu‘ûrî Efendi gerekse de Sacy inceledikleri nüshalardan birinde bu beytin bir önceki mısra ile takdim-tehire uğramış olduğunu belirtmektedir.

- 71 Ey birāder ger tu hestī Ḥaḳ ṭaleb
Coz-be-fermān-ı Ḥudā meg’şāy leb
Ḳādir iseñ Ḥaḳḳı dā’im ḳıl ṭaleb
Emr-i Ḥaḳdan ğayrısına açma leb
- 72 Ger ḥaber dārī zi Ḥayy-ı lā-yemūt
Ber-dehān-ı ḥod be-nih muhr-i sukūt
Bildüñ-ise kimdür ol Ḥayy lā-yemūt
Aġzuña ur dā’imā mühr-i sükūt
- 73 Ey piser pend u naşīḥat gūş kon
Ger necātī bāyedet ḥāmūş kon
Ey oġul pend ü naşīḥat ḳıl ḳabül
Ger necātı ister iseñ epsem ol
- 74 Her kirā guftār-ı bisyāreş buved
Dil derūn-ı sīne bīmāreş buved
Çokluġına kim sözüñ mu’tād ider
Sīnesinde göñlüni nā-şād ider
- 75 ‘Āḳilānrā pīşe ḥāmūşī buved
Pīşe-i cāhil ferāmūşī buved
Epsem olmak ‘āḳile şan‘atdurur
Cāhilüñ ḥod şan‘atı ğafletdurur
- 76 Ḥāmuşī ez-kizb u ğıybet vācibest
Eblehest ānk’ū begoften rāġibest
Kizb ü ğıybet itmemek vācibdürür
Aḥmak oldur kim aña rāġıbdurur

- 77 Ey birāder coḡ-ṣenā-yı Ḥaḡ meguy
Ḳavl-i Ḥaḡrā ez-berāy-ı daḡ megūy
Ḥaḡ te‘ālānuñ ṣenāsın dā’im it
Nefsūñi var emri üzre ḡā’im it
- 78 Her ki der-bend-i ‘ibāret mī-ṣeved
Her ḡe dāred cumle ḡāret mī-ṣeved
Kim ki söylerken ‘ibāret ḡaṣd ider
Her nesi var ise yaḡmaya gider
- 79 Dil zi por goften be-mīred der-beden
Gerḡi guftāreṣ buved durr-i ‘Aden
Çok söz elbetde ider ḡalbi helāk
Her sözi olursa güher gibi pāk
- 80 Ey ki sa’y ender feṣāḡat mī-konī
Çehre-i dilrā cerāḡat mī-konī
Kim feṣāḡat-ile ider sa’y edā
Dil-ḡırāṣ olup virür ḡalbe cefā
- 81 Rev zebānrā der-dehān maḡbūs dār
V’ez-ḡalāyık ḡıṣrā me’yūs dār
Ṭut sözi aḡzuñda ḡabs eyle dilüñ
Kes ḡalāyıkdan ümīdi çek elüñ
- 82 Her ki ū ber-‘ayb-ı ḡod bīnā buved
Rūḡ-ı ūrā ḡuvvetī peydā buved
Nefsinüñ ‘aybına kim nāḡir ola

Ḳuvvet-i rūḥı anuñ zāhir ola

23a

Der beyān-ı kerd-en-i ḥālīş ‘amel

Ola iḥlāş ile kārūñ mā-ḥaşal

Şeyḥ ḳuddise sırruḥ ‘amel-i ḥālīş ne olduğın beyān idüp
buyurur

83 Her ki bāşed ehl-i īmān ey ‘azīz

Pāk dāred çār çīz ez-çār çīz

Kendüsini ehl-i īmān ‘add iden

Pāk ider dört nesneyi dört nesneden

84 Ez-ḥased evvel tu dīlrā pāk dār

Ḥīşt-enrā ba‘d ez-ān mu‘min şumār

Evvelā ḳalbūñ ḥasedden pāk ḳıl

Kendūñi var şoñra īmān ehli bil

85 Pāk dār ez-ḳız u ez-ğıybet zebān

Tā ki īmānet neyufted der-ziyān

Ḳız ü ğıybetden dili pāk it hemīn

Tā ziyāna düşmeye īmān u dīn

86 Pāk dārī her ‘amelrā ez-riyā

Şem‘-i īmān-ı turā dāred ziyā

Cümle a‘mālūñ riyādan dūr ola

Şem‘-i īmān dā‘imā pūr-nūr ola

87 Çun şikemrā pāk dārī ez-ḥarām

Merd-i ĩmāndār bāṣī ve's-selām
Girmeye ger ḳarnuṅa hergiz ḫarām
Ṣāḫib-i ĩmān olursın ve's-selām

88 Her ki bāṭın ez-ḫarāmeṣ pāk ṣod
Rūḫ-ı ũrā reh sūy-ı eflāk ṣod
Bāṭını kimüñ ḫarāmdan pāk ola
Rūḫına yol cānib-i eflāk ola

89 Her ki dāred ĩn ṣıfat bāṣed ṣerīf
Ver nedāred dāred ĩmān-ı za'īf
Kimde ola bu ṣıfat olur ṣerīf
Olmayanuñ olur ĩmānı za'īf

90 Çun nebāṣed pāk a'māl ez-riyā
Hest bī-ḫāṣıl çu naḳṣ-ı būriyā
Her 'amel kim çün riyyā-ālūd olur
Būriyā naḳṣı gibi bī-sūd olur

91 Her kirā ender 'amel iḥlās nīst
Der-cihān ez-bendegān-ı ḫās nīst
Her kimüñ a'māli iḥlās olmadı
Ol cihānda bende-i ḫās olmadı

92 Her ki kāreṣ ez-berāy-ı Ḥaḳ buved
Kār-ı ũ peyveste bā-revnaḳ buved
İṣini Allāh içün iden kiṣi
Bula revnaḳ 'ālem içre her işi

25a

Der beyān-ı sīret-i šāhinşehān

Pādişehler haşletini bil ‘iyān

Şeyh kuddise sirruh pādişāhlara lāyık ve sezā-vār olan sīret
ve mulūkāne vaz’ u hareketi beyān idüp buyurur

93 Çār çizī ey birāder der-cihān

Pādişāhānrā hemī dāred ziyān

Dört nesne var cihānda bil hemān

Pādişāh-ı ‘āleme eyler ziyān

94 Pādişeh çun der-melā handān buved

Bī-gumān der-heybeteş nokşān buved

Halk içinde şeh ki bī-ma’nī güler

Lā-būd anuñ heybetine naķş irer

95 Bāz şöhet dāştēn bā-her fakīr

Pādişehrā ‘ayb bāşed gūş gīr

Şāhlara dā’im gedālar şöheti

‘Ayb ü nokşāndur kulaķ tūt ülfeti

96 Bā-zenān bisyār eger halvet koned

Hīştēnrā şāh bī-hürmet koned

Ger zenānla şeh ki çok halvet olur

Halk içinde bil ki bī-hürmet olur

97 Her kirā ferr-i cihān-dārī buved

Meyl-i ü sūy-i kem-āzārī buved

Kimde ‘izz ü şevket-i şāhī olur

Semt-i ‘adl ü dāde ʔab‘ı yol bulur

98 ‘Adl bāyed pādişāhānrā vu dād
Tā zi ‘adleş ‘ālemī kerdend şād
‘Adl ü dād itmek gerek şehler müdām
Halk-ı ‘ālem şād ola andan tamām

99 Ger koned āheng-i ẓulmī pādişāh
Sūd nek’ned mer-urā ḡayl u sipāh
Ẓulmi mu’tād eylese ger pādişāh
Fā’ide itmez maḡallinde sipāh

100 Çunki ‘ādil bāşed u ferruḡ-liḡā
Bāşed ender memleket şehrā beḡā
‘Ādil u ferḡunde-rū olan şehūñ
Mülki ḡükminde olur bāḡī anuñ

101 Çun koned sulṡān kerem bā-leşkerī
Behr-i ū bāzend şad cān u serī
Pādişeh ki ‘askere iḡsān ider
Yolına anlar da terk-i cān ider

27a

Der-buzurgī vu be-‘ilm u dānişī
‘Aḡl u fikr ü ‘ilm-ile itmek işi
Şeyḡ ḡuddise sirruḡ ululuḡ ve şeref-i ‘ilm ü faẓilet baḡşinde
buyurur

102 Çār çiz āmed buzurgīrā delīl

Her ki ān dāred buved merd-i aṣīl
Ululuġa oldı dōrt nesne delīl
Kimde kim ola odur merd-i aṣīl

103 ‘İlmrā i‘zāz kerdēn bī-ḥesāb
Ḥalkrā dāden cevāb bā-ṣavāb
‘İzzet eyle ‘ilme dā’im bī-ḥesāb
Ḥalka hem ṭoġrı sözi eyle cevāb

104 Dīgerān bāṣed ki cūyed vaṣl-ı dūst
V’āngeh ez-duṣmen ḥaz̄er kerdēn nikūst
Dostları eyle tecessūs dostı bul
Dost iken olmaya dūṣmen saḳın ol

105 Her ki dāred dāniṣ u ‘aḳl u temīz
Ehl-i ‘aḳl u ‘ilmrā dāred ‘azīz
Kim ki ‘aḳl ü dāniṣī tefhīm ider
Ehl-i ‘ilm ü ‘aḳla ol ta‘zīm ider

106 Her ki bāṣed turṣ-rūy u telḥ-gūy
Dūstān ez-vey be-gerdānend rūy
Her kim ola turṣ-rūy ü bed-zebān
Nefret eyler bil ki hep ḥalk-ı cihān

107 Bā-muḥibbān bāṣ dā’im hem-niṣīn
Tā tevānī rūy-ı a‘dārā mebīn
Hem-niṣīn ol dā’imā aḥbāb ile
Dūṣmeninūñ yüzini görme bile

- 108 Der-meyān-ı dūstān mesrūr bāş
Ger haber dārī zi duşmen dūr bāş
Dostlaruñı göricek mesrūr ol
‘Ākıl iseñ duşmenüñden dūr ol
- 109 Der-civār-ı hōd ‘adūrā reh medih
Ez-berāy-ı ān ki duşmen dūr bih
Duşmeni itme yaķīn geçmeye reng
Anlaruñ dā’im ırāk olması yeg
- 110 Her ki ez-duşmen nebāşed der-ḥazer
‘Āķibet bīned ez-ū renc u zarar
İtmeye her kim ki a‘dādan ḥazer
‘Āķibet andan görür renc ü zarar
- 29a
Der beyān-ı ān ki bāşed der-ḥaṭar
Korkulu şeyden şakınmaķdur hüner
Şeyḥ ḳuddise sırruh meḥūf ve muḥāṭara olan nesneleri beyān
ve anlardan iḥtirāz üzere olmağı ‘iyān idüp buyurur
- 111 Çār çizest ey birāder der-ḥaṭar
Tā tevānī bāş ez-īnhā der-ḥazer
Dört nesne var cihānda pūr-ḥaṭar
Kādir iseñ eyle anlardan ḥazer
- 112 Rağbet-i dunyā vu şoḥbet bā-zenān
Kurbet-i sulṭān u ulfet bā-bedān
Rağbet-i dünya vü ‘avrat şoḥbeti

Pādiṣāhuñ ḳurbı kemler ülfeti

- 113 Ḳurb-ı sultān āteş-i sūzān buved
Bā-bedān ulfet helāk-i cān buved
Ḳurb-ı sultān āteş-i sūzān olur
Ülfet-i bed-dil belā-yı cān olur
- 114 Her ki dā'im şoḥbeteş bā-zen buved
Merd-i 'āḳil nīst ū kūden buved
Kim ki zenle dā'imā şoḥbet ider
'Aḳlı zāyi' kārını miḥnet ider
- 115 Zehr dāred der-derūn dunyā çu mār
Gerçi bīnī zāhireş naḳş u nigār
Bāṭın-ı dünyā çü ef'ī zehr olur
Zāhiri gerçi münakkaş görünür
- 116 Mī-numāyed ḥūb u zībā der-naẓar
Līk ez-zehreş buved cānrā ḥaṭar
Görür anı gerçi kim ra'nā naẓar
Līk zehrinden olur cāna ḥaṭar
- 117 Zehr-i īn mār-ı münakkaş ḳātilest
Bāşed ez-vey dūr her k'ū 'āḳilest
Zehri bu māruñ şaḳın kātildürür
Dūr olur andan o kim 'āḳildürür
- 118 Hemçu tıflān men'ger ender surḥ u zerd
Çun zenān maḡrūr-ı reng u bū mekerd

Sürh u zerde tıfl-veş aldanma sen
Reng ü bûya olma gırre hemçü zen

119 Zāl-i dunyā çun ‘arūs āreste-est
Her du rûzī şüy-i dīger h̄āste-est
Zāl-i dünyā kendüyi zīnet ider
İki günde bir ere rağbet ider

120 Leb be-süy-i düst h̄andān mī-koned
Pes helāk ez-zaḥm-ı dendān mī-koned
Dost yüzine gerçi leb h̄andān olur
Zaḥm-ı dendānı helāk-ı cān olur

121 Muḵbil ān merdī ki şod zīn coft ṭāk
Poşt ber-vey kerd u dādeş se ṭalāk
Merd odur anuñla coft olmaya ṭāk
Ola vü yüz döndürüp vire ṭalāk

31a

Der beyān-ı nīk-baḥtī īn suḥen
Ṭālī‘-i es‘ad budur ḳavl-i ḥasen
Şeyḥ ḳuddise sırruh nīk-baḥt ta‘bīriyle aşḥāb-ı şa‘ādet
olanlaruñ delā’il ü ‘alāmātı beyānında buyurur

122 Şod delīl-i nīk-baḥtī çār çīz
Her ki īn çāreş buved bāşed ‘azīz
Ḥūb baḥta oldı dört nesne delīl
Kimde bu ḥaşlet ola olmaz zelīl

- 123 Aşl-ı pāk āmed delīl-i nīk-baht
Nīst bī-aşlī sezā-yı tāt u taht
Aşl-ı pāk oldu delīl-i nīk-baht
Olmadı bī-aşla lāyık tāt ü tāht
- 124 Nīk-bahtānrā buved rāy-i şavāb
Ān ki bed-rāyest bāşed der-‘azab
Bir delīl oldu daḥı fīkr-i şavāb
Ol ki bed-rādur çeker lā-būd ‘azab
- 125 Her ki īmen ez-‘azāb-ı Ḥaḳ buved
Nīst mu’mīn kāfīr-i muṭṭlaḳ buved
Kim olur Ḥaḳkuñ ‘azābından emīn
Mū’mīn olmaz anı kāfīr bil yaḳīn
- 126 ‘Omr-i zībā penç rūzī bīş nīst
Ġāfilest ān kes ki pīş-endīş nīst
‘Ömri beş gün olduğunu bilmeye
Ġāfil oldur fikri bisyār olmaya
- 127 Terk-i lezzāt-ı cihān bāyed girift
Dāmen-i şāhib-dilān bāyed girift
Lezzet-i dünyāyı terk itmek gerek
Dāmen-i mürşide el yitmek gerek
- 128 Ez-pey-i lezzāt-ı nefsanī mebaş
Dūst-dār-ı ‘ālem-i fānī mebaş
Tābi‘ olma lezzet-i nefsanīye
Dost olma bu cihān-ı fānīye

129 Nīst ḥāşıl renc-i dünyā bordenet
‘Ākıbet çun mī-bebāyed mordenet
Renc-i dünyā çekmenüñ yok ḥāşılı
Mevtdür a‘mālūñ āḥir fāşılı

130 Mer turā ez-dāden-i cān çāre nīst
Rehzenet çun nefsek emmāre nīst
Cān virürsen yok ḥalāşa çün mecāl
Rehzen olmaz nefs-i emmāre misāl

131 Ez-tenet çun cān beder ḥ‘āhed şoden
Ḥāk ender mağz-ı ser ḥ‘āhed şoden
Çünkü cān tenden çıķup gitse gerek
Kāse-i ser ḥāk-ile tolsa gerek

33b

Der beyān-ı ‘āfiyet kerde şarīḥ
Can-ile diñle budur ḳavl-i şaḥīḥ
Şeyḥ ḳuddise sırruh ‘āfiyet-i beden ve rāḥat-ı ten beyānında
buyurur

132 ‘Āfiyetrā ger be-ḥ‘āhī ey ‘azīz
Mī-tevāneş yāften der-çār çīz
İster iseñ ‘āfiyet ‘ālemde sen
Bulmaķ olur anı bu dört nesneden

133 Īmenī vu ni‘met ender ḥānumān
Ten-durustī vu ferāğat ba‘d ez-ān

Hānümānda ni‘met ü emniyyeti
Hem ferāġatle vücūduñ şıḥḥati

134 Çunki bā-ni‘met emānī bāşedet
‘Āfiyetrā z’ān nişānī bāyedet
Çünki ni‘met ola senden hem emān
‘Āfiyetde olmaġa oldur nişān

135 Bā-dil-i fāriġ çu bāşī ten-durust
Dīġer ez-dunyā nebāyed hīç cust
Şıḥḥat-ile çünki dil-āzādesin
Dünyenüñ arama ġayrı nesnesin

136 Ber meyāver tā tevānī kām-ı nefş
Tā neyuftī ey piser der-dām-ı nefş
Kām-ı nefsi virme ḳādirseñ eger
Dām-ı nefse düşmeden eyle ḥazer

137 Zīr-i pā āver hevā-yi nefsrā
Kem bedū dih vāyehā-yi nefsrā
Zīr-i pā eyle hevā-yı nefsi var
Virme nefsüñ maṭlabını bī-ḳarār

138 Nefş u şeyṭān mī-borend ez-reh turā
Tā be-yendāzend ender çeh turā
Nefş ü şeyṭān azdurur yoldan seni
Çāh-ı ‘iṣyāna atar cān ü teni

139 Nefsrā ser-kūb u dā’im ḥ’ār dār

Tā tevānī dūreş ez-murdār dār
Nefse baş ƙaldurtma dāim ƙor tūt
Her ƙarām u cīfeden hem dūr tūt

140 Nefs-i bedrā her ki sīreş mī-koned
Ber guneh kerdē delīreş mī-koned
Kim ki nefse her zamān ruḥşat virür
Aña ‘işyān itmege cūr’et virür

141 Halk-ı ḥodrā pāk dār ez-her meze
Tā ne uftī der-vebāl u der-beze
Zāyikuñ eyle lezā’izden maşūn
Olmayasın tā ki ‘işyāna zebūn

142 Z’āb u nān tā leb şikemrā pur mesāz
Hemçu ḥayvān behr-i ḥod āḥūr mesāz
Āb ü nānla ƙarnuñı pūr eyleme
Kendüñe ḥayvān-veş āḥūr eyleme

143 Rūz kem ƙor gerçi şā’im nīstī
Pur meḥor āḥir behāyim nīstī
Gündüz az ye çün degülsin rūze-dār
Çok yime ḥayvān degülsin āşikār

144 Ey ki der-ḥābī heme şeb tā be-rūz
Behr-i gūr-i ḥod çerāgī ber-furūz
Şubḥ olunca gice uyƙuda olan
Ƙabr içün bir şem‘ yakmağa uyan

145 Ḥāb u ḥor coḥ-pīṣe-i en'ām nīst
Ḥoft-gānrā behre z'īn in'ām nīst
Ḥāb u ḥor kim ṣan'at-ı ḥayvān olur
Yatmıṣa gice kaçan iḥsān olur

146 Dil der-īn dunyā-yı dūn besten ḥaṭāst
Dāmen ez-vey ger tu der-ḥīnī revāst
Dil virüp dūnyāya meyl itmek ḥaṭā
Fāriḡ olup çekmek el andan revā

147 Ez-çe bendī dil be-dunyā-yı denī
Çun neī cāvīd der-vey būdenī
Sefle dūnyāya gōñül bend itme var
Çün degülsin anda hergiz ber-ḡarār

37a

Şod ṣalāḥ-ı şūret u ma'nī delīl
Zāhir ü bāṭın vüçüdü fehm kııl
Şeyḥ ḡuddise sırruh vüçüduñ zāhir ü bāṭın aḥvālinden beyān
idüp buyurur

148 Zāhir-i ḥodrā meyārā ey faḡīr
Tā ki bedr-i bāṭinet kereded mūnīr
Zāhirūñ itme müzeyyen ey faḡīr
Bāṭınuñ tā kim ola bedr-i mūnīr

149 Ṭālib-i her şūret-i zībā mebāş
Der hevā-yı atlas u dībā mebāş

Şûret-i zîbâyı maṭlab eyleme
Aṭlas u dîbâ libâsın isteme

150 Ez-hevâ beg'zer Hudârâ bende bâş
Zindegî mî-bâyedet der-jende bâş
Giç hevâdan gel Hudâya bende ol
Giy yamalu câmeyi dil-zinde ol

151 Hırķa-i peşmînerâ ber-düş kon
Şerbetî ez-nâmurâdî nûş kon
Hırķa-i peşmîneyi ber-düş kıł
Şerbet-i şîrîn-i yası nûş kıł

152 Ey ki der-ber mî-keşî peşmînerâ
Pâk sâz ez-kibr evvel sînerâ
Câme itdüñ hırķa-i peşmîneyi
Kibrden pâk eyle evvel sîneyi

153 Ger hemî h'âhî naşîb-i âhîret
Rev beder kon câmehâ-yi fâhîret
İster iseñ âhîret ola naşîb
Var çıkar fâhîr libâsı ol muşîb

154 Bî-tekelluf bâş u ârâyiş mecû
Terk-i râḥat gîr u âsâyiş mecû
Fikr-i teklîfi ķo zînet arama
Terk-i râḥat eyle 'işret arama

155 Der-beret gû kisvet-i nîkû mebâş

Zîr-i pehlû câme-ḥ̣ābet gû mebaş
Tut ki üstünde libās-ı ḥûb yok
Câme-ḥ̣āb-ı nerm ü hem mergûb yok

156 Hemçu şûfî der-libās-ı şûf baş
Bā-şıfathā-yi Hudā mevşûf baş
Şûf giy şûfî gibi ma‘rûf ol
Hem şıfât-ı Hâk ile mevşûf ol

157 Merd-i rehrā būriyā ḳālîn buved
Z’ân ki ḥişteş ‘âḳibet bālîn buved
Bir ḥaşırî yol eri ḳālîn ider
‘Āḳibet çün kerpici bālîn ider

39b

Ẓevḳ u şoḥbet dāştēn bā-dervīşān
Devlet-i ‘uḳbāya bil anı nişān

Şeyḥ ḳuddise sırruh dervīşān ki faḳîr-i dünyevî vü ganîyy-i
uḥrevî dirler anlar ile şoḥbet ve ülfet ve dā’imā muşāḥabet ve ‘işret
itmenûñ fevā’idini beyān ider. Ebyāt-ı muḳaddemü’ z-zıkrdeki faḳrî
şerḥ ve ‘iyān itmişdi şimdi fevā’id ve āāār-ı devlet olduğın tafşîl
idüp buyurur

158 Ger turā ‘aklest bā-dāniş ḳarîn
Bāş dervīş u be-dervīşān nişîn
‘Aḳl u fehmi olursa ger saña ḳarîn
Dā’im ol dervīşler ile hem-nişîn

159 Hem-nişînî cozz-be-dervīşān mekon
Tā tevānî ḡıybet-i īşān mekon

Dervīş olmayan⁶⁸la ülfet eyleme
Ẕudretüñ olduḡça ḡıybet eyleme

160 Ḥubb-ı dervīşān ḡilīd-i cennetest
Duşmen-i īşān sezā-yı la‘netest
Ḥubb-ı dervīş mūcib-i ḡufrān olur
Buḡz u zemmi mūreş-i ḡüsrān olur

161 Pūşeş-i dervīş ḡayr ez-dalk nīst
Der-pey-i ḡırş u hevā-yı zerḡ nīst
Cāme-i dervīş ancak ḡırḡadur
Ḥırş u zerḡi bilmeyen ol fırḡadur

162 Merd tā nen’hed be-farḡ-ı nefş pāy
Reh kocā yābed be-derḡāh-ı Ḥudāy
Merd kim başına nefşüñ pā ḡomaz
Rāh-ı derḡāh-ı Ḥudāyı bulamaz

163 Merd-i Ḥaḡ der-bend-i ḡaşr u bāḡ nīst
Ber dil-i ū ḡayr-ı derd u dāḡ nīst
Merd çekmez fikr-i ḡaşr u ḡayd-ı bāḡ
Dā’imā ḡöñlinde besler derd ü dāḡ

164 Ger ‘imāretrā berī ber-āsmān
‘Āḡıbet zīr-i zemīn kerdī nihān
Ger bināyı idesin ḡöge yaḡīn
‘Āḡıbet olur yirüñ zīr-i zemīn

⁶⁸ Metinde “olmayanlar” yazılmışsa da vezin gereḡi düzeltilmiştir.

165 Ger u Rostem Şevket u zret buved
Cy un Behrm der-gret buved
Tt ki Rüstem gibi ola sende zr
Menzil olur saa Behrm gibi gr

166 Ey piser ez-hiret gfl mebŐ
Gflne der-reh-i btl mebŐ
hiretten gfl olma ey oğul
Gitme rh-ı btla bul toğrı yol

167 Der-beliyyt-ı cihn Őabbr bŐ
Gh-ı ni'met Őkir-i Cebbr bŐ
Gel beliyyt-ı cihna Őbir ol
Ni'metine hem Hdnu Őkir ol

42b

Der niŐn-ı n ki bed-baŐt buved
Ala kim budur dell-i mu'temed

Şeyh քuddise sırruh bed-baŐt 'almetlerin beyn ve bu birķa
beyt ile tafŐl  'iyan idüp buyurur

168 r z Őr-ı bed-baŐt buved
Chil vu khil saŐt buved
Dört nesne oldu bed-başta niŐn
Chili hem khili fehm it 'iyan

169 Bkes vu nkes hem r Şod
BaŐt-ı bedr n heme Őr Şod

Bīkes ü nākesle olur dört tamām
Şāhibine virdiler bed-baḥt nām

- 170 Ān ki der-bend-i ‘ibāret mī-şevēd
Bī-şekk ez-ehl-i ḥasāret mī-şevēd
Kim ki erbāb-ı ‘ibāretten olur
Şübhesüz ehl-i ḥasāretten olur
- 171 Ber-hevā-yı ḥod ḳadem her k’ū nihād
Mī-tevāned kerd bā-nefsek cihād
Kim hevā-yı nefsi üzre pāy ḳor
Ol cihād-ı nefsiñe ḳādir olur
- 172 Her ki sāzed ber-cihān bā-ḥ’āb u ḥōr
Der-ḳıyāmet neb’vedeş z’āteş guzer
Kim ide kārın cihānda ḥ’āb u ḥōr
Yokdur aña nār-ı dūzaḥdan güzer
- 173 Rūy gerdān ez-murād u ārzū
Pes be-dergāh-ı Ḥudā mī-ār rū
İsteme evvel murād u ārzū
Ba’dēhū tut bārgāh-ı Ḥaḳḳa rū
- 174 Kāmranī ser be-nākāmī keşed
Merd-i reh ḥaṭṭ der-nikū-nāmī keşed
Kām-ı dilden ārzū maḥrūm ider
Nīk-nāma ḥaṭṭ-ı buṭlānı çeker
- 175 Emr u nehy-i Ḥaḳ çu dārī ey vaḥīd

Pes merev ber-vāye-i nefis-i pelīd
Emr ü nehy-i Hakkı eylerseñ bedīd
Bulmasun maḳṣūdını nefis-i ‘anīd

176 Her ki terk-i kāmranī mī-koned
Ber-ḫilāfeş zindegānī mī-koned
Kim urırsa kāmranlık terkini
Dā’imā eyler ḫilāf-ı nefisini

45a

Terk-i ‘izz u cāhrā şod īn kelām
Devlet-i dünyāyı terk eyle tamām
Şeyḫ ḳuddise sırruh terk-i kāmranī fevā’idin beyān eyleyüp
‘izz ü cāh terkinde daḫı birkaç beyt-i naşīḫat mażmūn ‘iyān idüp
buyurur

177 Ger hemī ḫāhī ki kerdī ser-bulend
Ey piser ber-ḫod der-i rāḫat be-bend
Ser-bülend olmaḳ dilerseñ dā’imā
Terk-i rāḫat eyle ḳıl ḫizmet edā

178 Her ki ber-best ü der-i rāḫat tamām
Bāz şod ber-vey der-i dāru’s-selām
Kim ki bāb-ı rāḫatı bağlar müdām
Açılur kendüsine dāru’s-selām

179 Ğayr-ı Hakkā her ki ḫāhed ey piser
Kīst der-‘ālem ez-ū gum-rāh-ter
Kim ki Hakkdan ğayrıdan eyler ümīd
Kimdür anuñ gibi bed fī’l ü ‘anīd

- 180 Ey birāder terk-i ‘izz u cāh kon
Hısrā şāyeste-i dergāh kon
Kim ki terk-i ‘izz ü şān ü cāh ider
Kendüyi ol lāyık-ı dergāh ider
- 181 H̱ār kereded her ki kereded cāh-cūy
Ey birāder kurb-ı ān dergāh cūy
Hor olur her kimse kim cāhı arar
‘Ākıl olan kurb-i dergāhı arar
- 182 ‘İzz u cāhet sūy-i pestī mī-keşed
Mer-turā ber-ten-perestī mī-keşed
Mūcib-i pestīdurur sevdā-yı cāh
Ten-perestī eyler insānı tebāh
- 183 Nefs der-terk-i hevā miskīn buved
Gūş-māl-i nefsi-i nādān īn buved
Nefsi kim terk-i hevā miskīn ider
Gūş-māl-i nefsi bedāyīn ider
- 184 Her ki ūrā tekye ber Şānī‘ buved
Der-cihān bā-loḡmaī ḡānī‘ buved
İstinādı her kimūñ Şānī‘ olur
Ol hemān bir loḡmaya ḡānī‘ olur
- 185 İktifā ber-rūzī her rūze kon
Ger ne dārī ez-Hudā deryūze kon
İktifā it ḡismet-i her rūz ile

Eyle deryūze Hudādan sūz ile

- 186 Çun dilet bā-yād-ı Hāk eyīm buved
Nefsek-i emmāre hem sākīn buved
Çünkü yād-ı Hākla dil eyīm olur
Nefs-i emmāre dahı sākīn olur

47b

Der beyān-ı košten-i nefsi-i ‘anīd
Bil cihād-ı ekber-i merd-i sa‘īd

Şeyh kuddise sırruh nefsi-i ‘anīdi öldürmek ya’nī zebūn u
ma‘lūb eylemenūñ tedbīrini beyān ve fevā’idini ‘iyān idüp buyurur

- 187 Nefs net’vān koşt illā bā-se çiz
Çun be-güyem yād gireş ey ‘azīz
Nefsi üç nesne ider katl ü helāk
Tut anı hātırda işüñ ola pāk

- 188 Hānçer-i hāmūşī vu şemşīr-i cū‘
Nīze-i tenhāyī vu terk-i hucū‘
Tīg-i cū‘ u hānçer epsemligidür
Nīze-i tenhā vü uyku terkidür

- 189 Her kirā neb’ved muretteb īn silāh
Nefs-i ü hergiz neyābed īn felāh
Kimde olmaya mükemmel bu silāh
Hergiz anuñ nefsi bulmaya felāh

- 190 Çünkü dil bī-yād-ı Allāheş buved

Dīv-i mel'ün yār u hem-rāheş buved
Çünkü dilde zıkr-i Allāh olmaya
Yār olur şeytān ol āgāh olmaya

- 191 Ehl-i dunyārā çu dīv ārāyedeş
Loḳmahā-yı çerb u şīrīn bāyedeş
Ehl-i dünyāya k'ide şeytān gulū
Çerb u şīrīn loḳma eyler ārzū
- 192 Her ki ū der-bend-i sīm u zer buved
Der-'uḳūbet kār-ı ū muẓter buved
Kim ki cem'-i sīm u zer ḳaydıdadur
Ol ḥesāb ile 'azāb bendindedür
- 193 Ān ki behr-i āḫiret kāreş buved
Ez-Ḥudā teşrīf-i bisyāreş buved
Kim ki kārın āḫiret içün ider
Ḥaḳ aña iḥsānını efzūn ider
- 194 Māl-i dunyā ḥāksārānrā dihed
Āḫiret perhīz-kārānrā dihed
Ḥāksāra māl-i dünyāyı virür
Bende-i ḥāşına 'uḳbāyı virür
- 195 Hest şeytān ey birāder duşmenet
Goll-i āteş ḥ'āhed ender gerdenet
Ḳıl ḥazer kim duşmenüñ şeytāndurur
Dūzaḥa göndermege pūyāndurur

196 Mudbirī k'ū rū be-dunyā āvered
Behre key ez-'ālem-i 'uḳbā bered
Müdbirüñ ki maṭlabı dünyā olur
Şanma kim aña naşīb 'uḳbā olur

49b

Der beyān-ı zıkr-i Hāḳ meşğül şoden
Bil ki hāzırdu her işe Zü'l-Minen

Şeyh ḳuddise sırruh zıkr ü tevḥīd-i Cenāb-ı rabbü'l-'ālemīne
meşğül olup ve her hālde hāzır ve 'abdüñ miḳdār-ı zerre fi'line
nāzır ve umūrı cüz'ī vü küllīyyede 'ilm-i ezeliyyesi lāḫıḳ olduğın
beyān ve ol siyāḳda neşāyiḫ-güne birkaç beyt nazm ü 'iyān idüp
buyurur

197 Ey piser bā-yād-ı Hāḳ meşğül bāş
Ez-ḫalāyık dūr hemçun gül bāş
Zıkr-i Hāḳka iştiḡāl ü ülfet it
Gül-veş ḫalḳ-ı cihāndan nefret it

198 Faḳr-ı ḫodrā pīş-i kes peydā mekon
Miḫnet-i imrūzrā⁶⁹ ferdā mekon
Faḳr-ı ḫālūñ kimseye 'arz eyleme
Yarın içün zaḫmeti farz eyleme

199 Mer turā ān kes ki ferdā cān dihed
Ġam meḫor āḫir turā yek nān dihed
Ol ki yarın saña yine cān virür
Çekme ġam elbetde āb u nān virür

⁶⁹ Metinde “imrūz ez pey” ifadesi geçmekteyse de, vezin gereği diğerk *Pend-nāme* metinleriyle de karşılaştırılarak gereğince düzeltilmiştir.

- 200 Tā be-key çun mūr bāšī dāne keş
Ger tu merd-i fākarā merdāne keş
Niçe bir dāne çekersin mūr-veş
Merd iseñ merdāne ol gel fāka keş
- 201 Ber-tevekkul ger buved fīrūzīyet
Hak dihed mānend-i murgān rūzīyet
Ger tevekkül üzre hoş-vaqt olasin
Murg-veş Hakdan naşībūñ bulasin
- 202 Ez-Hudā şākir buved merd-i fakīr
Ger dihed kūteş be-leb nān-ı faṭīr
Şākir ol virdüğine Rabb-i Celīl
Ger iderse kūtufñ şey’-i kalīl
- 203 Ham meşev pīş-i tevānger hemçu ṭāk
Tā nekerdī yār bā-ehl-i nifāk
Ağniyā öñinde kaddūñ itme ṭāk
Olmayasın kıl hāzer ehl-i nifāk
- 204 Merd-i rehrā nām u neng ez-halk nīst
Nefreteş ez-cāmeḥā-yı dalk nīst
Halkdan ‘ār itme ol bu fırkadan
Merd-i sālik nefret itmez hırkadan
- 205 Her kirā zevk-i nikū-nāmī buved
Hāş meş’ māreş ki ū ‘āmī buved
Her kimūñ ki zevki şāḥib-nām olur
Hāş şayma anı bil ki ‘ām olur

206 Ger turā dil fāriġ ez-zīnet buved
Key hevā-yı merkeb u zīnet buved
Göñli kimüñ fāriġ-i zīnet olur
Şanma kim ol mā'il-i faḥret olur

207 Rūy-i dil çun ez-hevā ber tāftī
Ba'd ez-ān mī-dān ki Ḥaḫrā yāftī
Çün hevādan rūy gerdān olasın
Bil ki andan şoñra Ḥaḫkī bulasın

208 Her ki ū ez-ḥırş-ı dünyā-dār şod
Bī-gumān ez-vey Ḥudā bīzār şod
Ḥırş-ı dünyāya o kim der-kār olur
Şübhesüz andan Ḥudā bīzār olur

53a

Būde temşīl-i munāsib īn maḥal
Bu sözi bil bu maḥalde bī-bedel
Şeyḫ ḫuddise sırruh bu maḥalle münāsib bir mişāl īrād idüp
buyurur

209 Çun şutur-murġī şinās īn nefsrā
Ne keşed bār u ne perred ber-hevā
Nefsüñi añla ki üştür-mürġ-veş
Ne ider pervāz ne olur bār-keş

210 Ger “be-per” gūyış gūyed “uşturam”
Ver nehī bāreş be-gūyed “ṭā'irem”

Aña dirlerse ki uç dir üştürem
Yüki kaldur diseler dir uçaram

53b

Būd temşil-i diger īn hoş kelām
Hūb fehmi it ki nedür bundan merām
Şeyh kuddise sırruh bir mişāl-i āher dahı īrād idüp buyurur

211 Çun giyāh-ı zehr rengeş dilkeşest
Līk ṭab‘eş telḥ u būyeş nā-ḥoşest
Zehr otı-veş gerçi dil-keş rengi var
Līk ṭab‘ı telḥ ü nā-ḥoş būyı var

212 Ger be-ṭā‘at ḥ‘ānīş sustī koned
Līk ender ma‘şiyet custī koned
İdesin teklīf-i ṭā‘at süst olur
Līk ‘işyān itmek içün cüst olur

213 Nefsrā ān bih ki der-zindān konī
Her çe fermāyed ḥilāf-ı ān konī
Nefse ol yegdür k’anı zabṭ idesin
Her ne emr itse ḥilāfin idesin

214 Nīst dermāneş becoz-cū‘ u ‘aṭaş
Tā ki sālī nerm ender ṭā‘ateş
Teşnegī vü cū‘a iḳdām idesin
Tā ki anı ṭā‘ate rām idesin

215 Çun şutur der-reh der ā vu bār keş

Bār-ı t̤ā'at ber der-i Cebbār keş
Çün şütür yüklen yüki yola getür
Çek 'ibādet yükini Hākka getür

216 Her kirā ez-t̤ā'ateş bārī buved⁷⁰
Der tecellī kerdeneş Bārī buved
T̤ā'at-i Hāk her kimüñ bārı ola
Aña luṭfi eyleyen Bārī ola

217 Bār-ı ın derrā be-cān bāyed keşīd
Ver ne hemçun seg zebān bāyed keşīd
Cān-ile Hāk t̤ā'atin çekmek gerek
Yoḥsa itler gibi ürümek gerek

218 Her ki ü gerden keşed z'ın bārḥā
Bāşed ez-nefrīn ber-ü ānbārḥā
T̤ā'at-i Hākdan kim eyler imtinā'
Levm ü nefrīn bulur aña ittisā'

219 Kerde-i bār-ı emānetrā ḳabūl
Ez-keşīden pes nebāyed şod melūl
Çün emānet yükini ḳılduñ ḳabūl
İmdi anı çekmege olma melūl

220 Rūz-ı evvel çun fuṣūlī kerdeī
V'ān fuṣūlī ez-cehūlī kerdeī
Çün fuṣullıḳ eyledi senden zuhūr

⁷⁰ Bu beyit Sacy'nin tenkitli metninde bulunmamaktadır.

Ol fuzullık cehlden itdi şudūr

221 Cunbuşī kon ey piser kâhil mebaş
Çun “belī” goftī be-ten tenbel mebaş⁷¹
Cünbüş it dā’im kesālet eyleme
Çün belī didūñ baṭālet eyleme

222 Her ki ender ṭā’ateş keslān buved
Ḥāşileş gum-rāhī vu ḥizlān buved
Ṭā’at-i Ḥaḳda o kim keslān olur
Ḥāşılı gümrāhī vü ḥizlān olur

223 Vaḳt-i ṭā’at tīz rev çun bād bāş
V’ez-heme kār-ı cihān āzād bāş
Vaḳt-i ṭā’at sür’at eyle yel gibi
Giç cihānuñ işlerinden sel gibi

224 Menzilet dürest u bāret bes girān
Kūşışī kon pes memān ez-dīgerān
Yüküñ ağır menzilüñi dūr bil
Hem-rehüñden girü ḳalma sa’y ḳıl

225 Her ki der-reh ez-girān bārān buved
Her demeş ez-dīde ḥūn bārān buved
Yüki ağır olanuñ yolda hemān
Ḥūn çeşmi durmayup olur revān

⁷¹ “Belī” yahut “belā” ifadesi ruhlar aleminde insanların Allah’a verdiği sözü belirtmektedir. Â’râf Suresi, 7/172: “...elestu bi’rabbikum ḳālū belā...”; “Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Âdem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) şahit olduk, dediler”.

226 Lāşeī dārī sebuk kon bār-i hīş
Ver ne der-reh saht bīnī kār-ı hīş
Lāşe-i cismūñ hafīf it bārını
Çekmeyesin tā yoluñ düşvārını

227 Çīst bāret cīfe-i dunyā-yı dūn⁷²
Kez pey-i ū kerde-i hōdrā zebūn
Cīfe-i dūnyādurur yük didigūñ
Aña degmez zaḥmetini çekdigūñ

57b

Der beyān-ı hōd-perestīst īn suḥen
Mu‘teber esbāb ile zīb-i beden
Şeyḥ ḳuddise sırruh hōd-perestligi ta‘rīf ya‘nī mutāba‘at-ı
nefsle vücūda zīnet ve ārāyīş virmek beyānında buyurur

228 Ser çe ārāyī be-destār ey piser
Tā tevānī dil be-dest ār ey piser
Başuñı zeyn eyleme destār ile
Ḳādir iseñ bir gōñülü al ele

229 Tā negirī terk-i ‘izz ü māl u cāh
Ez-heme ber-ser neyāyī çun kulāh
İtmeyince terk-i māl ü ‘izz ü cāh
İdemezsin başda yer hemçün kulāh

⁷² Burada, “Ed-dūnyā cīfetün ṭālibūhā kilābun”; yani “Dünya cifedir (leştir), ona talip olan köpeklerdir” hadisine işaret edilmektedir.

230 Nīst merdī hūšten ārāsten
Kaşd-ı cān kerd ān ki ū ārāst ten
Merd degüldür kendüsin zeyn eyleyen
Kaşd-ı cān eyler aña zeyn-i beden

231 Her ki ū der-bend-i ārāyiş buved
Der-cihān ferzend-i āsāyiş buved
Her kimüñ kim fikri ārāyiş olur
Zevk-i dünyā ile āsāyiş bulur

232 Nīst ber-ten bihter ez-takvā libās
Der-tekelluf merdrā neb'ved esās
Cisme takvā gibi olmaz hoş libās
Merde teklif-i cihān tutmaz esās

233 'Ākıbet coz-nā-murādī neb'vedeş
Behreī ez-'ıyş u şādī neb'vedeş
Yās-ı dildür 'ākıbet hāşıl aña
'ıyş u 'işretten naşīb olmaz sezā

59a

Der beyān-ı 'ucb-i nefsest īn suhen
'Ākıl eyler dā'imā fī'l-i ḥasen

Şeyh kuddise sırruh kendü zātını ta'rīf ve ef'āl ü şıfātını
taḥsīn ve tavşīf eylemek reddinde birkaç beyt buyurur

234 Hūd-sitāyī pīşe-i şeytān buved
Ān ki ḥodrā kem zened merd ān buved
Kār-ı şeytān kendüyi medḥ itmedür

Kendü nefsin merdlük qadḥ itmedür

235 Goft şeyṭān “men zi Ādem bihterem”⁷³

Tā kıyāmet keşt mel‘ün lā-cerem

Didi çün şeyṭān ki Ādemden yegem

Oldı⁷⁴ mel‘ün ḥaṣre dek ol lā-cerem

236 Ez-tevāzu‘ ḥāk merdum mī-şevēd

Nūr-ı nār ez-serkeṣī kem mī-şevēd

Ādem oldı çün tevāzu‘ itdi ḥāk

Nūrı gitdi nār qaldı sūz-nāk

237 Rānde şod iblīs ez-mustekbirī

Keşt maqbūl Ādem ez-mustağfirī

Oldı şeyṭān kibr ile merdūd-ı Ḥāk

Tevbe ile Ādem oldı luṭfa ğarq

238 Dāne pest ofted zi ber-desteş konend

Hūşe çun ser ber keşed pesteş konend

Dāne düşmekle yire bulur kemāl

Hūşe baş çekmekle olur pāyimāl

60b

Der beyān-ı eblehānest īn maḳāl

‘Āḳil ü dānāda olur ḥüsn-i ḥāl

Şeyḥ ḳuddise sırruh ebleh ü cāhil olanları beyān idüp buyurur

⁷³ A’râf Suresi 7/12: “Allah buyurdu: Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir? (İblis): Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, dedi”.

⁷⁴ Metinde “ol” yazılmışsa da vezin ve anlam gereği doğrusu budur. Diğer nüshalarda da müstensihler tarafından bu şekilde düzeltilmiştir.

- 239 Çār çīz āmed nişān-ı eblehī
Bā-tu gūyem tā be-yābī āgehī
Dört nesne eblehe oldu nişān
Saña bir bir diyeyin aña ‘iyān
- 240 ‘Ayb-ı ḥod ebleh nebīned der-cihān
Bāşed ender costen-i ‘ayb-ı kesān
Kendü ‘aybını cihānda görmemek
Āḥerūñ ‘aybın tecessüs eylemek
- 241 Toḥm-ı buḥl ender dil-i ḥod kāşten
V’āngeh ummīd-i sehāvet dāşten
Zer’ ider ḳalbinde ḥıssat dānesin
Ḥalkā ‘arz eyler sehā efsānesin
- 242 Her ki ḥalk ez-ḥulḳ-ı ū ḥoşnūd nīst
Hīç ḳadreş ber-der-i ma‘būd nīst
Ḥalk ḥulḳından kimūñ bīzār ola
Şanma bāb-ı Ḥaḳda ḳadri var ola
- 243 Her ki ūrā pīşe bed-ḥūyī buved
Kār-ı ū peyveste bed-rūyī buved
Her kime bed-ḥuyluk şan‘at olur
Ḥalkā dā’im işi bed-şūret olur
- 244 Ḥūy-ı bed ber-ten belā-yı cān buved
Merdum-i bed-ḥūne ez-īnsān buved
Cisme bed-ḥūluk belā-yı cān olur

Şanma bed-ḥūy olanı insān olur

245 Buḥl şāḥī ez-dıraḥt-ı dūzeḥest
V’ān baḥīlek ez-seḡān-ı meslaḥest
Buḥldür şāḥ-ı dıraḥt-ı āteşin
Hem baḥīl oldu seg-i meslaḥ hemīn

246 Rūy-ı cennetrā kocā bīned baḥīl
Peşşeī oftāde ender pāy-ı pīl
Cenneti ḡanda görür merd-i baḥīl⁷⁵
Zīr-i pāy-ı filde gūyā peşşe pīl

247 Bāş ez-buḥl-ı baḥīlān ser-girān
Tā nebāşī ez-şumār-ı eblehān
İde gör buḥl-ı baḥīlden ictināb
İtmesün kimse seni eyle ḥisāb

62b

Bāyed ez-se çīz kerdē iḥtirāz
Nefse vü dünyāya itmek ḥırş u āz

Şeyḥ ḡuddise sırruh iḥtirāzı lāzım üç nesneyi beyān ve onlaruñ mazarrat u ziyānların ‘iyān idüp buyurur

248 Ez-belā tā reste kerdī ey ‘azīz
Bāz bāyed dāştēn dest ez-se çīz
Olmaḡ isterseñ belālardan emīn
Girü ṭut üç nesneden kendüñ hemīn

⁷⁵ Mütercim şerhte beyitle ilgili Hz. Muhammed’in “El-baḥīl lā yedḡale’l-cenneḥ” yani “Cimri cennete giremez” hadisine işaret etmektedir.

- 249 Rev tu dest ez-nefs u ez-dunyā be-dār
Tā belāhārā nebāşed bā-tu kār
Nefs ü dünyādan çeküp el kıl hāzer
Olmasun saña belālar kārger
- 250 Ver be-ḥırş u āz kerdī mubtelā
Bā-tu rū dāred zi her sū şad belā
Ḥırş-ı dünyāya olursañ mübtelā
Her ṭarafdan zāhir olur biñ belā
- 251 Ān ki neb'ved hīç naḳdeş der-miyān
Her kocā bāşed buved ender emān
Ol kesüñ kim mālı olmaya hemān
Ḳanda olsa ḥavfdan bulur emān
- 252 Nefs u dunyārā rehā kon ey piser
Būd u nābūd-ı cihān yeksān şumār
Nefs ü dünyāyı göñüldeñ ṭaşra sür
Var u yogın dünyenüñ bir ṭuta gör
- 253 Tā dilet ārām yābed ey piser
Bāz restī ez-belā vu ez-ḥaṭar
Ḳalbüñ ārām ide her teşvīşden
Hem ḥalāş ol fikr-i ğam endīşden
- 254 Ey besā kes ez-berāy-ı nefis zār
Der-belā uftād u geşt ez-ğam nizār
Nefs içün çok kimseler ḥ'ār oldılar

Düşüben derd ü ğama zār oldılar

- 255 Ez-berāy-ı nefis murğ-ı nā-murād
Āmed u der-dām-ı şayyād ū futād
Nefsi içün gör ki murğ-ı nā-murād
Dām-ı şayyāda düşürdi fikr-i zād
- 256 Ez-‘azāb-ı kahr-ı Hāk eymin mebāş
Der-pey-i āzār-ı her mu’min mebāş
Eymin olma kahr-ı Hākdan zīnhār
Mü’mini rencīde idüp itme zār
- 257 Der-belā yārī meḥ’āh ez-hīç kes
Z’ān ki neb’ved coz-Hudā feryād-res
Yük deminde dostlık itmez hīç ferd
Luṭf-ı Hākdan ğayrı yok hergiz meded
- 258 Her kirā rencīdeī ‘ozreş be-ḥ’āh
Tā nebāşed ḥaşm-ı tu der-‘arşa-gāh
‘Özr-ḥ’āh ol herkese incinmesün
Rüz-ı maḥşerde saña ḥaşm olmasun
- 259 Ger ğinā ḥ’āhed kesī ez-Zu’l-minen
Der-ḳanā‘at mī-tevāneş yāften
Her kim isterse eger Hākdan ğinā
Arasun anı ḳanā‘atde bula
- 65b
Der beyān-ı ihtirāz ez-çār çiz

Nā-sezā olan işi eyle temīz

Şeyh kuddise sirruh dōrt nā-sezā olan nesneden ihtirāz lāzım
olduğın beyān idüp buyurur

260 Her kirā ‘aқlest u dāniş ey ‘azīz

Dūr bāyed būdeneş ez-çār çīz

Kimüñ ola fehm-ile ‘aқlı mezīd

Olur ol dōrt nesneden dā’im ba’īd

261 Kār-ı hōd bā-nā-sezā nek’ned rehā

Merdumī nek’ned becāy-ı nā-sezā

İşini nā-ehle tefvīz eylemez

Ehli nā-ehlūñ yirine añlamaz

262 ‘Aқl dārī meyl-i bed-kārī mekon

Z’īn çu beg’zeştī sebok-sārī mekon

Meyl-i bed-kār itme ‘aқluñ var ise

Hıffet itme iқtizāda var ise

263 Tā şevī pīş ez-heme der-rūzgār

Dest der-nān u nemek bek’şāde dār

İtmek ister kim teқaddüm cümleye

Dest-i iţ’āmı küşāde eyleye

264 Tā tu bāşī der-zamāne dād-ger

Zīr-i destānrā nikū dār ey piser

Bu zamānda hākim olursañ eger

Zīr-i destūñde olana қıl naқar

265 Her ki der-pend-i  od  amed ustuv r
Pend-i  r  d ger n bendend k r
Kim ki kendü  aydına mu kem olur
 ayrılar  aydına anu  gem olur

266 Her ki ez-guft r-ı  od b  ed mel l
 avl-i  r  d ger  nek'ned  ab l
Kim ki s zinden ola her dem mel l
 ayrılar eyle sözi itmez  ab l

267 Her  e b  ed der- er 'at n -pesend
Gird-i   hergiz megerd ey h  -mend
N - ab l-i  er' olan her nesnen  
U ramaz yanına '  iller anu 

268 T   av b-ı k r b n  ser-be-ser
Ber-mur d-ı  od mekon k r ey piser
Her i i kim   n g r rsin n - av b
Ol i i itmekden eyle ictin b

67b

Der bey n-ı rest-g r  ez-se   z
 urtulu  neyle olur eyle tem z

 ey   uddise sırruh d ny da  al   olmak    nesne ile
oldu ın bey n idüp buyurur

269 Hest b - ekk rest-g r  ez-se   z
B -tu g yem y d g re  ey 'az z
  n  al   a oldu    nesne sebeb

Ṭut anı ḥāṭırda hem çekme ta‘ab

- 270 Z‘ān yekī tersīdenest ez-zu‘l-Celāl
Dovvom āmed costen-i kūt-ı ḥelāl
Biri Ḥaḳdan dā‘imā ḥavf itmedür
Hem ḥelāl ekle biri sa‘y itmedür
- 271 Sovvomīn reften buved ber rāh-ı rāst
Rest-gārest ān ki īn ḥaṣlet verāst
Ṭoğrı yola gitmedür ey merd-i ḥāṣ
Kim bu ḥaṣletler virür saña ḥalāṣ
- 272 Ger tevāzu‘ pīşe gīrī ey cevān
Dūst dārendet heme ḥaḳ-ı cihān
Ger tevāzu‘ pīşe itseñ dā‘imā
Dost olur ḥaḳ-ı cihān cümle saña
- 273 Ser mekon der-pīş-i dunyā-dār pest
Ver konī dīnet reved bī-şekk zi dest
Ṭapu itme ehl-i dünyāya şaḳın
İder iseñ gider elden naḳd-ı dīn
- 274 Behr-i zer mes‘tāyī dunyā-dārrā
Tā çe ḥ‘āhī kerd īn murdārrā
Aḳça içün ögme dünyā ehlini
Ne dilersin cīfeyi ur terkini
- 275 Her ki ū ez-ḥırş-ı dunyā-dār şod
Bī-gumān ez-vey Ḥudā bīzār şod

Hırş-ile her kim ki dünyā-dār olur
Bī-gümān andan Hudā bīzār olur

276 Murdegānend aḡniyā-yı rūzgār
Ey piser bā-murdegān şöhet medār
Rūzigāruñ aḡniyāsı mürdedür
Mürde ile şöhet iden mürdedür

277 Māl u zer bī-ḥadd be-dest āverde gīr
Ba’d ez-ān der-gūr ḥasret borde gīr⁷⁶

70b

Der beyān-ı zikr-i Ḥaḳḳest īn suhen
Bundan a’lā olmaya şuḡl-ı ḥasen

Şeyḥ ḳuddise sırruh Ḥaḳ sübhānehu ve te’ālā ḥazretinüñ
zikrine meşḡul olmak fevā’idin ve sa’adet-i dāreyn idügin beyān
idüp buyurur

278 Bāş dā’im ey piser bā-yād-ı Ḥaḳ
Ger ḥaber dārī zi ‘adl u dād-ı Ḥaḳ
Zikr-i Ḥaḳḳı dā’im eyle ey püser
‘Adl ü dādından Hudānuñ al ḥaber

279 Zinde dār ez-zikr şubḥ u şāmṛā
Der-teḡāful meg’zer ān eyyāmṛā
Şubḥ u şāmı eyle iḥyā zikr ile
Hem geḳür eyyām-ı ömrüñ fikr ile

⁷⁶ Tercüme beyit unutulmuş olsa gerek. Şerh içerisinde nesir halinde verilen tercüme şu şekildedir:
“Māl ü altını ḥadsüz ele getürdün tüt / Andan sonra mezāra ḥasret iletdün tüt”.

- 280 Yād-ı Hāḡ āmed ġıdā īn rūḡrā
Merhem āmed īn dil-i mecrūḡrā
Zikr-i Hāḡḡı sen ġıdā-yı rūḡ bil
Merhem olup ṡaġalur hem cerḡ-i dil
- 281 Yād-ı Hāḡ ger mūnis-i cānet buved
Key hevā-yı kāḡ u eyvānet buved
Zikr-i Hāḡ ger mūnis-i cānuñ ola
İstemezsın ḡaṡr u eyvānuñ ola
- 282 Ger zamānī ġāfil ez-Raḡmān ṡevī
Ender ān dem hem-dem-i ṡeyṡān ṡevī
Bir dem olma ġāfil-i Raḡmān ṡaḡın
Ol dem olur nefṡūñe ṡeyṡān ḡarīn
- 283 Mu'minā zikr-i Ḥudā bisyār ġūy
Tā be-yābī der-du 'ālem āb-rūy
Zikr-i Hāḡ mü'minde kim vāfir ola
Āb-rūyı iki 'ālemde bula
- 284 Zikrrā iḡlāṡ bāyed ez-nuḡust
Zikr-i bī-iḡlāṡ key baṡed durust
Zikre pāk iḡlāṡ gerekdür evvelā
Zikr bī-iḡlāṡ ḡaḡan olur revā
- 285 Ān ki ez-cehlest dā'im der-gunāḡ
Key ḡalāvet yābed ez-zikr-i Īlāḡ
Cehlden dā'im o kim 'iṡyān ider
Zikr-i Hāḡdan bulmaz ol lezzet gider

72b

Ẓikr-i Ḥaḳrā ber-se gūne gofteend

Ẓikri bil üç vech-ile ol naḳşıbend

Şeyḥ ḳuddise sırruh tevḥīd-i Cenāb-ı Bārī te‘ālā ya‘nī ẓikr-i
Ḥudā üç vech üzere olduḡın beyān idüp buyurur

286 Ẓikr ber-se vech başed bī-ḥilāf

Tu nedānī īn suḥenrā ez-guzāf

Ẓikr-i Ḥaḳ üç vehc-iledür bī-ḥilāf

Sen bu sözi añlama lāf u güzāf

287 ‘Āmrā neb’ved becoz-ẓikr-i lisān

Ẓikr-i ḥāşşān bāşed ez-dil bī-gumān

Ẓikr-i ‘ām ancak lisān ile olur

Ẓikr-i ḥāşı añla cān ile olur

288 Ẓikr-i ḥāşu’l-ḥāş ẓikr-i sır buved

Her ki zākir nīst ū ḥāsir buved

Ẓikr-i ḥāşü’l-ḥāşdur sırr-ı nihān

Zākir olmayan olur ḥāsir hemān

289 Ẓikr bī-ta‘ẓīm goften bid‘atest

V’ender ān yek şart-ı dīger ḥurmetest

Bid‘at olur ẓikre ta‘ẓīm itmek

Daḡı hurmet birle tekrīm itmek

290 Hest mer her ‘użvrā ẓikr-i digər

Heft a‘zā hest zākir ey piser

Var maḥşūş zıkr her ‘uzva tamām
Yedi a‘zānuñ gerek zıkrî müdām

- 291 Yārī-i her ‘āciz āmed zıkr-i dest
Zıkr-i pā ḥıṣṣān ziyāret kerdeneſt
Dest zıkrî ‘ācize yardım olur
Ayağūñ zıkrî şılā-yı raḥm olur
- 292 Zıkr-i çeşm ez-ḥavf-ı Hāḳ beg’rīsten
Bāz der-āyāt-ı ū nig’rīsten
Ḥavf-ı Hāḳdan gıryedür zıkr-i baſar
Daḥı āyāt-ı Hāḳa itmek naẓar
- 293 İstimā’-ı ḳavl-i Raḥmān zıkr-i gūş
Tā tevānī rüz u şeb der-zıkr kūş
Hem ḳulaḳ zıkrî semā’-ı ḳavl-i Hāḳ
Gice gündüz zıkr-i Hāḳḳa tūt ḳulaḳ
- 294 İſtiyāk-ı Hāḳ buved zıkr-i dilet
Kūş tā īn zıkr kereded ḥāşilet
İſtiyāk-ı Hāḳḳı zıkr-i ḳalb bil
Ola taḥşīlūñ bu zıkre sa’y ḳıl
- 295 Ḥānden-i Ḳur’ān buved zıkr-i lisān
Her kirā ez-īn nīst heſt muflisān
Zıkr-i dil Ḳur’ān tilāvet eylemek
Müflis olur kim bu zıkrî itmemek
- 296 Şukr-i ni‘methā-yı Hāḳ mī-gū mudām

Tā koned Ḥaḳ ber-tu ni‘methā tamām
Ni‘met-i Ḥaḳ şükrini eyle müdām
Tā ide Ḥaḳ ni‘metin saña tamām

297 Ḥamd-i Ḥālīḳ ber-zebān dār ey piser
‘Omr tā ber-bād ned’hī ser-be-ser
Ḥalıḳuñ ḥamdini ḳıl vird-i zebān
‘Ömrüñi ber-bād idüp çekme ziyān

298 Zıkr-i Ḥaḳrā ber-zebān bisyār dār
Tā şevī ez-nār-ı ḥırmān rest-gār
Zıkr-i Ḥaḳḳı dilde vāfir ide gör
Nār-ı ḥırmāndan ḥalāşı bula gör

299 Leb mecunbān coz-be-zıkr-i Kırdigār
Z’ān ki pākānrā hemīn būdest kār
Zıkr-i Ḥaḳdan ğayra hergiz açma leb
Pāk olanuñ zıkr-i Ḥaḳdur kārı hep

76b

Der beyān-ı çār maḳbūl ḥışāl
Añla kim dünyāda n’ola ḥüsn-i ḥāl
Şeyḥ ḳuddise sırruh ḥaşlet-i pesendīde dōrt nesne olduğın
beyān idüp buyurur

300 Ber-heme kes nīk başed çār çīz
Ber-tu güyem yād ğireş ey ‘azīz
Herkese dōrt nesnedür a‘lā olan
Saña direm ḳıl anı ḥāṭır-nişān

301 Evvel ān başed ki bāşī dād-ger
Hem zi ‘aql-ı ẖı̱ş bāşī bā-haber
Evvelā cümle işüñde ‘ādil ol
Var mıdur ‘aqluñ haber al ‘ākıl ol

302 Bā-şekībā’ī taḳarrub kerdenest
Ḥurmet-i merdum be-cāy āverdenest
Şabr-ile ol Ḥazret-i Ḥaḳḳa yaḳīn
Hem getür yirine ḥalḳuñ ḥürmetin

77b

Der beyān-ı çār ḥaşlet būd zişt
Fi’l-i bed tafşīlini bir bir işit
Şeyḥ ḳuddise sırruh dört ḥaşlet-i bedi beyān idüp buyurur

303 Çār çīz-i dīger ey nīkū-sirişt
Nīst ez-cumle ḥalāyık nīk u zişt
Dört nesne daḥı vardur bed-ḥiṣāl
Cümle ḥalḳ olur anuñla bed-fi’āl

304 Z’ān çehār evvel ḥased kīnī buved
Z’ān guzeştī ‘ucb ḥod-bīnī buved
Biri ol dördüñ ḥased kim kīn olur
‘Ucb biri şāḥibi ḥod-bīn olur

305 Ḥıṣmrā dīger furū nā-ḥordenest
Ḥaşlet-i çārom baḥlīl kerdenest
İtmemek teskīn ḥıṣmı birisi

Buḥl ü hıssat eylemek dördincisi

306 Ey piser kem gerd gird-i ın hıṣāl
Ez-berāy-ı ān ki zıṣtest ın fa‘āl
Olma bu ḥaṣletlere hergiz yaḳın
Fi‘l-i beddūr cümle bunlar bil hemīn

307 Ğıll u ğıṣ beg’zār u çun zer pāk şev
Pīş ez-ān ki ḥāk kerdī ḥāk şev
Ğıll u ğıṣdan zer mişāl it ḳalbi pāk
Cismi ḥāk olmazdan evvel eyle ḥāk

308 Hırş beg’zār u ḳanā‘at pīşe kon
Āḥir ez-morden demī endīşe kon
Hırşı ḳo dā’im ḳanā‘at pīşe ḳıl
Çün muḳarrerdür ölüm endīşe ḳıl

309 Bā-muḥibbān bāş dā’im hem-nişīn
Tā tevānī rūy-ı a‘dārā mebīn
Şoḥbet it aḥbāb ile diñle sözün
Ḳādir iseñ görme a‘dānuñ yüzün

79b

Der beyān-ı çār ḥaṣlet mudbirān
Nekbet ile sū’-i tedbīre nişān
Şeyḥ ḳuddise sırruh müdbir ya’nī umūrında işābet üzere
olmayan menḥūs ḥaṣletlerin beyān idüp buyurur

310 Çār çiz āmed nişān-ı mudbirī

Yād gîreş ger tu rûşen-hâţırî
Dört nesne var nişānı müdbirüñ
Fikr it anı rûşen ise hâţırüñ

- 311 Mudbirî başed be-ebleh meşveret
Hem be-cāhil dāden-i sîm u zeret
Aḥmaḳ ile meşveret idbārdur
Māl virmek cāhile izrārdur
- 312 Her ki ez-dunyā negîred ‘ibretî
Hest ez-ān mudbir cihānrā nefretî
‘İbret almaz kim ki dünyādan hemān
Nefret eyler eyle müdbirden cihān
- 313 Meşveret her kes ki bā-ebleh koned
Dīv-i mel‘üneş seg-i gumreh koned
Eblehüñ tedbîri işi āh ider
Anı şeytān bir seg-i gümrāh ider
- 314 Ān ki māl u zer dihed bā-cāhilān
Ānçunān kes key buved ez-muḳbilān
Cāhile her kim ki māl u zer virür
Halk içinde ol kaçan maḳbûl olur
- 315 Zer çu eblehrā hemî āyed be-kef
Mî-koned isrāf u mî-sāzed telef
Çünki dest-i eblehāna gire zer
Anı isrāf eyleyüp itlāf ider

316 Neş'neved ez-düst ebleh pendrā
Ez-cehālet bug'seled peyvendrā
Dostlaruñ pendini ebleh diñlemez
Cehlden dostlığı muḥkem eylemez

317 'İbretī gīr ez-zamāne ey cevān
Tā nebāşī ez-şumār-ı eblehān
'İbret al dünyādan u eyle nazar
Ebleh olmaḡdan şaḡın eyle ḡazer

318 Her kirā ez-'aḡl āgāhī buved
Nezd-i ū idbār gum-rāhī buved
Kim ki dā'im 'aḡldan āgāh olur
Cehl ū idbārdan cihānda ḡurtulur

81b

Der beyān-ı çār çīz-i mu'teber
İ'tibārından cihānuñ al ḡaber
Şeyḡ ḡuddise sırruh dünyāda i'tibār alınacaḡ nesneleri beyān
idüp buyurur

319 Çār çīz āmed buzurg u mu'teber
Mī-numāyed ḡurd līkin der-nazar
Dört nesne var büzürg ū mu'teber
Görinür cüz'ī velī eyle ḡazer

320 Z'ān yekī ḡaşmest u dīger āteşest
Bāz bīmārī k'ez-ū dil nā-ḡoşest
Biri āteş birisi a'dādurur

Hastelikdür biri ğam-efzâdurur

- 321 Çāromīn dāniş ki ārāyed turā
İn heme tā ħurd nen'māyed turā
'İlm ü dāniş oldı çār-ı mu'teber
Kim aña itme ħaħāretle naẓar
- 322 Her ki der-çeşmeş 'adū bāşed ħaħīr
Ez-berāy-ı ū koned rūzī nefīr
Düşmeni zinhār kim görme ħaħīr
Anuñ-içün bir gün eylersin nefīr
- 323 Zerreī āteş çu şod efrūhte
Bīnī ez-vey 'ālemīrā sūhte
Bir kıġılcım āteş ola şu'le ħīz
Ser-be-ser dünyāyı yaħar kıl temīz
- 324 Āteş-i endek tevān koşten be-āb
Vāy ān sâ'at ki ġired iltihāb
Söndürür çün āteşi az iken āb
Şu'le eylerse olur 'ālem ħarāb
- 325 'İlm eger endek buved ħ'āreş medār
Z'ān ki dāred 'ilm ħadr-i bī-şumār
Az olursa 'ilm dahı tūtma ħ'ār
Rütbesi 'ālī vü nef'i bī-şumār
- 326 Renc-i endekrā be-kon ğam-ħ'āregī
Tā nebīnī 'acz der-bī-çāregī

Az iken iden ‘ilācı derdine
Şoñra ‘āciz olmaya tedbīrine

327 Derd-i serrā ger necūyed kes ‘ilāc
Havf-ı ān bāşed ki bed kereded mizāc
Eylemez iseñ şudā‘a ger ‘ilāc
İhtimāldür münharif ola mizāc

328 Bāş ez-ķūt-ı muhālif ber-hazer
Pīş ez-ān k’ez pā der āyī ey piser
Hem ta‘ām-ı muhtelifden kıl hazer
Düşer ayakdan vücūd elden gider

84a

Çār çīz ez-çār-ı dīger bed şeved
Haşlet-i kemden olur ef‘āl-i bed
Şeyh kuddise sırruh dört yaramaz nesneden dört yaramaz
nesne dahı zuhūr itdügin beyān idüp buyurur

329 Ey piser herkes ki dāred çār çīz
Çār-ı dīger hem şeved mevcūd nīz
Kimde kim bu dört şey meşhūd olur
Anda bu dört dahı hem mevcūd olur

330 Bī-gumān ez-kibr hīzed duşmenī
Hāşıl āyed hūārī ez-kāhil-tenī
Bil ‘adāvet kibrden hāşıl olur
Hūār olur her kimse kim kāhil olur

- 331 ‘Ākıbet rusvāyī āyed ez-lecāc
Hısmrā nek’ned peşīmānī ‘ilāc
‘Ākıbet rüsvāylık bulur lecāc
Hışma hem itmez peşīmānlık ‘ilāc
- 332 Çun lecūcī der-miyān peydā şeved
Bende ez-şūmī-i ū rusvā şeved
Çün ara yirde ki lec peydā olur
Lā-büd idenler anı rüsvā olur
- 333 Hışm-ı ħodrā çunki rāned cāhilī
Coz-peşīmānīş neb’ved ħāşılī
Hışmını gör zāhir iden cāhili
Olur işinde nedāmet ħāşılı
- 334 Her ki kerd ez-kibr bālā gerdenes
Dūstān kerdend āħir duşmeneş
Kim ki kibrinden olur gerden-firāz
İder dūşmanlığa hep dostı āğāz⁷⁷
- 335 Kāhilīrā her ki sāzed pīşeī
Āyed ez-ħ̣ārī be-pāyeş tīşeī
Kāhil olmağ her kime şan‘at olur
Ayağına tīşe-i zillet urur
- 336 Hışm-ı ħodrā ger furū noħ’ređ kesī
‘Ākıbet bīned peşīmānī besī

⁷⁷ Bu beyitte vezin sorunludur.

Kim ki hışmın haşm u sâkin itmedi
'Âkıbet ol çok peşimânlık yedi

337 Her ki ez⁷⁸ oftâde-i ten-perverest
Nîst âdem kemter ez-gâv u harest
Kim ki ten-perverlige meftûn olur
Âdem olmaz gâv u hardan dûn olur

86a

Ân ki çâr çîz bûde kem beķâ
Hestî-i dünyâ olur âhîr fenâ
Şeyh kıddise sırruhu'l-'azîz dört nesnenüñ beķası olmaduğın
beyân idüp buyurur

338 Çâr çîz ey h'âce kem dâred beķâ
Güş dâr ey mu'min-i meymûn-liķâ
Dört şeyde yok cihân içre beķâ
Tut kulaķ ey mü'min-i ferruh-liķâ

339 'Ahd-i sultânra beķâ kemter buved
Pes 'itâb-ı dūstân hoşter buved
'Ahd-i sultânun beķası az olur
Hem 'itâbı dostânun nâz olur

340 Dîger ân mihrî ki bînî ez-zenân
Bî-beķâ çun şöhet-i nâ-cins dâñ
Bî-beķâdur dostlğı hem 'avratuñ
Ėayrı cins olmak biri hem-şöhetüñ

⁷⁸ Sacy'nin metninde ez yerine ũ geçmektedir.

- 341 Ger turā ez-dūstān āyed ‘itāb
Kem beḳā başed u ḥaṭ der-rūy-ı āb
Ger eḥibbādan ola saña ‘itāb
Bī-beḳādur un nuḳūş-ı rūy-ı āb
- 342 Bā-ra‘iyyet un koned sulṭān sitem
Mer-urā bāşed beḳā der-milk kem
Şeh ki ḡulm ide re‘āyāya hemīn
Milkinūñ olmaz beḳāsı bil yaḳīn
- 343 un be-nā-cinsān nişīned ādemī
Kemterek bīned ez-īşān hem-demī
Kim ki ḡayrı cins ile şoḥbet ider
Görmez anuñ dostlının nefret ider
- 344 Şoḥbet-i nā-cins cān-kāhī buved
Cumlerā z’īn ḥāl āḡāhī buved
Ülfet-i nā-cins ḥırāş-ı cān olur
Fehm ider her kimde ki iz‘ān olur
- 345 un turā nā-cins āyed der-naẓar
Ey piser un bād ez-vey der guẓer
Düş olursa ḡayrı cinse ger naẓar
Eyle ün bād-ı şabā andan güzer
- 346 Zāḡ un fāriḡ zi būy-ı gul buved
Nefreteş ez-şoḥbet-i bulbul buved
Būy-ı gülden zāḡa çün yoḳdur naşīb

Şoḥbetine bülbulüñ olmaz qarīb

88b

Çār çīz ez-çār çīz bāṣed tamām

Kāmil olur ḥāşıl-ı kāmîl müdām

Şeyh ııddise sırıuh dört nesne dört nesneden tamm olup
kmil olduğın beyn idüp buyurur

347 Çār çīz ez-çār-ı dīger şod tamām

Çun şenīdī yād mī-gīr ey gulām

Dört nesne dört ile olur tamām

Çün işitdün hāṭıruñda tut müdām

348 Dāniş-i merd ez-ḥıred gîred kemāl

Ez-‘amel niyyet hemī yābed cemāl

‘İlm ü dāniş ‘aql-ile bulur kemāl

Hem ‘amelden niyyetüñ bulur cemāl

349 Dīnet ez-perhīz kāmīl mī-ṣeved

Ni‘metet ez-şukr şāmil mī-şaved

Dīn perhīz ile bil kāmīl olur

Şükür dağı ni'mete şāmil olur

350 Şukr nā-kerden zevāl-i ni‘metest

Behre-i şākir kemāl-i ni‘metest

Ni'mete şükr itmek irür zevāl

Şükr-i şākir ni‘mete virür kemāl

351 Hest dāniş ez-kemālāt-ı hıred

Niyyetetrā bī-‘amel kes nen’gered
Dāniş olur çün kemāl-i ‘aql-ile
Bī-‘amel niyyet degüldür naql-ile

352 Şukr-i ni‘metrā kemālī mī-dehed
Ġāfilānrā gūş-mālī mī-dehed
Şükr virür ni‘mete dā’im kemāl
Ġāfile olur bu hālet gūş-māl

353 ‘İlmrā bī-‘aql net’vān kār best
Piş bī-‘aqlān nemī-bāyed nişest
‘İlm bī-‘aql olamaz çün kār-ger
Meclis-i bī-‘aqla varma kıl hāzer

354 Bī-hıred dāniş vebālest ey piser
‘İlm murğ u ‘aql bālest ey piser
‘İlm-i bī-‘aqla olur lā-būd vebāl
‘İlm murğ u ‘aql oldı aña bāl

355 Her ki ‘ilmī dāred u neb’ved ber-ān
Ez-ṭarīḳ-ı ‘aql bāşed ber kerān
Lāzımāt-ı ‘ilme kim mālīk degül
Ol ṭarīḳ-i ‘aqla bil sālīk degül

90b

Çār çiz refte bāz āmed muḥāl

Girü dönmeḡ gitmişe yokdur mecāl

Şeyḡ ḡuddise sırruh dört nesne ki gitmiş ola girü dönmeḡ
muḥāl olduḡın beyān idüp buyurur

- 356 Çār çīzest ān ki ba'd ez-refteneş
Ez-muḥālātest bāz āverdeneş
Dört nesne var ki elden gide tā
Girüye gelmek muḥāl olur aña
- 357 Çun ḥadīṣī reft nāgeh ber-zebān
Yā ki tīrī cest bīrūn ez-kemān
Çün lisāndan çıka bir söz nāgehān
Yāḥūd ola yaydan bir oḡ revān
- 358 Bāz çun ārī ḥadīṣ-i gofterā
Kes negerdāned ḡazā-yi refterā
Söylenilmiş sözi döndürmek muḥāl
Kim ḡazānuñ reddine olmaz mecāl
- 359 Bāz key gerded çu tīr endāḡtī
Hemçunīn 'omrī ki zāyi' sāḡtī
Girü gelmez tīr kim pertāb ide
Zāyi' olmuş 'ömre beñzer kim gide
- 360 Her ki bī-endīşe guftāreş buved
Pes nedāmethā-yi bisyāreş buved
Her kimūñ kim sözi bī-endīşedür
Āḡirī aña nedāmet pīşedür
- 361 Tā negoftī mī-tevānī gofteneş
Çun be-goftī key tevān ben'hufteneş
Söyleme ol söz ki senden söylene

Çünkü söz çıktı ne mümkün gizlene

362 ‘Omrrā mī-dān ğanīmet yek-nefes

Çun reved dīger neyāyed bāz pes

Bil ğanīmet nağd-i ‘ömri bir nefes

Çün gide bir dahı gelmez aıla pes

363 Hīç kes ez-ğod ẓazārā red nekerd

Her ki rāzī ez-ẓazā şod bed nekerd

Hīç kimesne idemez redd-i ẓazā

Sen ẓazāya vire gör her dem rızā

364 Her ki mī-ğāhed ki bāşed der-emān

Muhr mī-bāyed nihāden der-dehān

Her kim isterse bula her dem emān

Ağzına mühr-i sükūt ura hemān

365 Mī-sezed ger ‘omrrā dārī ‘azīz

Çun reved bīşeş neğāhī dīd nīz

Lāyık oldur ẓutasın ‘ömri ‘azīz

Göremezsın anı çün kim gide tīz

92b

Çār çīz ez-çār çīz ħāşıl şeved

Fer‘i de aşlı gibidür nīk u bed

Şeyğ ħuddise sırruh dört nesneden dört eyü nesne ħāşıl
olduğın beyān idüp buyurur

366 Ĥāşıl āyed çār çīz ez-çār çīz

Yād gīr īn nukte ez-men ey ‘azīz
Hāşıl olur dōrt şey dōrt nesneden
Fehm idüp bu nükteyi hıfz eyle sen

367 Hāmuşīrā her ki sāzed pīşeī
Kerded īmen neb’vedeş endīşeī
Kim sūkūt ider hemīşe pīşesin
İmen olup giderür endīşesin

368 Ger selāmet bāyedet hāmūş bāş
Geşt īmen her ki nīkī kerd fāş
Hāmuş olan dā’imā rāhat olur
Eylügi meşhūr olan devlet bulur

369 Ez-sehāvet merd yābed serverī
Şukr ni‘metrā dihed efzūnterī
Merd olur cūd u keremle ber-murād
Ni‘meti şükr-i Hudā eyler ziyād

370 Her ki ü hāmūş der-kuncī nişest⁷⁹
Bihter ez-şad genc k’āred be-dest
Kim hāmūş oldu hem gūşe-nişīn
Yüz defīne bulmadan yegdür yakīn

371 Her ki ü sākin şod u hāmūş kerd
Ez-selāmet kisvetī ber-düş kerd
Kim ki dā’im sākin ü hāmūş olur

⁷⁹ Bu beyit Sacy’nin metninde bulunmamaktadır.

Kim selāmet cāmesi ber-düş olur

93b

Ān ki her dem der-emān ẖāhī şoden

Şiẖhat-i cisme sebeb fi'l-i ḥasen

Şeyẖ ḳuddise sırruh her zamān emānda olmaḳ isteyen ne
itmek olduḡın beyān idüp buyurur

372 Ger hemī ẖāhī ki bāşī der emān

Rev nikūyī kon tu bā-ḥalk-ı cihān

İster iseñ bulasın emn ü emān

Var cihān ḥalkına eylük it hemān

373 Her kirā ‘ādet buved cūd u kerem

Der-miyān-ı ḥalk kereded muḥterem

Her kime cūd u kerem ‘ādet ola

Ḥalk içinde ‘izzet ü ḥürmet bula

374 Her ki kār-ı nīk u yā bed mī-koned

Ān hemī mī-dān ki bā-ḥod mī-koned

Eyü kemden her kişi kim ne ider

Anı eyle bil ki kendüye ider

375 Ey birāder bende-i ma‘būd bāş

Tā tevānī der-seḥā vu cūd bāş

Sa‘y eyle bende-i ma‘būd ol

Ḳuvvetüñ olduḡça şāḥib-cūd ol

376 Bāş ez-buḥl-i baḥlīlān ber ḥazer

Tā nesūzed mer-turā nār-ı Saķar
Dā'imā buķl-i baķılden ķıl hāzer
Yakmasun tā kim seni nār-ı Saķar

94b

Der beyān-ı ihtiyāţ ez-ķār ķiz
Terki lāzım olanı eyle temiz
Şeyh ķuddise sırruh dōrt nesnenūñ ihtiyāţ u ictinābı lāzım
olduķın beyān idüp buyurur

377 Ćār ķizet ber dihed ez-ķār ķiz
Neş'neved in nukte coz-ehl-i temiz
Dōrt şeyden dōrt şey hāşıl olur
Nüktesin bunuñ temiz ehli bilür

378 Her kirā şādır şeved in ķār kār
Bined in ķār-ı diger bī-ihtiyār
Kimde kim şādır ola bu fi'l-i ķār
Dōrt şey daķı olur bī-ihtiyār

379 Ćun su'al āverd kereded hūār merd
Mānd tenhā her ki istiķfāf kerd
Merd-i sā'il dā'imā zillet görür
Halkı taķķir eyleyen nekbet bulur

380 Her ki der pāyān-ı kārī nen'gered
'Āķıbet rūzī peşimānī hored
Kim işinūñ soñına itmez naķar
'Āķıbet bir gün peşimānlık ķeker

381 Her ki nek'ned ihtiyāt-ı kārḥā
Ber-dileş āḥir nişīned bārḥā
Kim şaķınmaz işlerinde dā'imā
'Ārız olur fikr ü ġam āḥir aña

382 Her ki ū istīze bā-sultān koned
Ḥāne-i ḥod ser-be-ser vīrān koned
Kim ide sultān-ile ceng ü cidāl
Ol binā-yı cānına virür zevāl

383 Her ki geşt ez-ḥūy-ı bed nā-sāz kār
Dūstān ez-vey koned bī-şekk firār
Her kim ola dā'imā bed-ḥūy-ı kār
Bī-şek eyler dostları andan firār

96a

Der beyān-ı çār çīz āred şikest
'İş telḥ ü ḳadr olur anlarla pest

Şeyḥ ḳuddise sırruh dōrt nesne insānuñ ma'īşetine noķşān ve
vücūdına şikest virdüğün beyān idüp buyurur

384 Ādemīrā çār çīz āred şikest
Bā-tu güyem gūş dār ey Ḥaḳ-perest
Dōrt nesne ādeme virür zarar
Sözlerime tut ḳulaḳ eyle ḥazer

385 Duşmen-i bisyār u vām-ı bī-şumār
Cevr-i bī-ḥadd u 'iyāl-i bā-ḳaṭār

Düşmeni bisyār ola deyne zebûn
Zulmî bî-ḥadd ola a'yālî füzûn

386 Vây miskînî ki ġarḳ-ı vām şod
Her demî ez-ġuşşa ḥûn-âşâm şod
Vây ol bî-çâre ġarḳ-ı deyn ola
Ḳan yuda ġamdan vü kârî şeyn ola

387 Her kirâ bisyâr bâşed duşmeneş
Ḥîre kereded her du çeşm-i rûşeneş
Her kimüñ bisyâr olursa duşmeni
‘Âlemi görmez dü çeşm-i rûşeni

388 Her kirâ eşġâl-i bisyâreş buved
Der-zamâne zârî-i kâreş buved
Her kimüñ eşġâlî kim bisyâr olur
Lâ-cerem her işde ol bîzâr olur

97a

Der beyân-ı çâr çîzî ez-ḥaṭâ
Neydüġin bilüp şaḳınmaḳdur revâ
Şeyḥ ḳuddise sırruh dörtde ḥaṭâ olup ihtirâz u ictinâb lâzım
olduġın beyân idüp buyurur

389 Çâr çîzest ez-ḥaṭâhâ ey piser
Güş dâreş bâ-tu güyem ser-be-ser
Dört nesne var ḥaṭâ eyle ḥazer
Tuṭ ḳulak saña diyeyin ser-be-ser

390 Evvel ez-zen dāšten çeşm-i vefā
Sāde-dilrā bes ḥaṭā bāşed ḥaṭā
Biri ‘avratdan ümīd itmek vefā
Sāde-dil olmak dahı gāyet ḥaṭā

391 Īmenī ez-bed ḥaṭā-yı dīgerest
Şoḥbet-i şıbyān ez-īnhā bed-terest
Kemden īmen olmadur gāyet ḥaṭā
Şoḥbet-i şıbyān dahı bed-ter ola

98a

Der beyān-ı çār çīzest ez-‘aṭā
Añla kim neyle olur luṭf-ı Hudā

Şeyḥ ḳuddise sırruh ef‘āl-i memdūh kim ‘aṭāyā-yı Hudādur
dört nesnede olduğın beyān idüp buyurur

392 Çār çīzest ez-‘aṭāhā-yı Kerīm
Bā-tu gūyem yād gīreş ey selīm
Dört nesne var ‘aṭāyā-yı Kerīm
Tut anı ḥāṭırda ey ṭab‘ı selīm

393 Farż-ı Haḳ evvel be-cāy āverdenest
Vālideyn ez ḥış rāzī kardenest
Farż-ı Haḳḳı evvelā eyle edā
Vālideynden ba‘dehū iste rızā

394 Ḥukm-i dīger çīst bā-şeyṭān cihād
Çāromeş nīkī be-ḥaḳḳ-ı nā-murād

Hem daḥı şeyṭān ile⁸⁰ eyle cihād
Nā-murād olanı eyle ber-murād

98b

‘Omr-i merdumrā fezāyed çār çīz
Fehm idüp her birini eyle temīz
Şeyḥ ḳuddise sırruh dōrt nesne ādemūñ ‘ōmrin ziyāde itdūgin
beyān idüp buyurur

395 Mī-fezāyed ‘omr-i merd ez-çār çīz
İn naşīḥat bişnev ey yār-ı ‘azīz
Dōrt nesne var ider ‘ōmri ziyād
Diñleyüp bu pendı eyle ḳalbi şād

396 Evvel āverden be-gūş āvāz-ı ḥoş
V’āngehī dīden cemāl-i māh-veş
Ḥoş şadāyı diñlemek şām u seher
Eylemek hem çehre-i ḥūba nazar

397 Sovvom āmed īmenī ber-māl u cān
Mī-fezāyed ‘omr-i merdumrā ez-ān
Şālīşī kim māl u cān me’mūn ola
Bu sebebdür ‘ōmre kim efzūn ola

398 Ān ki kāreş ber-murād-ı dil buved
Der-beḳā efzūdeneş ḥāşıl buved
Hep murād üzre ola işi mūdām
‘Ömri efzūn olur anuñ ve’s-selām

⁸⁰ Musannif nüshasında eksik olan “ile” müstensih nüshalarında tamamlanmış.

100a

‘Omr-i merdumrā be-kāhed penc çīz

N’olduğın fehm eyleyüp eyle girīz

Şeyh kuddise sırruh beş nesne ādemūñ ‘ömrin nāķış
eyledüğün beyān idüp buyurur

399 ‘Omr-i merdumrā be-kāhed penc çīz

Yād dāreş çun şenīdī ey ‘azīz

‘Ömr-i ādem eksilür beş nesneden

Çün işitdūñ tut anı hāţırda sen

400 Şod yekī z’ān penc der-pīrī niyāz

Pes ġarībī v’ānehī renc-i dirāz

Ol beşūñ biri ki pīrlıkde niyāz

Dağı ġurbet hem marāz ola dirāz

401 Her ki ū ber-murde endāzed nażar

‘Omr-i ū bī-şekk be-kāhed ey piser

Kim ki dā’im mürdeye ide nażar

Şeksüz olur ‘ömrine anuñ zarar

402 Pençumīneş ters u bīm ez-duşmenān

‘Omrrā īnhā hemī dāred ziyān

Oldı hāms dağı havf-ı düşmenān

‘Ömre bunlardur iden dā’im ziyān

403 Her ki ū ez-duşmenān tersān buved

Kār-ı ū her laḫza dīger sān buved

Kim ki düşmenden hemîşe ğamludur
Kârı her laḫza anuñ bir dürlüdür

404 Ez-Ḥudā ters u meters ez-duşmenān
K'ez heme dāred Ḥudāyet der-emān
Ḳorḳ Ḥudā'dan çekme düşmenden elem
Cümleden eyler emīn ol Zü'l-Kerem

101a

Penc ḫaṣlet hest rīzed āb-rū
Sa'y it ol ḫaṣletler-ile tutma ḫū
Şeyḫ ḳuddise sırruh beş ḫaṣlet āb-rūyı zāyî' itdugin beyān
idüp buyurur

405 Dūr bāş ez-penc ḫaṣlet ey piser
Tā nerīzed āb-rūyet der-naẓar
Dūr ola gör penc ḫaṣletden hemān
Yüz şuyını dökme yire her zamān

406 Evvelā kem gūy bā-merdum durūġ
Z'ān ki kerdī ez-durūġet bī-furūġ
Kizbi ḫalkā söylemekden ḳıl ḫazer
Kim yalan insānı revnaḳsuz ider

407 Her ki istīze koned bā-mihterān
Āb-rūy-ı ḫod be-rīzed bī-gumān
Kim ulularla ider ceng ü cidāl
Yüzi şuyın döker āḫir bī-mecāl

- 408 Pîş-i merdum her kirā neb'ved edeb
Ger be-rīzed āb-rū neb'ved 'aceb
Halk öñinde kim ki ola bī-edeb
Yire dökse āb-rūyın yok 'aceb
- 409 Ez-sebuk-sārān mebāş ey nīk-hūy
Ki sebuk-sārī be-rīzed āb-rūy
Halk arasında o kim hıffet ider
Kendüsin bī-hürmet ü 'izzet ider
- 410 Ger be-'ālem āb-rūyī bāyedet
Dā'imā hulk-ı nikū mī-bāyedet
'Ālem içre ister iseñ āb-rūy
Olmağa sa'y eyle dā'im nīk-hūy
- 411 Ey piser bā-mihterān kem-ter sitiz
V'ez-hamākat āb-rūy-ı hod meriz
Ulularla eyleme lecc ü 'inād
Komasunlar tā ki saña ahmağ ad
- 412 Her ki āheng-i sebuk-sārī koned
Ez-vey āb-rūy-ı bī-zārī koned
Kim ki hıffet vaż'-ı nā-ma'kül ider
Anda hergiz āb-rū kıalmaz gider
- 413 Coz-ħadīs-i rāst bā-merdum megūy
Tā nekerded āb-rūyet āb-ı cūy
Toğrı sözden ġayrı halka söyleme
Āb-rūyuñ āb-ı enhār eyleme

414 Ez-ḥilāf u ez-ḥıyānet bāş dūr
Tā buved peyveste der-rūy-ı tu nūr
Hem ḥilāf-ile ḥıyānetden şaķın
Tā yüzüñde dā'im ola nūr-ı dīn

415 Ger hemī ḥ'āhī ki gūyendet nikūy
Ey birāder hīçkesrā bed megūy
İster iseñ saña yaḥşı diye hep
Kemligine kimsenüñ hīç açma leb

416 Tā nebāşī der-cihān endūh-gīn
Ez-ḥased der-rūzgār-ı kes mebīn
İster iseñ çekmeyesin renc ü derd
Rūzigār-ı kimseye itme ḥased

103b

Āb-rū efzūn şeved ez-penc çīz
'İzz u ḥürmet ne imiş eyle temīz
Şeyḥ ḳuddise sırruh ādemüñ āb-rūyı beş⁸¹ ziyāde olduğın
beyān idüp buyurur

417 Mī-fezāyed āb-rū ez-penc çīz
Bā-tu gūyem bişnev ey ehl-i temīz
Āb-rū beş nesneden olur füzūn
İstimā' it bu sözi ey Zū'l-fünūn

418 Çun be-kār-ı ḥīş ḥāzır būdeī

⁸¹ Burada muhtemelen bir kelime unutulmuş; oluşan anlam boşluğu “nesne / şey ile” ibaresiyle giderilebilir.

Āb-rūy-ı hīṣrā efzūdeī
Çünkü her kārūnda hāzır olasın
Rütbe-i a'lāya kâdir olasın

419 Ez-sehāvet āb-rū efzūn şeved
V'ez-bahīlī bī-ḥired mel'ūn şeved
Bil keremden āb-rū efzūn olur
Buḥl iden bī-'aql u hem maḡbūn olur

420 Der-sehāvet gūş eger dārī ḡinā
Tā fezāyed āb-rūyet ez-sehā
Kıl sehāvet var ise sende ḡinā
Āb-rūyı arturur cūd u 'aṭā

421 Her kirā ber-ḥalk baḡşāyış buved
Āb-rūy-ı ū der efzāyış buved
Her kimūñ ḥalk ūzre iḥsānı olur
'İzzet ū ḥürmet anuñ şānı olur

422 Tā be-māned rāzet ez-duşmen nihān
Sırr-ı ḥod bā-düstān kem-ter resān
Gerçi esrār olur a'dādan nihān
Dostlarına daḡı itme dāsītān

423 Tā nekerdī pīş-i merdum şerm-sār
Ān çe ḥod nen'hāde bāşī ber medār
Ḥalk içinde olmayasın şerm-sār
Koymaduḡın şeyi alma zīnhār

- 424 Ey birāder perde-i merdum meder
Tā nederred perdeet şahş-ı diger
Perdesini yırtma şaķın kimsenüñ
Yırtmaya tā perdeñi bir şahş senüñ
- 425 Bā-hevā-yı dil mekon zinhār kār
Tā neyāred pes peşīmānīt bār
Var hevā-yı nefş-ile iş eyleme
Tā seni şoñra peşīmān itmeye
- 426 Ƙadr-i merdumrā şinās ey muħterem
Tā şināsed dīgerān Ƙadr-i tu hem
Añla ħalkuñ Ƙadrini çekme keder
Ƙadrüñi tā kim senüñ de bileler
- 427 Her kirā Ƙadrī nebāşed der-cihān
Zinde meş'māreş ki hest ez-muflisān⁸²
Her kimüñ 'ālemde yok Ƙadri hemān
Zinde şañma anı kim olmaz nişān
- 428 Tā zebānet bāşed ey ħāce dirāz
Dest-i kūteh dār u her cānib metāz
Bed-zebānuñ kim ola ħalkā dirāz
Elüñi tut kışa olma cān-güdāz
- 429 Ez-ķanā'at her kirā neb'ved nişān
Key tevānger sāzedeş māl-i cihān

⁸² Gördüğümüz diğeri *Pend-nāme* metinlerinde "ez-murdegān" şeklinde geçmektedir.

Anda kim olmaz anā‘atden niān
Eylemez anı anī māl-ı cihān

430 Ber-‘adū-yı hīç un yābī afer
‘Afv pī āver zi curme der-guzer
Dūmenūne bulasın ūnkim afer
‘Afv idūp cūrmin uından ıl gūzer

431 Dā‘imā mī-bā ez-a ters-gār
Bā nīz ez-ramete ummīd-vār
Dā‘imā avf ūzre ol Allāhdan
Hem ūmīdū kesme ol dergāhdan

432 Bā-tevāzu‘ bā u hū kon bā-edeb
obet-i perhīz-gārānrā aleb
ıl tevāzu‘ alka ol āib-edeb
Ehl-i tavā obetin eyle aleb

433 Burd-bārī cūy u bī-āzār bā
Tā ki kereded der-huner nām-ı tu fā
ıl te‘ennī ide vū çekme zarar
Olasın tā nām ile āib-hūner

434 Hemu tiryāend dānāyān-ı dehr
ātilend ey hūāce nā-dānān u zehr
Ehl-i ‘ilmi ‘ālemū tiryākdūr
Zehr-i ātil cāhil-i bī-pākdūr

435 Merdum ez-tiryā mī-yābed necāt

Hod kesī ez-zehr key yābed ḥayāt
Kim bulur tiryākden ādem necāt
Zehrden mümkin midür bulmaḵ ḥayāt

- 436 Şabr u ‘ilm u ḥilm tiryāk-ı dilend
Hırş u buğz u kīne zehr-i ḳātilend
Şabr u ‘ilm ü ḥilmdür tiryāk-i dil
Hırş u buğz u kīneyi ḳattāl bil
- 437 Faḥr-ı cumle kārḥā nān dādenest
Der be-rūy-ı duşmenān nek’şādenest
Bežl-i ni‘met faḥr-ı cümle kār olur
Her ṭarafdan ḥaşm-ı bed güzār olur
- 438 Ger çe dānā bāşī vu ehl-i huner
Hıṣrā kem-ter zi her nādān şumar
‘Āḳil olsa her ne deñlü pür-hüner
Kendüyi cāhilden ednā ‘add ider

109b

Der beyān-ı eblehī gūyed nişān
N’olduğın fehm eyleyüp añla ‘iyān
Şeyḥ ḳuddise sırruh eblehe nişān ne olduğın beyān idüp
buyurur

- 439 Şod du⁸³ ḥaşlet merd-i eblehrā nişān
Şoḥbet-i şıbyān u rağbet bā-zenān

⁸³ Metinde “se” yani “üç” geçmekteyse de gerek diğ̈er metinler gerek anlam ve gerek içerik dolayısıyla “dū” yani “iki” olarak düzeltilmiştir.

Eblehe oldı çü dü haşlet nişān
Şoĥbet-i tıflān biri meyl-i zenān

440 Nā-ĥoşī der-zindegānī ey vaĥīd
Merdrā ez-ĥūy-ı bed kereded bedīd
Dirlogin nā-ĥoş ider virmez ĥuzūr
Ĥūy-ı bed kim ide ādemde zuhūr

441 Ān ki neb'ved merdrā fi'l-i nikū
Murde mī-dāneş ki neb'ved zinde ū
Olmaya ol kimsede nīkū-fi'āl
Zinde bilme mürdedür ol bed-ĥişāl

442 Her ki gūyed ĥıybet-i tu der-ĥuzūr⁸⁴
Mī-numāyed rāhet ez-zulmet be-nūr
Ėıybetüñ kim ki ĥuzūruñda ider
Gösterür yol nūra zulmetden gider

443 Şukr-i ū mī-bāyed āverden be-cāy
Mer-turā herkes ki bāşed reh-numāy
Toğrı yola kim olursa reh-nümā
Eylügin bil şükrini eyle edā

444 Mer ĥıred-mendān-ı 'ālemrā şinās
Ĥulķ-ı nīkū şerm-i nīkū-ter libās
'Āķili kimdür cihānuñ eyle fehmi

⁸⁴ Gördüğümüz diğer *Pend-nāme* metinlerinde bu mısra “Her ki gūyed ‘ayb-ı tu ender ĥuzūr” şeklindedir. Anlam olarak da “ayb” kelimesi konuya daha uygundur ancak muhtemelen mütercim mısraı yanlış okumuş ve öylece çevirmiş olmalıdır.

Cāme kıl hulk-ı hüsünle şermi hem

111a

Kār-ı pinhān ez-du kes nā-kerdenest

Kimdür anlar añla ‘aqlun itme pest

Şeyh kuddise sırruh iki kimesne aḥvālī nühüfte eylememek
cā’iz olduğın beyān idüp buyurur

445 Hāl-i ḥodrā ez-du kes pinhān medār

Ez-tābīb-i ḥāzık u ez-yār-ı gār

Hālūñ iki kimseden tutma nihān

Bir ḥekīm-i ḥāzık u bir yār-ı cān

446 Tā şavāb-ı kār bīnī ser-be-ser

Ber-murād-ı ḥod mekon kār ey piser

Nā-ḥaḳ olan işi itme kıl ḥazer

Ol murāduñ üzre olursa eger

447 Tā tevānī ez-zenān⁸⁵ şoḥbet mecūy

Rāz-ı ḥodrā nīz bā-īşān megūy

Ḳādir iseñ zenle şoḥbet eyleme

Kendü rāzuñ anlara hem söyleme

448 Ān ki ender şer‘ bāşed nā-pesend

Gird-i ū hergiz megerd ey hūş-mend

İtme nā-meşrū‘ olan fi‘le heves

Hiç yakīn olma aña ey bü‘l-heves

⁸⁵ Gördüğümüz diğer *Pend-nāme* metinlerinde “bā-zenān” olarak geçmektedir.

- 449 Çunki bek'şāyed der-i rūzī Hudāy
Dil-kuşāde dār u tengī kem numāy
Çünkü bāb-ı rızķı feth eyler Hudā
Olma dil-teng ol hemīşe dil-küşā
- 450 Tāze-rūy u hoş-suhen bāş ey aḥī
Tā buved nām-ı tu der 'ālem saḥī
Hoş-sühan hoş-rū olup olma le'im
Tā ki 'ālemde ola nāmuñ kerīm
- 451 Pur meḥor endūh-ı merg ey bu'l-heves
Çunki vakt āyed negerded pīş u pes
Çekme mevtüñ guşşasın ey bü'l-heves
Gele vakti çāre yokdur sözi kes
- 452 Dil zi ğıll u ğış hemīşe pāk dār
Tā tevānī der-derün kīne medār
Ğıll u ğışdan pāk eyle sīneyi
Kādir iseñ tutma hergiz kīneyi
- 453 Her çerā Hāk kerdeest ber-tu ḥarām
Dūr dār ez-ḥod ki bāşī nīk-nām
Her neyi kim Hāk saña kıldı ḥarām
Dūr ol andan kendüñi it nīk-nām
- 454 Tekye kem kon ḥāce ber kirdār-ı ḥīş
Dil be-nih ber raḥmet-i Cebbār-ı ḥīş
Māl ü cāha ṭayanup itme 'inād
Raḥmetine it Hudānuñ istinād

455 Bihterîn-i çîzhâ hulk-ı nîkûst
Halk hulk-ı nîkrâ dârend dût
Cümleden a'lâdurur hulk-ı nikû
Dost olur halk kim olursa nîk-hû

456 Rev furû-ten bâş dâ'im ey halef
K'ın buved ârâyiş-i ehl-i şeref
Ol tevâzu' ehli dâ'im ey halef
Böyle olur zînet-i ehl-i şeref

457 Ān ki bâşed der-kef-i şehvet esîr
Gerçi âzâdest ūrâ bende gîr
Kim ki ola dest-i şehvetde esîr
Bendedür ol olsa da şâh u emîr

458 Ger tu bînî nâ-kesî der-bâr-gâh
Hâcet-i hodrâ ez ū hergiz meḥ'âh
Nâ-kesi ger görür iseñ ehl-i câh
Olma andan zînhâr ümmîd-h'âh

459 Ber der-i nâ-kes ḳadem hergiz meber
Ver be-bînî hem mepors ez-vey haber
Varma bâb-ı nâ-kese eyle ḳazer
Göresin ger yolda hem şorma haber

460 Tâ tevânî kâr-ı eblehrâ mesâz
Kâr fermâyeş velî kem-ter nevâz
Ḳâdir iseñ ebleh işin eyleme

İş buyur ammā nevāziş eyleme

115b

Der beyān-ı hāşlet-i dil nā-pesend

İhtirāz eyle dahı çekme gezend

Şeyh kuddise sırruh halk arasında maqbūl olmayan hāşletleri
beyān idüp buyurur

461 Ez-du kes perhīz kon ey hūş-yār

Tā nebīnī nekbetī der-rūzgār

İtmeyi gör iki kimse ülfetin

Çekmeyesin rūzigāruñ nekbetin

462 Evvel ān bāşed ki mānend-i meges

Merd-i nā-ẖānde şeved mihmān-ı kes

Biri oldur dā'imā hemçün meges

Ola da'vetsüz varup mihmān-ı kes

463 Her ki mihmān-ı kesī nā-ẖānde şod

Nezd-i merdum hār u zār u rānde şod

Kim ki da'vetsüz yire mihmān olur

Halk içinde hār u dil-giryān olur

464 Dīger ān bāşed ki nā-dānī reved

Kethūdā-i hāne-i merdum şeved

Biri dahı bī-hayālīk eyleye

Halk evinde kethūdālīk eyleye

465 Her ki ben'şined ber şadr-ı şudūr

Ger resed ẖārī ber-ūyeş nīst dūr
Kim geçe şadra maḳāmın bilmeye
H̱ārılık irse aña dūr olmaya

466 Kār kerden bā-ḥadīs-i ān du merd
K'ez-ser-i cehlend dā'im der-neberd
İş iden iki kişinüñ sözine
Cehli işbāt eylemekdür özine

467 Nīst cem'irā çu ber ḳavl-i tu gūş
Şad-suḥen ger bāşedet yekrā megūş
Çünkü tutmaz bir sözüñe kimse gūş
Pür-ma'ānī söyleseñ de ol ḥamūş

468 Ḥācet-i ḥodrā meḥ'āh ez-duşmenān
Z'ın beter ẖārī nebāşed der-cihān
Düşmenüñden ḥācetüñ ḳılma taleb
Bundan artuḳ zillete olmaz sebeb

469 Ez-furū-māye murād-ı ḥod mecūy
Tā neyāyed mer-turā ẖārī be-rūy
Aşlı alçaḳdan murād itme ümīd
Tā mezellet olmaya senden bedīd

470 Bā-zen u kūdek mekon bāzī helā
Tā nekerdī ẖār u zārī mubtelā
Tıfl u zenle oyunu görme revā
Olmayasın ẖār u zāra mübtelā

118a

Dil-pesendide ھاşâil in suhen

Añla ‘âlemde nedür kâr-ı ھاsen

Şeyh ھاddise sırruh mağbûl u pesendide olan ھاşletleri beyân
idüp buyurur

471 Der-cihân şeş çiz mî-âyed be-kâr

Evvelâ bârid ta‘âm-ı hoş-guvâr

Altı nesne vardur a‘lâ kıl şumâr

Birisi bârid ta‘âm-ı hoş-güvâr

472 Hoş buved yâr-ı muvâfık der-cihân

Bâz mağdûmî ki bâşed mihribân

Birisi de dost ola tab‘-ı selîm

Pür-muhabbet biri mağdûm-ı kerîm

473 Her suhen k’ân râst gûyî vu durust

Bih zi dunyâ z’ân ki dâred nef‘-i tust

Her sühân kim ola ol râst u şahîl

Yegdür ol dünyâda bu kavî-i şarîh

474 Ān çe erzānest der-‘âlem behāş

‘Aql-ı kâmil dān v’ez-û dil-şād bāş

Ol ki erzāndur cihānda kıymeti

‘Aql-ı kāmildür bilürseñ hikmeti

475 Duşmen-i Hakkârā nebāyed dāşt dūst

Bâz geşt cumle çun āhîr be-d-üst

Dost olmak düşmen-i Hakkā ھاţā

Çün anuñla olur āhir mā-cerā

476 ‘Ayb-ı kes bā-ū nemī-bāyed numūd
Z’ān ki neb’ved hīç laḥmī bī-ḡadūd
Zāhir itme kimsenüñ ‘aybın hemān
Hīç et yokdur k’ola bī-üstühān

477 Ez-bedī goften zebānrā her ki best
Kerd şeyṭān-ı la’īnrā zīr-i dest
Bed-sühāndan kim dilin kıldı emīn
Zīr-i dest olur aña dīv-i la’īn

478 Ez-Ḥudā ḥ’āh ān çe ḥ’āhī ey piser
Nīst der-dest-i ḥalāyık nef’ u zarr
Her ne isterseñ Ḥudādan kıl taleb
Ḳādir olmaz nef’ u zarra ḥalk hep

479 Bendegānrā nīst nāşır coz-ilāh
Bārī⁸⁶ ez-Ḥaḳ ḥ’āh ez-ḡayrī meḥ’āh
Ḳullaruñ yok nāşırı ḡayr-ı Ḥudā
Kimseden hīç nesneyi itme ricā

480 Ān ki ez-ḳahr-ı Ḥudā tersed besī
Bī-gumān tersend ez-vey her kesī
Ḳahr-ı Ḥaḳdan kim ki dā’im ḥavf ide
Bī-şek andan cümle ‘ālem ḥavf ide

⁸⁶ Gördüğümüz diğer *Pend-nāme* metinlerinde “Yārī” şeklindedir.

120a

Penc çîz ez-penc kes neyâbed revâ

Fehm idüp aña me'âli evvelâ

Şeyh kuddise sirruh beş nesne beş kimesneden huşûle
gelmedügin beyân idüp buyurur

481 Kes neyâbed penc çîz ez-penc kes

Yâd gîr ez-nâşîh-ı hod in nefes

Beş şeyi beş kimseden itme ümîd

Hâtırında pendî tut olma 'anîd

482 Nîst evvel düstî ender mulûk

În suhen bâver kon ez-ehl-i sulûk

Dost olmaz kimseye hergiz mülûk

Söylediler bu sözi ehl-i sülûk

483 Siflegânra bâ-muruvvet nen'gerî

Hîç bed-hûyî neyâbed mihterî

Süfleden itmez mürüvvet dil kabûl

Rûtbeye bed-hû dahı bulmaz vuşûl

484 Her ki bâ-mâl-i kesân dâred hased

Bûy-ı râhat ber-dimâgeş key resed

Kim ki ğayruñ mālına eyler hased

Olmaya râhat naşîbi tâ ebed

485 Ān ki kezzâbest u mî-güyed durûğ

Nîst ûrâ der-vefâ dârî furûğ

Kim ki kezzâb ola vü sözi dürûğ

Yok vefâdan anda âşâr-ı fûrûğ

121a

Şod sa'âdetrâ nişân ender se çiz

Nîki bedden fehm idüp eyle temîz

Şeyh kuddise sırruh sa'âdete üç nişân olduğın beyân idüp
buyurur

486 Her kirâ se kâr 'âdet bâşedeş

Der-cihân baht u sa'âdet bâşedeş

Her kime üç kâr kim 'âdet olur

Aña 'âlemde sa'âdet baht olur

487 Tâ tevâned çiz bî-minnet koned

Hîşrâ mustevcib-i rahmet koned

Kim ki îhsân itse bî-minnet ider

Kendüsini lâylık-ı rahmet ider

488 Dâ'imâ ger bîned ü 'ayb-ı kesân

Der-melâmet hîç nek'sâyed zebân

Göre ger bir kimsenün 'aybın nihân

Anı şâyî' itmeye halka hemân

489 Her kirâ bînî be-râh-ı nâ-şavâb

Ser be-râheş âr tâ yâbî şevâb

Göresin gitmiş hîlâfa birini

Gir şevâba doğru göster yolını

490 Zaḥmet-i ḥodrâ zi merdum dūr dâr

Bār-ı ḥod ber-kes meyefgen zīnhār
Zaḥmetüñ ḥalkdan hemīşe eyle dūr
Yüküñ atup eyleme kimseye zūr

122a

Çār çīzī ez-kerāmethā-yı Ḥaḳ
Cān-ile anı ḳabūle tut ḳulaḳ
Şeyḥ ḳuddise sırruh dōrt nesne Ḥaḳḳuñ kerāmetlerinden
olduḡın beyān idüp buyurur

491 Çār çīzest ez-kerāmethā-yı Ḥaḳ
Yād gīreş çun zi men gīrī sebaḳ
Dōrt nesne Ḥaḳ kerāmātındandurur⁸⁷
Tut anı ḥātırda söz bendendurur

492 Evvelā şıdḳ-ı zebānet der-suḥen
Ba'd ez-ān ḥıfz-ı emānet fehmi kon
Şadıḳu'l-ḳavl oluban şaḳla dilüñ
Hem emīn ol çek ḥıyānetden elüñ

493 Pes seḥā hest ez-kerāmāt-ı ilāh
Faẓl-ı Ḥaḳ dān ger naẓar dārī nigāh
Pes seḥā oldı kerāmāt-ı ilāh
Faẓl-ı Ḥaḳdur ma'nīde eyle nigāh

494 Tā tevānī dūr bāş ez-sūd-ḥ'ār
Z'ān ki hep ez-duşmenān-ı Kirdigār
Ḳādir iseñ ḳıl mürāyīden girīz

⁸⁷ Bu beyitte vezin sorunludur.

Düşmenidürler Hudānuñ bī-sitīz

495 Pīş-i merdum her ki rāzet kerd fāş
Hem-dem-i ān ebleh-i bāṭıl mebāş
Halkā kim ki fāş ide esrāruñı
Dime eyle bāṭıla her kārūñı

496 Her ki bāşed māni‘-i ḥams u zekāt
V’ān ki ġāfil-vār beg’zār ez-şalāt
Her ki ola māni‘-i ḥams u zekāt
Ġāfilāne eyleye terk-i şalāt

123b

Rū nemī-bāyed ki kerd ender se kār
Cān u dilden bil anı ol rest-gār
Şeyḥ ḫuddise sırroh üç nesneden yüz döndürmek cā’iz
olmaduğın beyān idüp buyurur

497 Ger hemī-ḫāhī ki bāşī rest-gār
Ser megerdān ey birāder ez-se kār
İster iseñ olasın ehl-i ḫalāş
Yüz çevürme bu üç işi eyle ḫāş

498 Evvelet dīden buved ḫukm-i ḫazāş
Ba’d ez-ān costen be-cān u dil rızāş
Evvelā gör neydüğün ḫukm-i ḫazā
Şoñra cān u dil ile ara rızā

499 Çīst sovvom dūr būden ez-cefā

Her ki dāred īn buved ehl-i şafā
Çek elüñ halkdan dahı itme cefā
Olasın ‘ālemde tā ehl-i şafā

500 Şadkaī k’ālūde kereded ez-riyā
Key buved ān hayr maqbūl-ı Hudā
Kim ki hayrātın riya-ālūd ider
Haq kabūl itmez anı merdūd ider

501 Ger ‘amel hāliş nebāşed hemçu zer
Qalbrā nākid neyāred der-nażar
Hemçu zer olmaya ger hāliş ‘amel
Ol mihekk-i nākide olmaz maḥal

502 Tā tevānger başı ender rūzgār
Nefsrā ez-ārzūhārā dūr dār
Ger ganī eylerse seni rūzigār
Nefsūñ ārzūsını virme zīnhār

125a

Der beyān-ı dūstī būd īn suḥen
Nef‘ ü zarrı aña hem bulur neden⁸⁸
Şeyḥ quddise sırruh dostluq ṭarīqın beyān idüp buyurur

503 Her ki ü bā-dūstān yek-dil buved
Cumle-i maqşūd-ı ü ḥāşıl buved
Kim ki ola dostluğundan yek-cenān

⁸⁸ Metinde “Nef‘ i vü zarrı aña hem bulur neden” şeklindedir; vezin gereği düzeltilmiştir.

Hâşıl ola cümle maşşūdı hemān

504 Der-cihān dānī ki kereded mu‘teber

Ān ki ūrā pāk mī-bāşed nazār

Bilesin anı cihānda mu‘teber

Herkese ol eyleye hūsn-i nazār

505 Ger resed bā-ādemī renc u ta‘ab

Bīş-ter ānrā ṭama‘ bāşed sebeb

Ger ire bir ādeme renc ü ta‘ab

Ekşer ol rence ṭama‘ olur sebeb

506 Kem koned bā-kes vefā īn rūzgār

Cevr dāred nīsteş bā-mihr-i kār

Bil vefāyı az ider bu rūzigār

Cevr ü miḥnetdür hemīşe aña kār

507 Ān ki bā-tu rūz-ı ğam ger dest-kār

Rūz-ı şādī hem be-porseş zīnhār

Ġam güninde kim olursa saña yār

Şādīlıkde şād it anı sen de var

508 Rūz-ı ni‘met ger be-perdāzī be-kes

Rūz-ı miḥnet bāşedet feryād-res

Ni‘metüñde ḥişşe-mend olursa kes

Bulınur ğamda saña feryād-res

509 Çun beyābī ni‘metī ez-Muste‘ān

Ender ān devlet meber ez-dūstān

Çün saña devlet vire Perverdigār
Dostları kıl devletüñden behre-dār

510 Mer turā herkes ki ū der-ġam buved
Çun resed şādī hemān hem-dem buved
Kim senüñle rûz-ı ġamdur hem ola
Çün ire vaġt-i şafā hem-dem ola

127a

Der beyān-ı taḡşīl kerdn ma‘rifet
Anı taḡşīl eyle de bul menzilet
Şeyḡ ḡuddise sırruh ma‘rifet neydüġin ve taḡşīl itmenüñ
ṭarīḡın beyān idüp buyurur

511 Ma‘rifet ḡāşıl kon ey cān-ı peder
Tā be-yābī ez-Ḥudā-yı ḡod ḡaber
Ḥāşıl eyle ma‘rifet ol ḡoş-naẓar
Añlayasın Ḥaġ te‘ālādan ḡaber

512 Her ki ūrā ma‘rifet ḡāşıl neşod
Hīç bā-maḡşūd-ı ḡod vāşıl neşod
Her kime kim ma‘rifet ḡāşıl degül
Hīç ol maḡşūdına vāşıl degül

513 Her ki ‘ārif şod Ḥudā-yı ḡīşrā
Der-fenā bīned beḡā-yı ḡīşrā
Kim Ḥudāsını bilüp āġāh ola
Ol beḡāsını fenā içre bula

- 514 Her ki ū ‘ārif nebāşed zinde nīst
 Ḳurb-ı Ḥaḳrā lāyık u erzende nīst
 Zinde olmaz ‘ārif-i Ḥaḳ olmayan
 Ḳurb-ı Ḥaḳḳa lāyık olmaz bilmeyen
- 515 Nefs-i ḥodrā çun tu beş’ nāsī helā
 Ḥaḳ te‘ālārā be-dānī bā-‘aṭā
 Kendü nefsüñ çün bilesin evvelā⁸⁹
 Bil Ḥudādan dā’imā luṭf u ‘aṭā
- 516 ‘Ārif ān bāşed ki bāşed Ḥaḳ şinās
 Her ki ‘ārif nīst neb’ved cins-i nās
 ‘Ārif oldur kim ola ol Ḥaḳ şinās
 ‘Ārif olmayan degüldür cins-i nās
- 517 Hest ‘ārifrā be-dil mihr u vefā
 ‘Ārifān bāşend dā’im der-şafā
 ‘Ārif olanda olur mihr ü vefā
 Ol sebebdan ḥāşıl eylerler şafā
- 518 Her ki ūrā ma‘rifet baḥşed Ḥudāy
 Ġayr-ı Ḥaḳrā der-dil-i ū nīst cāy
 Her kime Ḥaḳ ma‘rifet ide ‘aṭā
 Ġayr-ı Ḥaḳ eyler mi hīç ḳalbinde cā

⁸⁹ “Men ‘arefe nefsehu feḳad ‘arefe rabbehu” yani “Nefsini bilen, rabbini bilir” sözüne atıfta bulunmaktadır. Bu söz sahih bir hadis olmamakla beraber pek çok mutasavvıf tarafından “lafzen” değilse de “manen” hadis kabul edilmektedir. Bkz. Yılmaz, Mehmet. *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1992, s. 122.

519 Ma‘rifet fānī şoden der-vey buved
Her ki fānī nīst ‘ārif key buved
Ma‘rifet cismi fenā itmekledür
Dilde ‘irfān māsivā gitmekledür

520 Nezd-i ‘ārif nīst dunyārā qadr
Belki ber-ḥod nīsteş hergiz nazar
Dünyenüñ ‘ārif yanında qadri yok
Hem vücūdınüñ daḥı hīç vakrı yok

521 ‘Ārif ez-dunyā vu ‘uqbā fāriḡest
Z’ān çe bāşed ḡayr-ı Mevlā fāriḡest
‘Ārif eyler iki ‘ālemden ferāḡ
Ḡayr-ı Ḥaḡ her ne ise andan ferāḡ

522 Himmet-i ‘ārif beḡā-yı Ḥaḡ buved
Z’ān ki der-ḥod fānī-i muṭlaḡ buved
Himmet-i ‘ārif beḡā-yı Ḥaḡdurur
Kendü zīrā fānī-i muṭlaḡdurur

129b

Goft temşīl-i munāsib īn maḡal
Fehm idüp ma’nāsın it eşkāl-i ḡal
Şeyḡ ḡuddise sırruh maḡalle münāsib bir mişāl īrād idüp
buyurur

523 Bā-çe māned īn cihān ḡüyem cevāb
Ān ki bīned ādemī çizi be-ḡāb
Saña diyem neye beñzer bu cihān

Ol ki ādem vāḳı‘a görür hemān⁹⁰

524 Çun şeved bīdār ez-ḥāb ey ‘azīz
Ḥāşılī neb’ved der-ḥābeş hīç çīz
Çünki bīdār ola ḥābdan ol kişi
Görür olmuş cümle bī-ḥāşıl işi

525 Hemçunān çun zinde ū zād u be-mord
Hīç çīzī ez-cihān bā-ḥod nebord
Çün toğup zinde olur şoñra ölür
Māl u mülki cümle hep bunda ḳalur

526 Her kirā būdest kirdār-ı nikū
Der-reh-i ‘uḳbā buved hem-rāh-ı ū
Her kimūñ a‘māli bunda ḥūb ola
Rāh-ı ‘uḳbāda odur yoldaş aña

130b

Būde est temşīl-i dīger beşnevīd
Eyle iz‘ān bu sözi olma ‘anīd
Şeyḥ ḳuddise sırruh bunda bir mişāl dahı īrād idüp buyurur

527 İn cihānrā çun zenī dān ḥūb-rūy
Ḥīşrā ārāyed ender çeşm-i şūy
Ḥūb-rū ‘avrat gibidür bu cihān
Gösterür kendin müzeyyen her zamān

⁹⁰ Hz. Muhammed’in “İnsanlar uyukdadır, öldükleri vakit uyanırlar” hadisine işaret edilmektedir.

528 Merdrā mī-pervered ender kenār
Mekr u şīve mī-numāyed bī-şumār
Kucağına alup ol besler eri
Eyleyüp biñ dürlü hīle-güsteri

529 Çun be-yābed şūy hofte nāgehān
Bī-gumān sāzed helākeş der-zamān
Çün bula yatmış erini ol zamān
Öldürür fi'l-hāl anı virmez emān

530 Bā-tu bādā ey 'azīz-i pur-huner
K'ez-çunīn mekkāre bāşī ber hāzer
Ġaflet itme aç gözüñ ey ser-firāz
Bu zen-i pür-mekrden kıl ihtirāz

131b

Der beyān-ı zuhd u ver' şod īn suhen
Añla dünyāda budur fi'l-i ḥasen
Şeyḥ ḳuddise sırruh zühd ü taḳvā ne idügin beyān idüp
buyurur

531 Der-vera' şābit-ḳadem bāş ey piser
Ger hemī ḥ'āhī ki kerdī mu'teber
Zühd ü taḳvā üzre ol şābit-ḳadem
Mu'teber olmaḳ ise saña ehem

532 Hāne-i dīn kereded ābād ez-vera'
Līk mī-gīred ḥarābī ez-ṭama'
Hāne-i dīni vera' ābād ider

Bil ʔama‘ yıkar anı berbād ider

533 Her ki ez-‘ilm-i vera‘ gîred sebak
Dûr bâyed bûdeneş ez-ğayr-ı Hâk
Kim vera‘ ‘ilminden alursa sebak
Olmaya ʔalbinde aşlâ gayr-ı Hâk

534 Ters-gārî ez-vera‘ peydâ şevd
Her ki bâşed bî-vera‘ rusvâ şevd
Bil vera‘dan ʔavf-ı Hâk peydâ olur
Kimde kim yokdur vera‘ rüsvâ olur

535 Bâ-vera‘ her kes ki ʔodrâ kerd râst
Cunbiş u ârâmeş ez-behr-i Hudâst
Kim vera‘la kendin eyler râst-rev
Cünbiş ü ârâmın eyler pîş-rev

536 Ān ki ez-Hâk düstî dâred ʔama‘
Der-muḥabbet kâzibeş dān bî-vera‘
Kim Hudānuñ dostluğın eyler ʔama‘
Şādık olmaz ol sözinde bî-vera‘

133a

Der beyân-ı zuhd u taḳvâ in kelām
Fehm ü iz‘ân eyle anı ve’s-selām
Şeyḫ ʔuddise sırruh zühd ü taḳvâ beyânında dahı buyurur

537 Çîst taḳvâ terk-i şubhât u ḥarām
Ez-libās u ez-şarāb u ez-ʔa‘ām

Böyledür taqvā ki olmaya ḥarām
Terkidür hem şüphelünüñ ve's-selām

538 Her çe efzūnest eger bâşed ḥelāl
Nezd-i aşḥāb-ı vera' bâşed vebāl
Ger kifāyetden ziyād olsa ḥelāl
Ol vera' ehli yanında pek vebāl

539 Çun vera' şod yār bā-'ilm u 'amel
Ḥusn-i iḥlāşet be-bāyed bī-ḥalel
Ger vera'la cem' ola 'ilm ü 'amel
Ḥusn-i iḥlāşuñ gerekdür bī-ḥalel

540 Nāgehān ey bende ger kerdī gunāh
Tevbe kon der-ḥāl u 'ozr-i ū be-ḥ'āh
Nāgeh ey bende iderseñ ger günāh
Eyle fi'l-ḥāl tevbe 'afv eyler ilāh

541 Çun gunāh-ı naḳd āyed der-vucūd
Tevbe-i nisye nedāred hīç sūd
Naḳd-i vaḳt bula güneḥ çünkim vucūd
Viresi tevbe aña eyler mi sūd

542 Der-inābet kāhilī kerdē ḥaṭāst
Ber umīd-i zindegānī bī-vefāst
Inābetde kesel gāyet ḥaṭādur
Ṭayanmak 'ömre olmaz bī-vefādur⁹¹

⁹¹ Bu beyitte vezin “mefā‘lün mefā‘lün fe‘ülün” olmuştur.

134b

Bā-bezīrgān nef'-i hīzmet kerdenest

Nef'ini fehmi eyle olma nefis-perest

Şeyh kuddise sırruh ululara hīzmet eylemenüñ fevā'idin
beyān idüp buyurur

543 Tā tevānī ey piser hīzmet guzīn

Tā şevēd esb-i murādet zīr-i zīn

Ḳādir iseñ eyle hīzmet ihtiyār

Tā murāduñ hāşıl ola her ne var

544 Behr-i hīzmet her ki ber bended miyān

Bāşed ez-āfāt-ı dünyā der-emān

Kim ki bel bağlar edā-yı hīzmete

Ḳurtılup ğamdan irişür devlete

545 Her ki pīş-i şālihān hīzmet koned

İzideş bā-dovlet u ni'met koned

Hīzmet-i merdānı kim eyler edā

Devlet ü ni'met virür Allāh aña

546 Hādīmānrā hest cennetrā me'āb

Rūz-ı maḥşer bī-ḥesāb u bī-'ikāb

Hīzmet idenler olur cennet-nişīn

Rūz-ı maḥşerde azābdan hem emīn

547 Hādīmān bāşend ihvānrā şeft'

Cāy-ı işān der-cinān bāşed refi'

Hiżmet ehli olur ihvāna şeft'
Cennet içre yirleri olur refi'

548 Mī-dihed her hādīmīrā Muste'ān
Ecr-i muzd-i şā'imān u kā'imān
Vire her bir hādime Rabb-i mu'īn
Ecr-i müzd-i şā'imīn ü kā'imīn

549 Behr-i hiżmet her ki ber bended kemer
Ez-dıraht-ı ma'rifet yābed şemer
Hiżmet içün kim ki bend eyler kemer
Ol bulur hem naḥl-i 'irfāndan şemer

550 Her ki hādīm şod cināneş mī-dihend
Hem şevāb-ı gāziyāneş mī-dihend
Hiżmet ehline olur cennet naşīb
Hem virür ecr-i gāzā Rabb-i mucīb

136a

Der kirāmī dāştēn mihmān buved
Bāb-ı bezl-i ni'meti var itme sed
Şeyḥ ḳuddise sırruh misāfirī ri'āyetlū ṭutmaḳ bābında buyurur

551 Ey birāder dār mihmānrā 'azīz
Tā be-yābī raḥmet-i Raḥmān tu nīz
Ṭut 'azīz u muḥterem mihmānuñı
Lāyık it Ḥaḳ raḥmetine cānuñı

552 Mu'minī ger dāşt mihmānrā nikū

Ḥaḵ kuşāyed bāb-ı raḥmetrā ber-ū
Ḥoş tuta mihmānı bir mü'min eger
Ḥaḵ aña raḥmet ḵapusın feth ider

553 Her kirā şod ṭab' ez-mihmān melūl
Ez-vey āzāred Ḥudā vu hem resūl
Her ki mihmāndan ola ṭab'ı melūl
Ḥaḵ olur bīzār andan hem resūl

554 Bendeī k'ū ḥizmet-i mihmān koned
Ḥiṣrā şāyeste-i Ğufrān koned
Kim ki ṭurup ḥizmet-i mihmān ide
Kendüsini lāyık-ı Ğufrān ide

555 Her ki mihmānrā be-rūy-ı tāze dīd
Ez-Ḥudā elṭāf-ı bī-endāze dīd
Kim güler yüz gösterür mihmānına
Lāyık olur ol Ḥaḵuñ iḥsānına

556 Ez-tekelluf dūr bāş ey mīzbān
Tā girānī neb'vedet ez-mīhmān
Ola teklīfden ırāḵ ev şāḥibi
Olmaya mihmān ağır yoḵluk gibi

557 Mīhmān hest ez-'aṭāhā-yı Kerīm
Her ki z'ū pinhān şeved bāşed le'im
Bir 'aṭādur mīhmān şalur Kerīm
Gizlenüp andan ḵaçan olur le'im

- 558 Hîre ber ẖân-ı kesî mihmân meşev
Çun resed mihmân ez-û pinhân meşev
Sofrasında ẖire olma kimsenüñ
Kaçduğunu görmesün mihmân senüñ
- 559 Her ki mihmānet şeved ez-ẖāş u ‘ām
Pīş-i ū mī-bāyed āverden ʔa‘ām
Kim ki mihmānuñ ola ger ẖāş u ‘ām
Güft-gū itme öñine çek ʔa‘ām
- 560 Her ki mihmānrā kirāmī mī-koned
Kūşīşī der-nīk-nāmī mī-koned
Kim ki mihmānı görüp ikrām ider
Kendüye taḥşīl-i nīk-nām ider
- 561 Her çe dāred endek u bīş ey piser
Bord bāyed pīş-i dervīş ey piser
Her ne var ise ʔa‘āmuñ az u çok
Anı dervīş öñine ʔo dime yok
- 562 Nān be-dih bā-cāyi‘ān behr-i Hudā
Tā dihendet der-behişt-i ‘Adn cā
Aç olana viresin bunda ʔa‘ām
Cennet-i ‘Adn içre bulursuñ maḳām
- 563 Bā-ten-i ‘ūryān ki baḥşed cāmeī
Ḥaḳ dihed ūrā zi raḥmet nāmeī
Kim faḳīr ‘uryāna bir cāme virür
Raḥmet-ile Ḥaḳ ‘atāḳ-nāme virür

- 564 Her ki şevbī bā-ten-i ‘ārī dihed
Der-du ‘ālem Īzideş yārī dihed
Kim vire bir cāme ‘uryāna hemīn
İki ‘ālemde olur Hudā mu‘īn
- 565 Her kirā bāşed be-dovlet bahtiyār
Hayr verzed ū nihān u āşkār
Kimūñ ola devlet ile bahtı yār
Çalışur hayra nihān u āşikār
- 566 Ey piser hergiz meḥor nān-ı baḥīl
Kem nişīn der-‘omr ber-ḥ’ān-ı baḥīl
Urma sen nān-ı baḥīle hergiz el
Sofrasına az otur ‘ömründe gel
- 567 Nān-ı mumsik cumle rencest u ‘anā
Mī-şevved nān-ı saḥī nūr u ziyā
Nān-ı mümsik kim olur renc ü ‘anā
Ye saḥīnūñ etmegın olur devā
- 568 Tā neḥ’ānendet be-ḥ’ān-ı kes merev
V’ez-pey-i murdār çun kerges merev
Sofrasına varma da‘vetsüz elüñ
Konma murdāra çü kerges çek elüñ
- 569 Çeşm-i nīkī ez-ḥasīs-i dūn medār
Saḫf-ı ūrā hem tu bī-ustūn şumār
Her ḥasīs u dūndan tūtma ümīd

Nef'i olmaz hergiz andan ol ba'îd

570 Ger konî hayrî tevânî hûd mebîn
Her çe bînî nîk bîn u bed mebîn
Kâdir iseñ hayr idüp 'ucb eyleme
Eyü bil her kimseye kem söyleme

140a

Ân 'alāmâtî ki der-aḥmak şevd
Diñle ma'kûlını sözüñ itme⁹² red
Şeyḥ kuddise sırruh aḥmakda olan 'alāmetleri beyān idüp
buyurur

571 Se 'alāmet ān ki der-aḥmak buved
Evvelā ġāfil zi yād-ı Hāk buved
Üç nesne aḥmağa oldı nişān
Zikr-i Hākdan birisi ġāfil olan

572 Goften-i bisyār 'ādet bâşedeş
Kāhilī ender 'ibādet bâşedeş
Birisi çok sözi 'ādet itmedür
Tā'at-i Hākda baṭālet itmedür

573 Her ki ü ez-yād-ı Hāk ġāfil buved
Ez-ḥamākat der-reh-i bâṭıl buved
Zikr-i Hākdan kimse kim ġāfil olur
Ol ḥamākat eyleyüp bâṭıl qalır

⁹² Metinde “eyleme” geçse de vezin sorunu yarattığından müstensihlerce bu şekilde düzeltilmiştir.

- 574 Ey piser çun aḥmaḳ u ġāfil mebaş
Yek-dem ez-yād-ı Hudā ġāfil mebaş
Cāhil ü aḥmaḳlıġa itme heves
Zikr-i Haḳdan ġāfil olma bir nefes
- 575 Hīç gerden ez-reh-i Yezdān metāb
Behr-i vām āzāderā dāmān metāb
Rūy gerdān olma rāh-ı rāsta gel
Dāmene āzādenüñ baġlama bel
- 576 Bāṭılānrā ey piser gerden menih
Naḳd-i merdānrā be-her kūden medih
Mā'il olma bāṭıla toġrıl Haḳa
Naḳd-i merdi virme dūn u aḥmaḳa
- 577 Der-ḳazā-yı āsmanī dem mezen
Herkesīrā bīş bīn u kem mezen
Rāzı ol dā'im ḳazā-yı Haḳḳa var
Herkesi gör artuḳ olma kem-şumār
- 578 Dest-i ḥodrā sūy-ı nā-maḥrem meyār
Cānib-i māl-i yetīmān hem meyār
Destüñi nā-maḥreme itme dirāz
Māl-ı eytāma dehānuñ ḳılma bāz
- 579 Tā tevānī rāz bā-maḥrem megūy
Ger tu bāşī nīz bā-ḥod hem megūy
Maḥreme hem sırruñı keşf eyleme
Sen aña maḥrem iseñ de söyleme

580 Tā şevī āzāde muḳbil ey ‘azīz
Bī-ṭama‘ mī-bāş eger dārī temīz
Olasın āzāde vü merd-i ‘azīz
Bī-ṭama‘ ol bu sözi eyle temīz

141b

Der beyān-ı ḥaşlet-i fāsık buved
Anı zā’il itmege kıl sa’y u cid
Şeyḥ ḳuddise sırruh fāsıḳuñ ḥaşletlerin beyān idüp buyurur

581 Hest fāsıḳrā se ḥaşlet der-nihād
Bāşed evvel der-dileş ḥubb-ı fesād
Fāsık olanda olur üç bed ḥişāl
Birisi ḥubb-ı fesād añla me’āl

582 Her demī āzurden-i ḥalk-ı Hudāst
Dūr dāred ḥīşrā ez-rāh-ı rāst
İncidür her dem ‘ibād-ullāhı ol
Ṭoğrı yolu ḳor ṭutar hem egri yol

142a

İn suḥen būde ‘alāmāt-ı şaḳī
Neydügin bil ṭuta gör rāh-ı Haḳı
Şeyḥ ḳuddise sırruh şaḳīnūñ ‘alāmetlerin beyān idüp buyurur

583 Hest zāhir se ‘alāmet der-şakī
Mī-ḥored dā’im ḥarām ez-aḥmaḳī
Zāhir oldu üç ‘alāmāt-ı şaḳī

Yir ḥarāmı dā'im ol bilmez Ḥaḳı

584 Bī-ṭahāret bāşed u bī-gāh ḥīz

Hem zi ehl-i 'ilm bāşed der-girīz

Ḳalkur ol vaḳtsüz olur hem bī-vuzū

Ehl-i 'ilmi görse ḳaçar sū-be-sū

585 Bā-ṭahāret bāş u pākī pīşe kon

Ez-'azāb-ı gūr hem endīşe kon

Ol ṭahāret üzre pākī pīşe ḳıl

Hem 'azāb-ı ḳabri de endīşe ḳıl

586 Ey piser meg'rīz ez-ehl-i 'ulūm

Tā nesūzed mer-turā nār-ı semūm

Eyleme 'ilm ehli olandan firār

Tā ki dūzaḥda seni yaḳmaya nār

587 Tā tu bāşī hīḳ kesrā bed megū

Pīş-i merdumrā zebān-ı ḥod megū

Sen sen ol hīḳ kimseye kemdür dime

Ḥalk içinde nefsüñi vaşf eyleme

588 Mağfīret ḥ'āhī gere ber-zer mebind

Çun resed mihmān be-rūyeş der mebind

İster iseñ mağfīret zer şaḳlama

Rūy-ı mihmāna ḳapuyı baḡlama

143b

Der nişān-ı saḥt-dil būd īn suḥen

Cümleye it merḥametle kārı sen

Şeyḥ ḳuddise sırruh saḥt-dil ya'ni bī-merḥamet olanlaruñ
nişānı ne olduḡın beyān idüp buyurur

589 Saḥt-dilrā se 'alāmet yāftem

Çun be-dīdem rūy ez-vey tāftem

Saḥt-dilde buldum olur üç nişān

Yüz çevürdüm görüp anları hemān

590 Ber-za'fān bāşedeş cevır u sitem

Hem ḳanā'at neb'vedeş bā-bīş u kem

Hem za'f olana eylerler sitem

Ḳānī' olmazlar dimezler bīş u kem

591 Mev'izet her çend gūyī bīş-ter

Der-dil-i saḥteş nebāşed kār-ger

Her ne deñlü eyler iseñ va'z u pend

Saḥt-dildür olmaz aña sūd-mend

592 Her ki 'ārī bāşed ez-ḥusn-i ḥayā

Ez-pey-i ḥācet be-pīş-i ū meyā

Kim ḥayādan ola 'ārī bī-edeb

Varup andan ḥācetüñ ḳılma ṭaleb

593 Ehl-i dünyārā be-ma'nī murde dān

Tā nebāşī hem-nişīn-i murdegān

Mürde ṭut ma'nīde dünyā ehlini

Ṭutmayasın tā ki şoḥbet semtini

144b

Der ‘alāmāt-ı baḥīlest in kelām
Terk idüp bu fi’li ol merd-i tamām
Şeyḥ ḳuddise sırruh baḥīl ‘alāmetlerin beyān idüp buyurur

594 Se ‘alāmet zāhir āmed ber-baḥīl

Bā-tu gūyem yād gīreş ey ḥalīl
Zāhir oldı ehl-i buḥle üç nişān
Saña diyem ḳıl anı ḥāṭır-nişān

595 Evvelā ez-sā’ilān tersān buved

Ez-berāy-ı cū‘ hem lertzān buved
Bir faḳīri görse ger tersān olur
Dā’imā ol cū’dan lertzān olur

596 Çun resed nāgeh be-reh ḥiş āşinā

Beg’zered çun bād negūyed merḥabā
Yolda nāgeh rāst gelse āşinā
Yıl gibi geçüp dimez yā merḥabā

597 Neb’vedeş nāneş kesīrā fā’ide

Kem resed bā-kes zi ḥāneş mā’ide
Etmeginden kimse görmez fā’ide
Kimseye olmaz ṭa’āmı mā’ide

598 Ḥācet-i ḥodrā mecūy ez-zişt-rūy

Z’ān ki dāred ḥub-rūy ez-vey be-cūy
Zişt-rūdan ḳılma maḳşūduñ ricā
Ḥub-rūdan eyle kim ola revā

146a

Der beyān-ı mu'min u hulk-ı hasen
Kimde imān olduğın fehm eyle sen
Şeyh kuddise sırruh mü'min ve ahlāk-ı hüsn şāhibi olanları
beyān idüp buyurur

599 Mu'minīrā bā-tu çun uftād kār

Tā tevānī hācet-i ūrā ber-ār

Ger düşe sende işi bir mü'minüñ

Qādir iseñ işini bitür anuñ

600 Hācet-i hodrā becoz-sultān meḥ'āh

Ger be-ḥ'āhī yāft ez-der-bān meḥ'āh

'Arz-ı ahvāl itme şehden ğayrıya

'Arz iderseñ itme andan ğayrıya

601 Ez-vefāt-ı duşmenān şādī mekon

Ez-kesī pīş-i kesī dādī mekon

Fevt-i düşmenden cihānda olma⁹³ şād

Kimseden bir kimseye hem kıılma dād

602 Bā-kanā'at sāz dā'im ey piser

Gerçi hīç ez-faqr neb'ved saḥt-ter

Ol kanā'at ūzre dā'im ğam yime

Müşkil olmaz faqr deñlü ādeme

603 Her seher ber hīz u istiğfār kon

⁹³ Metinde eksik olan bu kelime müstensihlerce eklenmiş olmalıdır.

Fırşatī eknūn ki dārī kār kon
Ol seher-ḥīz eyle istigfār hem
Elde iken fırşatı fevt itme hem

604 Hem-nişīn-i ḥīṣrā gıybet mekon
Ġayr-ı şeyṭān ber-kesī la‘net mekon
Hem-nişīn ü dostı gıybet eyleme
Ġayr-ı şeyṭān kimseye la‘net dime

605 Çun resed her rûz der-‘âlem cedîd
Ez-gunāhān tevbe mî-bāyed guzîd
Çün cihānda ola her yevm-i cedîd
Tevbe kı l cümle günāha ol sa‘îd

606 Her ki ūrā bīm neb’ved ez-Ḥudā
Ḥaḳ be-tersāned zi her çizî verā
Olmaya her kimde kim ḥavf-ı Ḥudā
Ḳorḳudur her nesneden anı Ḥudā

607 Hest mālet cumle der-kef ‘āriyet
Ger be-māned ez-tu bâṣed zāriyet
‘Āriyetdür elde māluñ her ne var
Bunda ḳalur sen gidersin ḥ̣‘ār u zār

608 ‘Āriyetrā bāz mî-bāyed sipord
Hîç kes dîdî ki zer bā-ḥod bebord
‘Āriyet ḳalur girüye bî-mecāl
Kimseyi gördüñ mi kim iletdi māl

609 Hāşıl ez-dunyā çe bâşed ey emîn
Nuh gezî kerbās u yek-pāre zemîn
Hāşıl-ı dünyā ne ola ey emîn
Bir kefendür ol dahı zîr-i zemîn

610 Her çe dārî der-reh-i Hâk ânetest
V’ân çe mâned ân belâ-yı cānetest
Ne virürseñ Hâk içün qalur saña
Bunda qalan cānuña olur belâ

611 Her ki bā-endek zi Hâk rāzî buved
Hâcet-i ūrâ Hudâ kâzî buved
Kim ki Hâkdan az şeye rāzî olur
Hâcetine Hâk anuñ kâzî olur

612 Hest dunyā ber mişāl-i cîfēî
Beg’zer ez-vey ger tu dārî dîdeî
Cîfe gibidür bu dünyā kı l nazar
Eyleme anı qabûl aña haber

613 Hest dunyā ber mişāl-i qanţarah⁹⁴
Beg’zer ez-vey çunki dārî rû be-reh
Çunki dünyādur mişāl-i qanţara
Geçmek andan lâzım oldu her sere

614 Her ki sâzed ber ser-i pul hâneî
Nîst ‘âkıl ū buved dîvâneî

⁹⁴ “Ed-dünyā qanţaratü’l-âhîret” yani “Dünya ahiretin köprüsüdür” hadisine göndermede bulunmaktadır.

Kim ki cîsr üzre ider hâne binā
Diseler mecnûn aña olur sezā

- 615 Ez-Hudā neb'ved ğinā custen revā
Hest mu'minrā ğinā renc u 'anā
İstemek cā'iz degül Haḫdan ğinā
Mü'mine olur ğinā renc ü belā
- 616 Faḫr u dervîṣî şifā-yı mu'minest
Z'ân ki ender vey şafā-yı mu'minest
Faḫr olur mü'minlere maḫẓ-ı şifā
Kim olur anlara ol 'ayn-ı şafā
- 617 Māl u evlādet be-ma'nî duşmenend
Gerçi nezdîk-i tu çeşm-i rûşenend
Māl ü evlāduñ saña düşmendurur
Çeşmüñ anlarla velî rûşendurur
- 618 “İnnemā evlādukum”⁹⁵rā yād gîr
Māl u milk-i ĩn cihān berbād gîr
“İnnemā emvāluküm” aña nedür
Māl ü mülki dünyenüñ vîrānedür
- 619 Merd-i rehrā bûd-ı dunyā sūd nîst
Hergizeş endîşe ez-nā-bûd nîst
Sâlik itmez māl-i dünyādan sürür
Olmaz ise hâṭıra virmez fütür

⁹⁵ Enfal Sûresi 8/28: “İnnemā emvāluküm ve evlāduküm fitnetün”; “Bilin ki mallarınız ve evlatlarınız sizin için bir imtihan aracıdır...” ayetinden iktibas edilmiştir.

- 620 Her kirā ez-şıdķ-ı dil şāfı buved
Hırķaī vu loķmaī kāfı buved
Her kimüñ ķalbi bula şıdķ u şafā
Ola kāfı hırķa vü loķma añā
- 621 Ān ki der-bend-i⁹⁶ ziyādet mī-şevēd
Dūr ez-ehl-i sa‘ādet mī-şevēd
Kim ki dünyāda çeker ķayd-ı mezīd
Olur ol ehl-i sa‘ādetden ba‘īd
- 622 Bendegān-ı Hāķ çu cānrā bāhtend
Esb-i himmet tā şüreyyā tāhtend
Bendegān-ı Hāķ ser ü cān virdiler
Tā şüreyyā esb-i himmet sürdiler
- 623 Tā nebāzī der-reh-i ū her çe hest
Ān çe mī-bāyed kocā āyed be-dest
Hāķ yolına cümle varın virmeye
Maţlab-ı maķşūd eline girmeye
- 624 Der-sehā kūş ey birāder der-sehā
Tā be-yābī ez-pey-i şiddet rehā
Himmet idüp eyle her demde sehā
Şiddet olsa der ‘aķeb ire rehā
- 625 Bāş peyveste civān-merd ey aķī

⁹⁶ Metinde “bendet” yazılmışsa da anlam gereğı ve diğēr metinlerle karşılaştırılarak düzeltilmiştir.

Z'ān ki neb'ved dūzāḥī hergiz saḥī
Ol saḥī vü görme hergiz dūzāḥı
Dāḥil olmaz dūzāḥa aṣlā saḥī

626 Der-roḥ-i merd-i saḥī nūr u zīyāst
Z'ān ki der-cennet ḡarīn-i Muṣṭafāst
Eṣḥiyānuñ rūyı pūr-nūr u zīyā
Hem olur cennetde cār-ı Muṣṭafā

627 Eṣḥiyārā bā-cehennem kār nīst
Cāy-ı mumsik coḡ-miyān-ı nār nīst
Eṣḥiyānuñ āteṣ ile işi yok
Mümsik eyler dūzāḥ içre zārī çok

628 Pīṣe-i ehl-i buḥlrā telbīs dān
Der-caḥīmeṣ hem-dem-i iblīs dān
Şan'atı buḥl ehlinüñ telbīs olur
Āteṣ içre hem-dem-i iblīs olur

629 Hīç mumsik nen'gered rūy-ı bihişt
Belki ūrā kem resed būy-ı bihişt
Göremez cennet yüzün hergiz baḥīl
Belki būy-ı cennet irmez aña bil

630 Ān ki mī-ḥ'ānend merdīrā Saḡar
Ehl-i kibr u buḥlrā bāṣed maḡar
Ol ki da'vet ider erbāb-ı Saḡar
Ehl-i kibr ü buḥledür cāy-ı maḡar

631 Ey piser der-merdumī meşhūr bāş
Ez-baḥīl u ez-tekebbur dūr bāş
Ādemīlūk eyleyüp meşhūr ol
Hem tekebbürle baḥīlden dūr ol

632 Bā-seḥā bāş u tevāzu‘ pīşe gīr
Tā şeved rūy-ı dilet bedr-i munīr
Ol tevāzu‘la seḥāda nām-ver
Tā kim ola rūy-ı dil hemçün kâmer

153b

Der beyân-ı ān fi‘l k’ez-şeytân şeved
Sa‘y kıl kim irmeye andan gezend
Şeyḥ ḳuddise sırruh insānda ef‘āl-i şeytānī olan ḥaşletleri
beyân idüp buyurur

633 Çār ḥaşlet fi‘l-i şeytānī buved
Dāned īnhā her ki raḥmānī buved
Dört ḥaşlet fi‘l-i şeytānī olur
Bilür anı kim ki raḥmānī olur

634 ‘Aṭse-i merdum çu beg’zeşt ez-yekī
Bāşed ū ez-fi‘l-i şeytân bī-şekī
‘Aṭse ādemde biri çünkim geçer
Fi‘l-i şeytāndur mükerrer olsa ger

635 Ḥāmyāze fi‘l-i şeytānest u ḳay
Ey piser īmen mebāş ez-mekr-i vey
Eslemek ḳay fi‘l-i şeytân-ı la‘īn

Olma mekrinden anuñ bir dem emîn

636 Dür baş ey ẖāce ez-ehl-i nifāk⁹⁷

Der-cehennem dān munāfıkrā vişāk

Dā'imā ehl-i nifākdan ol ba'ıd

Bil münāfık olana dūzaḥ va'ıd

154b

Der 'alāmāt-ı munāfık ın kelām

Şerlerinden ol ḥazer üzre müdām

Şeyḥ ḳuddise sırruh münāfıkuñ 'alāmetlerin beyān idüp
buyurur

637 Se 'alāmet der-munāfık zāhirest

Z'ān sebep maḳhūr ḳahr-ı ḳāhirest

Üç 'alāmetle münāfık bilinür

Ḳāhirüñ ḳahrıyla hem maḳhūr olur

638 Va'dhā-yı ü heme bāşed ḥilāf

Ḳavl-ı ü neb'ved be-ğayr ez-kizb u lāf

Va'desine dā'im eyler ol ḥilāf

Sözi cümle kizb olur lāf u güzāf

639 Mu'minānrā kem 'ināyet mī-koned

Hem emānetrā ḥıyānet mī-koned

Mü'mine itmez kerem olmaz mu'ın

Hem ḥıyānet eyler ol olmaz emîn

⁹⁷ Sacy'nin tenkitli metninde burada farklı bir beyit yer almaktadır. Beytin, anlam itibariyle de bir sonraki konu içerisinde yer alması daha uygundur.

640 Nīst der-va‘de munāfıkrā vefā
Z‘ān nebāşed der-roḥeş nūr u ziyā
Va‘deye olmaz münāfıķda vefā
Çehresinde yok anuñ nūr u ziyā

641 Tā nependārī munāfıkrā emīn
Nīst bādā şerreş ez-rūy-ı zemīn
Şanma anı kim münāfıķdur emīn
Ola şerrinden emīn rūy-ı zemīn

642 Bā-munāfıķ her ki hem-reh mī-şevēd
Menzil-i ū der-tek-i çeh mī-şevēd
Kim münāfıķ olana hem-rāh olur
Menzil-i me‘vāsı ķa‘r-ı çāh olur

643 Ez-munāfıķ ey piser perhīz kon
Tīgrā ez-behr-i ķatleş tīz kon
Dā‘imā eyle münāfıķdan ḥazer
Ḥāzır eyle ķatline tīg u teber

156a

Der beyān-ı muttakītest īn suḥen
Kendüñe kār ide gör fī‘l-i ḥasen
Şeyḥ ḳuddise sırruh ehl-i takvā olanlaruñ ‘alāmetlerin beyān
idüp buyurur

644 Se ‘alāmet bāşed ender muttakī
Key buved nisbet takīrā bā-şakī

Üç ‘alāmet var taķīde evvelā
Müttakīye nisbet olmaz eşkıyā

645 Ber ḥazer bāş ey taķī ez-yār-ı bed
Tā neyendāzed turā der-kār-ı bed
Yār-ı bedden kıl ḥazer ey muttakī
Kem işe düşürmiye koyup Ḥaķı

646 Kem reved dīger durūgeş ber-zebān
V’ez-ṭarīķ-ı kızb bāşed ber-kerān
Cārī olmaz kızb lisānına anuñ
Rāh-ı kızbden dūr olur semti anuñ

647 Ez-ḥelāl-i pāk kem gīrend kām
Tā neyuftend ehl-i taķvā ber-ḥarām
Ol ḥelāl-i pāke de meyl eylemez
Zerresin şibh-i ḥarāmı istemez

157a

Der beyān-ı ehl-i cennet gofteest
‘Ālī eyle himmetüñ gel itme pest
Şeyḥ ḳuddise sırruh ehl-i cennet ḥaşletlerin beyān idüp
buyurur

648 Her kirā bāşed se ḥaşlet der-sirişt
Bāşed ān kes bī-şek ez-ehl-i bihişt
Kimde kim bu üç ḥişāl ola müdām
Ehl-i cennet olur ol kes lā-kelām

649 Şukr der-ne'mā vu şabr ender belā

Mī-dihed āyīne-i dīl-rā cilā

Şükr-i ni'met hem daḥı şabr-ı belā

Kim virür āyīne-i ḳalbe cilā

650 Her ki mustağfir buved ender gunāh

Ḥaḳ zi nār-ı dūzaḥeş dāred nigāh

Kim ki istiğfār ide şubḥ u mesā

Ḥıfz ider nār-ı cehennemden Ḥudā

651 Her ki tersed ez-ilāh-ı ḥiştēn

Ḥāhed ü 'ozr-i gunāh-ı ḥiştēn

Kim ki dā'im Ḥāl-ıḳından ḥavf ider

Cürmine iḳrār idüp 'özrin diler

652 Ma'şiyetrā her ki pey-der-pey koned

İzideş ez-ehl-i cennet key koned

Kim ki ide muttaşıl ef'āl-i zişt

Diyemez kimse aña ehl-i behişt

653 Ey piser dā'im be-istiğfār bāş

V'ez-bedān u muḥsidān bīzār bāş

Eyle istiğfārı her vaḳtde cedīd

Muḥsid ü ehl-i şeqā'dan ol ba'īd

158a

Der beyān-ı kerdēn-i ḥayrātrā

Ādemün 'ālī ider ḳadrin 'aṭā

Şeyḥ ḳuddise sırruh ḥayrātuñ fevā'idin beyān idüp buyurur

- 654 Ger konī ḥayrī be-dest-i ḥīṣ kon
Ḥayr-ı ḥodrā vaḳf-ı her dervīṣ kon
İtmege ḥayrī elüñle pīşe kı
Bezı idüp iḥsānı her dervīşe kı
- 655 Yek direm k'anrā be-dest-i ḥod dihend
Bih buved z'ān kez pey-i ū ṣad dihend
Bir direm kim kendüñ idesin kerem
Yegdür ol şöñra vireler yüz direm
- 656 Ger be-baḥṣī ḥod yekī ḥurmā-yı ter
Bihter ez-ba'de tu ṣad mişkāl-i zer
İdesin iḥsānı bir ḥurmā eger
Yeg yüz altundan ki şöñra vireler
- 657 Her çe baḥṣīdī mekon bā-ū rucū'
Ger zi pā uftādeī ez-dest-i cū'
Her ne iḥsān idesin itme rucū'
Aña muḥtāc itse de ger seni cū'
- 658 İn bedān māned ki ṣaḥṣī ḳay koned
Bāz meyl-i ḥorden-i ān mī-koned
Bu aña beñzer ki ādem ḳay ide
Girü anı yimek içün sa'y ide
- 659 Bā-piser ger çizī key baḥṣed peder
Mī-resed ger bāz gired z'ān piser
Oğlına bir nesne virse ger peder

Girü alsa şöñra hep alur püser

660 Ey piser şādī-i māl u zer mecūy

Ān çe kesrā dādeī dīger mecūy

Şādīlīğın māl u rızkuñ isteme

Kimseye bir şey virürseñ isteme

159b

Īn suhen geşt der-heme aḥvālḥā

Fehm idüp ḳalbūñ elemden ḳıl rehā

Şeyḥ ḳuddise sırruh cümle aḥvāl-i dünyāyı beyān idüp
buyurur

661 Şādī-i dunyā ser-ā-ser ğam buved

Sūr-ı ūrā der-‘aḳeb mātem buved

Dünyenüñ şādīlīğı hep ğamdurur

Düğününüñ āḫiri mātemdurur

662 Emr-i “lā tefraḥ”⁹⁸ zi Ḳur’ān ğuş dār

Cāy-i şādī nīst dunyā hūş dār

Emr-i “lā tefraḥ” nedür añla hemān

Cāy-ı şādī olmaduğın bil cihān

663 Şād-mānānrā nedāred dūst-ı Ḥaḳ

Īn suhen dādend ustādān sebaḳ

Şād-mān olanları Ḥaḳ redd ider

⁹⁸ Kasas Sûresi 28/76: “...iz ḳāle lehū ḳavmuhū lā tefraḥ inna-llāhe lā yuḥibbu’l-feriḥīn”; “Şüphesiz Kârûn, Mûsâ’nın kavmindendi. Onlara karşı azgınlık etti. Biz ona, anahtarlarını (bile taşımak) güçlü bir topluluğa ağır gelecek hazineler verdik. Hanı, kavmi kendisine şöyle demişti: “Böbürlenme! Çünkü Allah, böbürlenip şımaranları sevmez”.

Bu sözi virdi sebaķ üstādlar

664 Ey piser bā-miḥnet u ğam ḥūy kon
Rūy-ı dilrā cānib-i dil-cūy kon
Miḥnet ü endūha eyle i'tiyād
Zāhir ola ḳalbūne rūy-ı murād

665 Ger feraḥ dārī zi faẓl-ı Ḥaḳ revāst
Līkin ez-dunyā feraḥ kerdn ḥatāst
Faẓl u iḥsān-ı Ḥaḳa ṣādī revā
Līk dünyāya sevinmekdür ḥatā

666 Ḥʿān-ı endūhest ḳūt-ı bendegān
Ġam ṣeved yār-ı feraḥ cūyendegān
Ḥʿān-ı ğamdur bende-i ḥāṣa ğidā
Yār-ı ğamdur kim olur ṣādī-fezā

667 Her kirā neb'ved be-dil endīṣeī
'Āḳibet bīned be-pā ū tīṣeī
Kim ki Ḥaḳdan itmeye endīṣeyi
Ayağında görür āḥir tīṣeyi

668 Ez-çe mevcūdī beyendīṣ ey piser
Her kesī dāred ğam-ı ḥīṣ ey piser
Pes neden mevcūd olduñ fīkr ḳıl
Her kiṣi kendi ğamın yir aṣlı bil

669 Kerd Īzid mer-turā ez-nīst hest
Ez-berāy-ı ān ki bāṣī Ḥaḳ-perest

Hak seni çünkim yoğ-iken kıldı var
Emrini tut kıl 'ibādet yūri var

670 Tā tevānī bende-i ma'būd bāş
Bā-ḥayā vu bā-seḥā bā-cūd bāş
Ġayrıyı ko bende-i ma'būd ol
Şāhib-i luṭf u ḥayā vü cūd ol

671 Meg'zerān der-ḥ'āb u ḥor eyyāmra
Zinde dār ez-zikr-i şubḥ u şāmra
Ḥ'āb u ḥorla itmesün ömrüñ güzer
Zikr-i Hakkı eyle her şām u seher

162a

İn suhen aḥvāl-i dīger gofte-est
İtmesün mir'āt-ı kalbün ğam şikest
Şeyḥ quddise sırroh ba'zı ḥālāt-ı şer'iyeyi beyān idüp
buyurur

672 Ḥ'āb kem kon evvel-i rüz ey piser
Nefsrā ḥorden meyāmūz ey piser
Uykuda olma seher vaḳtinde hem
Nefsüñi çok yemege öğretme hem

673 Āḥir-i rūzet nikū neb'ved menām
Pīşter ez-şām ḥ'āb āmed ḥarām
Āḥirinde hem günüñ olma niyām
Giceden evvel yuḳu oldı ḥarām

- 674 Ehl-i hikmetrā nemī-āyed şavāb
Der-miyān-ı āfitāb u sāye ḥʿāb
Ehl-i hikmet görmedi hergiz şavāb
Gice gündüz arasında ola ḥʿāb
- 675 Ey piser hergiz merev tenhā sefer
Bāşedet tenhā sefer reften ḥaṭar
İhtirāz it eyleme tenhā sefer
Yalıñuz gitmekde vardur çok ḥaṭar
- 676 Destrā ber-roḥ zeden şūmest-i şūm
İstimā'-ı 'ilm kon z'ehl-i 'ulūm
El yüze urmaḳdurur ḡāyetde şūm
Diñle sözün 'ālimūñ budur rūsūm
- 677 Şeb der-āyīne nazar kerdin ḥaṭāst
Rūz eger bīnī tū rūy-i ḥod revāst
Gicede āyīneye bakmaḳ ḥaṭā
Gündüzün bakup duā itseñ revā
- 678 Ḥāne ger tenhā vu tārīket buved
Mūnisī bāyed ki nezdīket buved
Yatma tenhā ḥānede tārīk ola
Mūnis ü hem-dem gerek nezdīk ola
- 679 Destrā kem zen tū der zīr-i zenaḥ
Nezd-i ehl-i ḥāl serd āmed zi yaḥ
Çeñe altına koyup el çekme hem
Ehl-i ḥāl yanında oldu va'z-ı kem

680 Çār-pāyānrā çu bīnī der-kaṭār
Der-miyanṣān reh neyāyī zīnhār
Göresin ḥayvān kaṭār olmuş gider
Arasından eyleme şaḳın güzer

681 Tā fezāyed kaḍr u cāhetrā Ḥudā
Rūz u şeb mī-bāş dā'im der-du'ā
Kaḍr ü cāhuñ artura dirseñ Ḥudā
Gice gündüz ol du'āda dā'imā

682 Tā nekāhed āb-rūyet rūzgār
Ma'şiyet kem kon be-'ālem zīnhār
Āb-rūyuñ dökmeye dirseñ felek
Ma'şiyetden ictināb itmek gerek

164a

Der beyān-ı mūcib-i faḳr īn suḥen
İhtirāz eyle bilüp anları sen
Şeyḥ kuḍdise sırruh faḳr u fāḳaya mūcib olan nesneleri beyān
idüp buyurur

683 Her ki rū der-fışḳ u der-'işyān koned
İzid ender rızḳ-ı ū noḳşān koned
Kim ki dā'im fışḳ-ıla 'işyān ider
Ḥaḳ te'ālā rızḳını noḳşān ider

684 Kem şeved rūzī zi guftār-ı durūḡ
Der-suḥen kezzābrā neb'ved furūḡ

Nāķış eyler rızķı güftār-ı durūĝ
Hem sözinde kāzibūñ olmaz furūĝ

- 685 Fāķa āred ħ̣āb-ı bisyār ey piser
Terk kon īn ħ̣āb zīnhār ey piser
Fāķa virür ħ̣āb-ı bisyār ādeme
Böyle ħ̣āba zīnhār meyl eyleme
- 686 Her ki der-şeb ħ̣āb ‘uryān mī-koned
Der-naşīb-i ħ̣īş nokşān mī-koned
Cāme-ħ̣āb içre o kim ‘uryān yatur
Bī-şekk anuñ rızķına nokşān olur
- 687 Bevl-i ‘uryān hem faķīrī āvered
Endūh-ı bisyār pīrī āvered
Bevl-i ‘uryān faķr-ıla dil-gīr ider
Ĝuşşanuñ çoĝı vüçüdü pīr ider
- 688 Der-cenābet bed buved ħ̣orden ʔa‘ām
Nā-pesendest īn be-nezd-i ħ̣āş u ‘ām
Hem cünübken beddurur ekl-i ʔa‘ām
Kem dimişler buña cümle ħ̣āş u ‘ām
- 689 Rīze-i nānrā meyefgen zīr-i pāy
Ger hemī ħ̣āhī tu ni‘met ez-Ĥudāy
Ĥurde-i nānı bıraķma zīr-i pā
Ni‘met isterseñ vire vāfīr Ĥudā
- 690 Şeb mezen çārüb hergiz ħ̣ānerā

Hāk-rūbe hem menih der-zīr-i pā
Evi süpürmek gice görme revā
Hem süpürdüğün bırakma zīr-i pā

691 Ger be-ḥānī bāb u māmetrā be-nām
Ni‘met-i Ḥaḳ ber-tu mī-kerded ḥarām
Adlarıyla vālideyninün kelām
İdesin Ḥaḳ ni‘meti olur ḥarām

692 Ger be-her çübī konī dendān ḥilāl
Bī-nevā mānī vu uftī der-vebāl
Her çöpi urup dişe itme ḥilāl
Olur andan faḳr ḥāşıl hem vebāl

693 Destrā hergiz be-ḥāk u gil meşūy
Ez-berāy-ı dest şusten āb cūy
Balçık u toprak-ile hem yuma el
Āb-ı pāki bulmağa sa‘y eyle gel

694 Ey piser der-āstān-ı der men’şīn
Kem şeved rūzī zi kirdār-ı çunīn
Ev işiginde oturma kıl ḥazer
‘Ārız olur faḳr u fāḳa didiler

695 Tekye kem mī-zen zi pehlū-yı derī
Bāş dā’im ez-çunīn ḥaşlet berī
Oturup ṭayanma işikde hemīn
Böyle ‘ādetden berī ol key şaḳın

- 696 Der alā-cā ger ahāret mī-konī
Vaqt-i odrā dān ki āret mī-konī
Ger elāda idesin usl u vuzū
Nā-oş olur vaqt u almaz āb-rū
- 697 Cāmerā der-ten neşāyed dūhten
Bāyed ez-merdān edeb āmūhten
Üzerüñde dikme hergiz cāmeyi
Ögren ādābı oķu Pend-nāmeyi
- 698 Ger be-dāmen pāk sālī rūy-ı ış
Rūziyet kem kereded ey dervīş ış
Dāmen-ile yūzi ger pāk idesin
Faķra dūşup ālī ber-āk idesin
- 699 Dīr rev bāzār u bīrūn āy zūd
Belki ez-reften neyāyed hīç sūd
Giç git bāzāra vū tīz kıl güzer
Gitmede yok fā’ide varılsa ger
- 700 Nīk neb’ved ger kuşī ez-dem çerāğ
Reh medih dūd-ı çerāğ ender dimāğ
Üfürüp ağızuñla söndürme çerāğ
Kim duḥānından olur muḥtel dimāğ
- 701 Kem zen ender rīş şāne müşterek
Ān ki āş ān-ı tu bāşed oşterek
Şāneyi kimseyle itme müşterek
Her kişinüñ şānesi maḥşūş gerek

702 Ez-gedāyān pārḥāy-ı nān meḥar

Z'ān ki mī āred faḳīrī ey piser

Şatun alma sâ'ilüñ nān pâresin

Faḳruñuñ soñra ararsun çâresin

703 Dūr kon ez-ḥāne tār-ı 'ankebūt

Bāşed ender māndeneş noḳşān-ı kūt

Gider evde ḳoma tār-ı 'ankebūt

Ṭurmasından ḥāşıl olur naḳş-ı ḳūt

704 Ḥarcrā bīrūn zi endāze mekon

Rīş-i ḥuşk-ı ḥīşrā tāze mekon

Her kimüñ kim ḥarcı bī-endāzedür

Gözi yaşından şaḳalı tāzedür

705 Dest-res ger bāşedet tengī mekon

Çun tu reh-dārī be-reh lengī mekon

El virürse saña dünyā olma teng

Yolcısın çün olmayasın yolda leng

169b

Der beyān-ı nef'-i şabrest īn suḥen

Böyle nāfī' nesne olmaz añla sen

Şeyḥ ḳuddise sırruh şabruñ fevā'idin beyān idüp buyurur

706 Tā şevī der-rūzgār ez-şābirān

Rev mekon ez-dīden-i saḥtī girān

Rütbe-i şābirde isterseñ ḳarār

İrse şiddet eyleme feryād u zār

707 Turş ger sâzî rûy ender belā
Hîşrā ez-şābirān meş'mār helā
Ekşidürseñ yüzüñi vākt-i miḥen
Bende-i şābir degülsin añla sen

708 Der-belā vāktî ki şābir nîstî
Nezd-i ehl-i şıdk şākir nîstî
Vākt-i miḥnetde o kim şābir degül
Şādıkān yanında ol şākir degül

709 Ger nebāşed faḥr ez-dervîşiyet
Key be-ehl-i faḥr bâşed hîşiyet
Faḥr-ile faḥr eylemezseñ bilmiş ol⁹⁹
Bulamazsın ḳurb-ı ehl-i faḥra yol

710 Ger heme çîzî be-fermān bâşedet
Ḥurmet ez-ḥizmet ferāvān bâşedet
Eyler iseñ cümle fermānı ḳabûl
Ḥizmetüñle ḥürmete olur vuşûl

711 Bende ez-fermān be-'uḳbā mî-resed
Lîk ez-ḥizmet be-Mevlā mî-resed
Bende fermān-ile uḥrāyı bulur
Ḥizmeti iden Ḥaḳa vāşıl olur

⁹⁹ Hz. Muhammed'in "El-faḥru faḥrî"; "Fakirlik övüncümdür" hadisine işaret edilmektedir.

712 Ger hemī dārī ferecrā intizār
Der-belā neb'ved zi şabret hīç kār
Eyler-iseñ ger sürūra intizār
Şabr idüp itme belāda āh ü zār

713 Ger ne gerdī ey piser gird-i hīlāf
Āngehī rīzed turā der-şabr lāf
Tutma 'aqluñ var ise semt-i hīlāf
Cān u dilden şābir ol yā urma lāf

171a

Farq-ı tefrīd çīst ez-tecrīd be-dān
'Ārif ol elṭāf-ı Hakkı bil 'iyān
Şeyh kuddise sırruh tecrīd ile tefrīd ne idügin beyān idüp
buyurur

714 Ger şafā mī-bāyedet tecrīd şev
Ger haber dārī zi ehl-i dīd şev
Ehl-i tecrīd ol şafā-yı kalb ile
Olasın ehl-i nazar ma'nā-yile

715 Terk-i da'vā hest tecrīd ey piser
Fehm-i ma'nā hest tefrīd ey piser
Da'vāyı terk eylemek tecrīddurur
Ma'nāyı fehm eylemek tefrīddurur

716 Aşl-ı tecrīdet vedā'-ı şehvetest
Belki kullī inḳıṭā'-ı lezzettest
Aşl-ı tecrīd şehvete itmek vedā'

Belki lezzāt-ı cihāndan inķıķā‘

- 717 Ger dihi yek-pāre şehvetrā ṭalāk
Ān zamān kerdī tu der-tefrīd ṭāk
Viresin ger şehvet-i nefse ṭalāk
Ol zamān olmak olur tefrīdde ṭāk
- 718 Ger tu bub’rīdī zi mevcūdāt umīd
Āngeh ez-tecrīd kerdī mustefīd
Cümle ḥalkdan idesin ķaṭ‘-ı umīd
Olasın tecrīdden hem müstefīd
- 719 İ‘timādet çun heme ber-Ḥaķ buved
Ān demet tefrīd-i cān muṭlaķ buved
İ‘timāduñ ola ger Ḥaķķa hemān
Olasın tefrīd-ile rūḥ-ı revān
- 720 Terk-i dunyā kon berāy-ı āḥiret
V’ez-beden ber keş libās-ı fāḥiret
Terk-i dünyā it gerekse āḥiret
Ḳoy libās-ı fāḥiri ķıl meskenet
- 721 Ger beyābī ez-sa‘ādet īn maķām
Şāḥib-i tecrīd bāşī ve’s-selām
Ger naşīb olursa saña bu maķām
Şāḥib-i tecrīd olursın ve’s-selām
- 722 Ger zi ‘uķbā dest şüyī behr-i Ḥaķ
V’āngeh ez-tefrīd gīrendet sebaķ

Ḥaḵ içün ‘uḵbāyı ger terk idesin
Ol zamānda ehl-i tefrīd olasin

723 Rev mucerred kerd dā’im ferd bāş
Tā be-her farḵī nişīnī gerd bāş
‘Ālem-i tecrīdde dā’im ferd ol
Her ne deñlü ‘ālī iseñ gerd ol

724 Gird-i kibr u ‘ucb u ḥod-rāyī mekerd
Ḳadr-i ḥod beş’nās u her-cāyī mekerd
Olma ehl-i kibr ü ‘ucb u ḥod-pesend
Kendü ḳadr ü rütbeñ añla derd-mend

725 Her ki gird-i kūre-i engişt geşt
Cāme ez-dūdeş siyāh u zişt geşt
Kim kömür ocağına vara yaḵīn
Cāmesi zişt ü siyāh olur hemīn

726 V’ān ki bā-‘aṭṭār mī-kerded ḳarīb
Ū hemī bāyed zi būy-i ḥoş naşīb
Kim ki ‘aṭṭāra ola bir dem ḳarīb
Būy-ı ḥoşdan alur ol lā-būd naşīb

173b

Der beyān-ı nefret-ez zālīm buved
Āşinālīḳ itme it anları red

Şeyḥ ḳuddise sırruh zālīmlerden nefret ve terk-i ūlfet eylemek
beyānında buyurur

727 Hem-nişin-i řālihān bāř ey piser
Hem cudā ez-fāřkān bāř ey piser
Hem-nişin-i řālihān ol cehli řo
Fāřkı gōrdükde dūr ol mehli řo

728 Cānib-i řālim mekon meyl ey ‘azīz
Ver konī gerdī ez-ān ħeyl ey ‘azīz
Sentine meyl eyleme řālimlerūñ
Meyl iderseñ birisisin anlarūñ

729 Rev zi ehl-i şulm beg’rīz ey faķīr
Tā nesūzī āteř-i nār-ı sa‘īr
Yanlarından řālimūñ kaç ey faķīr
Yakmaya tā ki seni nār-ı sa‘īr

730 řoĥbet-i řālim miyān-ı āteřest
Z’ān ki ħulķeř hemçu āteř serkeşest
Maĥz-ı āteř oldu řālim řoĥbeti
Ser-keş olur āteř-āsā ħulķati

174b

Der beyān-ı řoĥbet-i řālih buved
Olur aña vāřıl olan ser-būlend
řeyĥ ħuddise sırruh řuleĥā ile řoĥbet ve mu‘āřeret itmenūñ
fā’idesin beyān idüp buyurur

731 Der-ĥuzūr-ı řālihān řālih řevī
Ver niřinī bā-bedān řālih řevī
Merd-i řālih řoĥbeti řālih ider

Ülfeti bed-hulklarun t̤ālīḥ ider

732 Her ki ū bā-ṣāliḥān hem-dem şeved
Der-ḥarīm-i ḥāṣ-ı Ḥaḳ maḥrem şeved
Ṣāliḥān ile o kim hem-dem olur
Ol ḥarīm-i ḥāṣa bil maḥrem olur

733 Ey piser meg'zār rāh-ı şer'rā
Aşl yābī ger be-gīrī fer'rā
Şer'den giçme ki Ḥaḳḳı bulasın
Fer'i tūt ki aşla vāşıl olasın

734 Ez-şerī'at ger nihī bīrūn ḳadem
Der-ḳalālet ūftī vu der-nedem
Rāh-ı şer'den taşra ger ḳorsañ ḳadem
Deşt-i ḥizlānda çekersin çok nedem

735 Her ki der-rāh-ı ḳalālet mī-şeved
Ez-cehālet der-baṭālet mī-şeved
Kim ḳalur rāh-ı ḳalāletde hemīn
Cehl-ile olur baṭāletde yakīn

736 Ḥaḳ ṭaleb v'ez-kār-ı bāṭıl dūr bāş
Der-seḥā vu merdumī meşhūr bāş
Ḥaḳḳı iste bāṭıl işden dūr ol
Hem seḥā vü luṭf-ile meşhūr ol

737 Her ki neg'zīned şırāṭ-ı mustaḳīm
Der-'azāb-ı āḥiret māned muḳīm

Kim ki tutmazsa şırāt-ı müstakīm
Nār-ı dūzāh içre ol ҡalur muķīm

738 Der-reh-i şeytān mezen gām ey aḥī
Tā nekerdī ḥ̣ār u bed-nām ey aḥī
Rāh-ı şeytāna ayak başma hemān
Olmayasın ḥ̣ār u bed-nām-ı cihān

739 Her ki der-rāh-ı ḥaķīķat sālīkest
Rūz u şeb ḥā’if zi ҡahr-ı Mālīkest
Kim ḥaķīķat yolına ‘āzim olur
Ḥavf-ı ҡahr-ı Mālīke cāzim olur

176b

Der kerāmāt-ı Ḥudāyest īn suḥen
Luṭf-ı iḥsān-ı Ḥudāyı aḥla sen
Şeyḥ ḳuddise sırruh Cenāb-ı Ḥudā-yı te‘ālānuñ iḥsānı olanları
beyān idüp buyurur

740 Çār çīzest ez-kerāmethā-yı Ḥaķ
Muķbilest ān kes ki dāred īn sebaķ
Dört nesne oldu iḥsān-ı¹⁰⁰ Ḥudā
Muķbil oldur ki aña mālīk ola

741 Evvel ān bāşed ki bāşed rāst-gūy
Bā-seḥā vu cūd bāşed tāze-rūy
Biri oldur ola dā’im rāst-gūy
Biri iḥsān ile ola ḥande-rūy

¹⁰⁰ Metinde “iḥsānāt” geçse de vezin gereği değıştirilmiştir.

- 742 Ba'd ez-ân haşlet emānet bāşedeş
Hem nażar-pāk ez-ḥıyānet bāşedeş
Hem ola dā'im emānet şāḥibi
Olmaya gözden ḥıyānet ṭālibi
- 743 Her kirā Ḥaḳ dāde bāşed īn çehār
Bāşed ū ez-mu'min-i perhīz-kār
Her kime vire Ḥudā dört haşleti
Pāk mü'min ola bulup devleti
- 744 Dūst ger bāşed ziyān-kār ey piser
Rev ṭama' z'ān dūst ber-dār ey piser
Dost kim her dem ziyān-kār ola ger
Dostlığından fāriğ ol eyle ḥazer
- 745 Her ki mī-gūyed bedīhā-yı tu fāş
Dūst meş'mār u bedu hem-dem mebāş
Dost kim 'aybuñ cihāna ide fāş
Dostlık itme aña gāfil mebāş
- 746 Dūstī hergiz mekon bā-bāde-ḥ'ār
Ez-çunān kes ḥīştenrā dūr dār
Olma mey-ḥ'ār ile hergiz āşinā
Dūr olıgör kim zarar irer saña
- 747 Mun'imī ger mī-koned men'-i zekāt
Dūr ez-vey bāş tā dārī ḥayāt
İde bir mün'im eger men'-i zekāt

Dür ol andan tâ ki var tende hayât

748 Dür ez-ân yârî ki ẖâhed ez-tu sūd
Ger ser-i ẖod der-ḳademhâ-yı tu sūd
Nef‘ içün bir kimse ola saña yâr
İ‘timâd itme ırâḳ ol zînhâr

749 Ey piser ez-sūd-ẖârân el-ẖazer
Ḥaşm-ı îşân şod Ḥudây-ı dâd-ger
İhtirâz eyle mürâbîden şaḳın
Ḥaşmdur anlara Rabbü’l-âlemîn

750 Ân ki ez-merdum hemî gîred ribâ
Zînhâr ūrâ negŭyî merḥabâ
Kimse kim ekl eyleye ḥalkdan ribâ
‘Âḳil iseñ eyle anlardan ibâ

751 Ber ser-i bālîn-i bîmārân guzer
Z’ân ki hest îñ sunnet-i ḥayru’l-beşer
Ḥâtırın şor ḥasta-i ğam-güsterŭñ
Sünnetine ṭabî‘ ol peygâmberrŭñ

752 Tâ tevânî teşnerâ sîr-âb kon
Der-mecâlis ḥizmet-i aşḥâb kon
Teşne-i bî-çâreyi¹⁰¹ sîr-âb kııl
Meclis içre ḥizmet-i aşḥâb kııl

¹⁰¹ Metinde sözcük takısız olarak “bîçâre” şeklindedir.

- 753 Hâtır-ı eytāmṛā der-yāb nīz
Tā turā peyveste dāred Ḥaḳ ‘azīz
Hâtır-ı eytāmı daḥı eyle şād
Tā ki ide Ḥaḳ seni de ber-murād
- 754 Çun şeved giryān yetīmī nāgehān
‘Arş-ı Ḥaḳ der-cunbiş āyed ān zamān
Bir yetīm giryān olursa nāgehān
Cünbiş eyler ‘arş-ı Raḥmān ol zamān
- 755 Çun yetīmīrā kesī giryān koned
Mālik ender āteşes biryān koned
Bir yetīmi kimse kim nālān ider¹⁰²
Mālik āteşte anı büryān ider
- 756 Ān ki ḥandāned yetīm-i ḥasterā
Bāz yābed cennet-i der-besterā
Bir yetīm miskīni her kim şād ide
Cennet içre Ḥaḳ anı dīl-şād ide
- 757 Her ki esrāret koned fāş ey piser
Ez-çunān kes dūr mī-bāş ey piser
Kim cihāna fāş ide esrāruñı
Dūr ol andan virme şaḳın varuñı
- 758 Cāy-ı giryest īn cihān-ı pur-fīrb
Çeşm-i ‘ibret ber kuşā rev ey ḥabīb

¹⁰² Nisâ Suresi, 4/10: “Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkmış olurlar; zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir” ayetine işaret edilmektedir.

Cāy-ı mātemdür cihān-ı pür-firīb
Çeşm-i ‘ibretle nazar kıl ey ḥabīb

759 Nefs-i bedrā der-guneh yārī medih
‘Omr ber-bād ez-tebeh-kārī medih
Yardım itme nefse itmekde günāh
‘Ömri bī-hūde işe itme tebāh

760 Der-civānī dār pīrānrā ‘azīz
Tā ‘azīz-i dīgerān bāşī ‘azīz
Tut yigitlik vaḳti her pīri ‘azīz
Pīr olıcaḳ olasın sen de ‘azīz

761 Ber-za‘īfān ger be-baḥşā-yı revāst
K’ın zi sīrethāy-ı ḥūb-ı evliyāst
Her za‘īfe eyle luḳf u merḥamet
Evliyānuñ sīretidür bu şıfāt

762 Ber-ser-i sīrī meḥor hergiz ṭa‘ām
Tā nemīred der-beret dil ey ḡulām
Yime ṭoḳ iken ṭa‘ām üzre ṭa‘ām
Mürde dil cismüñ marīz olur tamām

763 ‘İllet-i merdum zi pur-ḥ‘ārī buved
Ḥorden-i pur toḥm-ı bīmārī buved
Ādeme ‘illet olur ekl-i keşīr
Çok yimekdür toḥm-ı bīmārī pezīr

764 Rāḥatī neb’ved ḥasūd-ı şūmrā

Kāzib-i bed-baḥtrā neb'ved vefā
Rāḥat olmaz hīç ḥasūd-ı şūmda
Hem vefā yok kāzib-i mezmūmda

765 Her munāfiḳrā tu duşmen-dār bāş
Ez-vey u ez-fi'l-i ū bīzār bāş
Düşmeni ol her münāfiḳ olanuñ
Ḳavl u fi'li reddine sa'y it anuñ

766 Tā şeved dīn-i tu şāfi çun zulāl
Bāş dā'im ṭālib-i ḳūt-ı ḥelāl
Şāf ola ḳalbūñde dīnūñ çün zulāl
Dā'ima ol ṭālib-i ḳūt-ı ḥelāl

767 V'ān ki bāşed der pey-i ḳūt-ı ḥarām
Der-ten-i ū dil hemī mīred tamām
Ekl ide ol kimse kim ḳūt-ı ḥarām
Ḳalbi cisminde olur mürde tamām

768 Rev be-porsīden ber-i ḥīşān-ı ḥīş
Tā ki kereded muddet-i 'omr-i tu bīş
Aḳrabānuñ ḥāllerin eyle su'āl
Tā ki 'ömrüñ ide efzūn Zü'l-Celāl

769 Her ki gerdāned zi ḥīşāvend rū
Bī-gumān noḳşān pezīred 'omr-i ū
Aḳrabādan kim ki rū-gerdān olur
Şüphesüz 'ömri anuñ noḳşān olur

- 770 Her ki ū terk-i eḳārib mī-koned
Cism-i ḥod ḳūt-ı ‘aḳārib mī-koned
Kimse kim terk-i eḳārib eyledi
Cismini ḳūt-ı ‘aḳārib eyledi
- 771 Gerçi ḥīṣāvend bāṣend ez-bedān
Bed-ter ez-ḳaṭ‘-ı raḥm-kārī medān
Ger eḳārib her ne deñlü olsa bed
Ḳaṭ‘-ı raḥm itmek ḳadar itmez gezend
- 772 Çīst merdī ey piser nīkū be-dān
Evvelā tersīdenest ez-Ḥaḳ nihān
Merdlik nedür cihānda evvelā
Kim nihānī idesin ḥavf-ı Ḥudā
- 773 Her ki ū bāṣed zi merdān-ı Ḥudā
Bāṣed ender teng-destī der-seḥā
Bī-ṣek ol kimse olur merd-i Ḥudā
Kendüsi muḥtāc iken ide seḥā
- 774 Ey piser der-ṣoḥbet-i merdān der ā
Tā nazarhā yābī ez-faẓl-ı Ḥudā
Dāḥil ol gel ṣoḥbet-i merdāna tā
Olasın ṣāyeste-i faẓl-ı Ḥudā
- 775 Her ki ez-merdān-ı Ḥaḳ dāred niṣān
Neg’zerāned ‘ayb-ı duṣmen ber zebān
Merd-i Ḥaḳ olanlara budur niṣān
Düṣmeni ‘aybına hem açmaz dehān

776 Hūd neh'āhed merd-i ḥaṣmānrā helāk
Ez-ġam-ı merdum şeved endūh-nāk
İstemezler hīç helāk-i düşmeni
Hep çekerler ġuşşa-i merd ü zeni

777 Mī-necūyed merd inşāf ez-kesī
Ger resed zūlm u sitem bā-ū besī
Merd itmez kimseden yardım taleb
Çekse her demde niçe cevır ü ta'ab

778 Her ki pā ender reh-i merdān nihād
Key reved hergiz be-dunbāl-i murād
Rāh-ı merdāna şu kim koydı qādem
Düşmez ol maṭlūb-ı dil pāyına hem

779 Ey piser terk-i murād-ı ḥiṣ gīr
V'āngehī rāh-ı selāmet pīş gīr
Kim ki 'ālemde murādın terk ider
Ol selāmet yolına ṭoġrı gider

185b

İn suhen faqr u qanā'atrā şode
Rāh-ı 'izz ü devlet ol her kim gide
Şeyḥ ḳuddise sırruh faqr u qanā'at fezā'ilin beyān idüp
buyurur

780 Faqr mī-dānī çe bāşed ey piser
Bā-tu gūyem ger nedārī z'ū ḥaber

Fakr-ı bildüñ mi niye dir ehl-i hāl
Saña bir bir diyeyin añla me'āl

781 Gerçi bāşed bī-nevā der-zīr-i dalk
Hīşrā mun'im numāyed pīş-i halk
Hırka içinde ola ol bī-nevā
Halka līkin eyleye 'arz-ı gınā

782 Gursine bāşed dem ez-sīrī zened
Dūstī bā-duşmenān-ı hōd koned
Aç olursa yine tokluk göstere
Düşmenine dahı dostluk göstere

783 Gerçi bāşed lāğar u h'ār u za'īf
Vakt-ı t'ā'at kem nebāşed ez-ḥarīf
Olsa ger lāğar u süst ü naḥīf
T'ā'at-i Ḥakda ola cüst ü ḥafīf

784 Hūn-ı dil pur dāred u dest-i tehī
Mī-numāyed der-terāzū ferbiḥī
Hem tehī dest ola vü pūr derd-i dil
Görine halka terāzūda şakīl

785 Cāy-ı giryest īn cihān der-vey meḥand
Çeşm-i 'ibret ber-kuşā vu leb be-bend
Olma ḥandān girye eyle hoş-dem ol
Çeşm-i 'ibretle nazar kıl ebkem ol

786 Hem çu mūr ez-hırş her cāyī merev

Pend-i nāşıhrā be-gūş-ı cān şinev
Mūr-veş hırş-ıla varma her yere
Diñle pend-i nāşılı düşme şere

187a

Der beyān-ı ba'z-ı hālāt-ı cihān
Diñle kavlı-i nāşılı çekme ziyān
Şeyh kuddise sırruh dünyānuñ ba'zı aḥvālin beyān idüp
buyurur

787 Ey piser kūdek neī bāzī mekon
Kār bā-şeyṭān be-enbāzī mekon
Tıfl-ı nā-dāniş degülseñ oynama
Kār-ı şeyṭān ile şirket eyleme

788 Her kocā tohmet buved āncā merev
Rāh-ı Ḥaḳrā hemçu nā-bīnā merev
Töhmet olan yire varma kıl ḥazer
Toğrı yolda kör gibi eyle güzer

789 Duşmenī dārī ez'ū eymin mebāş
Zīr-i saḳf-ı bī-suṭūn sākin mebāş
Duşmenüñ bir olsa da olma maşūn
Sākin olma zīr-i saḳf-ı bī-süṭūn

790 Der-reh-i fişḳ u hevā merkeb metāz
Ḥiştēnrā suḥre-i şeyṭān mesāz
Eyleme rāh-ı hevāda türk-tāz
Süḥre olma iblise ey ser-firāz

- 791 Çun sefer der-pîş dārī zād gīr
‘Omr-i ḥodrā hem ser-ā-ser yād gīr
Gör tedārük gözüñ aç vardur sefer
Eyledi ‘ömrüñ hevā-ile güzer
- 792 Ey piser endīşe ez-aḡlāl kon
Nefs-i ḥodrā bā-leked pā-māl kon
Fikrin eyle gerdenüñ zincīrini
Eyle pā-māl nefsi kıl tedbīrini
- 793 Ez-‘azāb-ı Hāḡ yekī endīşe kon
Tā tevānī sāz-kārī pīşe kon
Hāḡ ‘azābından yūri endīşe kıl
Ḳādir iseñ işi düzmek pīşe kıl
- 794 Cumlerā çun hest ez’ū dūzāḡ guzer
Cāy-ı şādī nīst bā-çendīn ḡaṭar
Çün cehennemden ider cümle güzer
Ḥande olur mı var iken çok ḡaṭar
- 795 Āteşī der-pīş dārī ey faḡīr
Hīç ḡavfet nīst ez-nār-ı sa‘īr
Yoluñ aldı nār-ı dūzāḡ ey faḡīr
Eylemezsin bunda hīç fikr-i sa‘īr
- 796 ‘Aḡbe der-rāhest u bāret bes girān
Neg’zered bāret be-sa’y-ı dīgerān
Bār sengīn reh ḡaṭar menzil ba‘īd

Luṭf-ı Hākdan ğayrıdan yokdur ümīd

797 Dārī ender pīş rûz-i reste-ḥīz

Ez-Ḥudāyet nīst imkān-ı girīz

Var öñüñde rûz-ı maḥşer gitme hīç

Yok Ḥudādan kaçmağa imkān hīç

798 Ey piser rāh-ı şerī‘at pīş gīr

Rûz u şeb terk-i hevā-yı ḥīş gīr

Ṭut muḳaddem rāh-ı şer‘i evvelā

Gice gündüz çalış it terk-i hevā

799 Ey birāder bāş der-fermān-ı Hāk

Tā be-yābī ‘izzet u rıdvān-ı Hāk

Zīr-i fermān-ı Ḥudāda ol hemīn

Tā bulasın cennet içre ḥūr-ı ‘īn

800 Gerden ez-ḥukm-i Ḥudā-yı ḥod metāb

Tā nemānī rûz-ı maḥşer der-‘azāb

Gerdenüñ ṭut emr-i Hākka vir rızā

Qalmayasın nār-ı dūzaḥ içre tā

801 Tā be-yābī der-biḥişt-i ‘Adn cāy

Şefkatī ben’māy bā-ḥalk-ı Ḥudāy

İster iseñ cennet-i ‘Adn içre cā

Bunda eyle ḥalka şefkatle ‘atā

802 Bā-faḳīrān rûz u şeb mī-dih ṭa‘ām

Tā dihendet cāy der-dāru’s-selām

Rûz u şeb vir bunda muhtâca ʔa‘âm
Yirûñ isterseñ ola dârü’s-selâm

803 Şād eger sâzî derûn-ı hasterā
Bāz bīnī cennet-i der-besterā
Eyle dil-ḥaste faḳīri şād-mān
Feth̄ ola tā yüzüñe bāb-ı cinān

804 Her ki āred īn vaṣiyyetrā be-cāy
Der-du ‘ālem rāḥateş baḥşed Hudāy
Bu veşāyāyı kim eylerse edā
İki ‘ālemde virür rāḥat Hudā

805 Ger neyāred īn vaṣiyyetrā be-cāy
Dūr māned bī-şekī ū ez-Hudāy
Bu vaṣiyyetle kim itmezse ‘amel
Dūr ider anı Hudā-yı ‘izz ü cell

SÖZLÜK

Metinde geçen isim ve isim soylu kelimelerin anlamlarıyla birlikte kullanım kolaylığı düşünülerek beyit numaraları da verilmiştir. Kelime ya da terkinin KM yani özgün metinde mi yoksa HM yani tercümede mi yer aldığını göstermek üzere yanlarına Attâr'ı ifade eden “A” harfi ve Şu'ûrî'yi gösteren “Ş” harfleri konulmuştur.

‘aṭaṣ: susuzluk 214/A

ṣaḳīl: ağır 784/Ş

āb-rû: yüz suyu 46, 283, 405, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413/A-Ş

‘Adn: cennetin bir adı, 562, 801/A-Ş

ṣevb: giysi 564/A

aḡlāl: boyunduruk 792/A

āhen: demir 8/A-Ş

āheng: niyet, kast, tarz, eda 99/A

aḡī: kardeş 450/A

āḡūr: ahır 142/A-Ş

‘aḡārib: akrepler 770/A-Ş

aḡbe: sarp geçit 796/A

āmūr-z-gār: bağışlayıcı, yargılayıcı 41/A

‘anā: dert, keder, bela, ızdırap 567/A-Ş

anīd: inatçı, serkeş, dikkafalı 175/Ş

ārām: huzur 253/A-Ş

ārāyış: süsleme 456/A

‘ārī: çıplak 564/A

‘āriyet: ödünç 607/A-Ş

āsāyış: emniyet, esenlik 154/A, 231/A-Ş

‘aţse: aksırık 634/A-Ş

bāde-ḥ̣ār: içki içen 746/A

baḥşāyış: bağışlama 421/A

ba‘īd: uzak 260/Ş, 569/Ş, 621/Ş, 636/Ş, 653/Ş, 796/Ş

bālīn: yastık, başucu 751/A, 157/A-Ş

bār-gāh: saray, huzur 458/A

bārid: soğuk 471/A-Ş

başar: görme 292/Ş

bāzī: oyun 470/A, 787/A

bedāyīn: yoldan çıkmış, ahlâksız, dini bozuk 183/Ş

bed-ḥūne: kötü huylu 244/A

bedīd: açık, aşikâr 440/A, 469/Ş

bedīhā: kötülükler 745/A

behāyim: dört ayaklı hayvanlar 143/A

beliyyāt: belalar 167/A-Ş

ber kerān ez: uzak 355/A

berehne: çıplak 17/A

besā: nice, pek çok 254/A

bevl: idrar yapma 687/A-Ş

beze: günah, suç, hata 141/A

bezl: saçmak 437/Ş

bīdār: uyanık 60/A, 524/A-Ş

bī-furūğ: parıltısız, donuk 406/A

bī-ḥired: akılsız 354/A, 419/A

bīm: korku 402/A, 606/A

bī-nevā: yoksul, çaresiz, aciz 692/A, 781/A-Ş

biryān: kebab olmuş, kızarmış 755/A-Ş

bī-ustūn (bī-sutūn): direksiz 569/A

būd u nābūd: var-yok 252/A

buğz: öfke, düşmanlık, nefret 160/Ş, 436/A-Ş

burd-bārī: sabır, çile 433/A

buṭlān: fesat, batıl olma 174/Ş

bū'l-heves: heves düşkünü 448/Ş, 451/A-Ş

caḥīm: cehennemin isimlerinden biri 628/A

cāme-ḥāb: gecelik, yatak 686/Ş, 155/A-Ş

cān-gūdāz: ömür törpüsü 428/Ş

cān-kāhī: can eksilten 344/A

cār: komşu 626/Ş

cenān: kalp 503/Ş

cerāḥat: yara 63/A, 80/A

cīfe: leş 139/Ş, 227/A-Ş, 274/Ş, 612/A-Ş

cinān: cennetler 547/A, 550/A, 803/Ş

cisr: köprü 614/Ş

coft: çift 121/A-Ş

cū': açlık 188/A-Ş, 595/A-Ş, 657/A-Ş

cunbān: sallanan, hareket eden 299/A

cunbuşī: hareket 221/A

cūyendegān: arayanlar, soruşturanlar 666/A

çerb: yağlı 191/A-Ş

dād-ger: adil, yargıç, tanrı 264/A, 301/A, 749/A

daḳ/daḳḳ: sitem, tenkit 77/A

dalk: dervişlerin giydiği murakka giysi 161/A, 204/A, 781/A

dāru's-selām: selam kapısı; cennetin kapılarından biri 178/A-Ş, 802/A-Ş

deḫr: yürekli, cesur 140/A

der 'aḳeb: hemen ardından 624/A

der melā: halk içinde, insanlar arasında 94/A

der-bān: kapıcı 600/A

der-kār: meşgul 208/Ş, 645/A

deryūze: yoksul, fakir, dilenci 185/A-Ş

dest-kār: yardımcı 507/A

deşt: çöl 734/Ş

devān: koşan 54/A

deyn: borç 385/Ş, 386/Ş

dil-āzārī: gönül kırma, incitme, acımasızlık 64/A, 65/A

dil-gīr: gücenik, kırgın 687/Ş

dil-ḥırāş: gönül inciten 80/Ş

dün: alçak 146/A, 227/A, 337/Ş, 569/A-Ş, 576/Ş

durūd: selam, övgü, tanrının rahmeti 34/A

eḳārib: akrabalar 770/A-Ş, 771/Ş

ekl: yemek 270/Ş, 688/Ş, 750/Ş, 763/Ş, 767/Ş

enbāz: ortak 25/A, 787/A

endūh: gam, keder 451/A, 664/Ş, 666/A, 687/A

engişt: kömür 725/A

erre: testere 11/A

erzān: pahalı 474/A-Ş

erzende: layık, değerli 514/A

eytām: yetimler 578/A-Ş, 753/A-Ş

fāḳa: yoksulluk, ihtiyaç 16/A, 200/A-Ş, 685/A-Ş, 694/Ş

fāriğ: azade, kurtulmuş, rahat, vazgeçen 135/A, 146/Ş, 206/A-Ş, 346/A, 521/A, 744/Ş

farḳ: baş, tepe, baş ardı 162/A, 723/A

ferec: ferahlık 712/A

feryād-res: imdat eden 257/, 508/A-Ş

ferzend: oğlan çocuk 21/A-Ş, 231/A

furū-māye: alçak tabiatlı 469/A

furū-ten: alçakgönüllü 456/A

fuzūl: saçmalama, gereksizlik, densizlik 220/A-Ş

fütür: gevşeklik, zayıflık, umutsuzluğa kapılma 619/Ş

ğadūd: salgı bezi 476/A

ğam-ḥāregī: dert ortaklığı 326/A

ğār: mağara 30/A-Ş, 445/A

ğāret: yağma 78/A, 696/A

gāv: boğa, öküz, inek 337/A-Ş

gerd: toprak 306/A, 723/Ş

gere: düğüm, kese 588/A

gezend: zarar, ziyan 771/Ş

ğıll u gış: kin, düşmanlık 307/A-Ş, 452/A-Ş

ğmā: zenginlik 420/A-Ş, 615/A-Ş, 781/Ş

girān: ağır 224/A, 225/A, 706/A, 796/A

gird: etraf 267/A, 306/A, 448/A, 713/A, 724/A, 725/A

goll: boyunduruk, pranga 195/A

gülū: taşkınlık, haddi aşma 191/Ş

gūş-māl: kulak bükme, cezalandırma, tembih 58/A-Ş, 183/A-Ş, 352/A-Ş

ḥān: sofrası, yemek 666/A-Ş

ḥāk-rūbe: süprüntü 690/A

ḥalā-cā: tuvalet 696/A

ḥams: malın beşte birini vergi olarak alma 496/A-Ş

ḥāmyāze: esneme 635/A

ḥasūd: kıskanç 764/A-Ş

ḥāzık: mahir, usta 445/A-Ş

helā: sakın ha (nida) 470/A, 515/A, 707/A

hemyān: para kesesi 14/A

hıffet: hafiflik 262/Ş

hıssset: cimrilik 241/Ş

hılāl: kürdan 692/A-Ş

hīre: şaşkın, anlamsız, uyuşuk 387/A, 558/A-Ş

hīşāvend: akraba 769/A, 771/A

hişt: kerpiç 157/A

hizlān: acizlik, zelillik 222/A-Ş, 734 /Ş

hofte: uykuda 529/A

hoş-guvār: hazmı kolay 471/A-Ş

hoş-suhen: hoş sohbet 450/A-Ş

hucū': uyku 188/A

hūn-āşām: kan içen 386/A

hūr-ı 'īn: huriler, ceylan gözlüler 799/Ş

hūşe: başak 238/A-Ş

huşk: kuru 24/A, 704/A

hūş-yār: akıllı, zeki 461/A

hūt: balık 10/A-Ş

ibā: kaçınma, uzak durma 750/Ş

idbār: talihsizlik 311/Ş, 318/A-Ş

iḥvān: kardeşler, can dostlar, tarikat yoldaşları 547/A-Ş

‘ikāb: ceza, azap 546/A

inābet: günahlardan tövbe ederek tanrı yoluna girme 542/A-Ş

‘itāb: azarlama 339/A-Ş, 341/A-Ş

Īzīd: Tanrı 545/A, 564/A, 669/A, 683/A, 652/A

jende: yamalı, eski hırka 150/A

ḳadh: azarlamak 234/Ş

kāḥ: kasr, köşk 281/A

kāhil: tembel 168/A-Ş, 335/A-Ş, 542/A, 572/A

kāhil-tenī: miskinlik 330/A

ḳalīl: az sayıda 202/Ş

ḳanṭara: köprü 613/A-Ş

ḳa‘r: dip 642/Ş

ḳay: kusma 658/A-Ş

kef: el 8/A, 315/A, 457/A, 607/A

kemḥā: kadife 18/A

kerbās: beyaz pamuklu kumaş 609/A

kerges: akbaba 568/A-Ş

kesālet: tembellik, uyuşukluk 221/Ş

keslān: gevşek, tembel, uyuşuk 222/A-Ş

kethudā: ev sahibi 464/A-Ş

Kirdigār: tanrı 299/A, 494/A

kirmān: kurtlar 10/A

kisvet: giysi, kılık kıyafet 155/A, 371/A

kizb: yalan 406/Ş, 638/A-Ş, 646/A-Ş

kūdek: çocuk 470/A, 787/A

kūden: ahmak 114/A, 576/A

kūre: ocak 725/A

ķūt: gıda 10/A, 703/A-Ş

lāgar: zayıf 783/A-Ş

laḥm: et 476/A

laḥn: ses 25/A

lec: inat, zıtlasma 332/Ş, 411/Ş

lecāc: inatçılık 331/A-Ş

leşker-keş: kumandan, önder 30/A

mā'ide: yiyecek, sofrası 597/A-Ş

mağbūn: aldatılmış, kandırılmış 419/Ş

mağz: kase 131/A

maḥdūm: efendi 472/A-Ş

maḥz: saf, katıksız 730/Ş

maḥar: mesken 630/A-Ş

me'āb: dönüş, sığınma yeri 546/A

me'mūn: korunmuş, muhafaza edilmiş 397/Ş

mehd: beşik 21/A

mekr: hile 528/A, 530/Ş, 635/A

menām: uykuda 673/A

merdūd: reddedilmiş 237/Ş, 500/Ş

mergūb: beğenilen, sevilen, kaliteli 155/Ş
meskenet: yoksulluk, miskinlik 720/Ş
meslah: mezbaha 245/A-Ş
mezellet: düşkünlük, sefillik 469/Ş
mezmūm: kötü, çirkin, ayıp, beğenilmeyen, kötülenmiş 764/Ş
miḥen: sıkıntı 707/Ş
mīzbān: ev sahibi 556/A
muḥtel: kuru, bozuk, rahatsız, sert 700/Ş
mumsik: cimri 567/A-Ş, 627/A-Ş, 629/A
mūr: karınca 786/A-Ş
mustaḡfir: af dileyen 237/A, 650/A
mustefīd: istifade etmiş 718/A-Ş
mustevcib: layık, yaraşır 487/A
muşt: avuç, 1/A
muzd: ödül, maaş 548/A-Ş
muẓter: zorlanmış, mecbur olmuş, zavallı, biçare 192/A
nā-ḥānde: davetsiz 462/A, 463/A
nāḳe: dişi deve 7/A-Ş
nāḳid: sarraf 501/A-Ş
naḳş-ı būriyā: hasır üzerindeki nakış 90/A-Ş
nām u neng: ar namus, şan şöhret 204/A
nān-ı faṭīr: mayasız ekmek 202/A
nār-ı ḥırmān: cehennem ateşi 298/A-Ş

nār-ı saķar: cehennem ateşi 376/A-Ş

nār-ı semūm: cehennem ateři 586/A

neberd: savaş, kavga 466/A

nedem: nedamet, utanç 734/A-Ş

nefh: üfleme 2/Ş

nefir: feryat 322/A-Ş

neh: ip, iplik, bir tür desenli ipek kumaş 18/A

nekbet: değersiz, mutsuz, perişan, sefil 461/A-Ş

nevāř: alınlar 44/A

nevāz: okşama 460/A-Ş

nīk-baht: talihli 122/A, 123/A-Ş, 124/A

nikū / nīkū: iyi, güzel 42/A, 104/A, 174/A, 205/A, 264/A, 372/A, 410/A, 415/A, 441/A-Ş, 455/A-Ş, 526/A, 552/A, 673/A

nisye: taksit, veresiye 541/A

niyām: uykuda 673/Ş

nīze: kargı, mızrak 188/A-Ş

pelīd: kirli, pis, kötü işli 175/A

perhīz-kār: dindar, takva sahibi 194/A, 743/A

pertāb: fırlatma 359/Ş

Perverdigār: tanrı 509/Ş

pestī: alçaklık, zavallılık 182/A-Ş

peşşe: sivrisinek, 6/A

peřmīne: yünlü 151/A-Ş, 152/A-Ş

peyveste: daima, sürekli 92/A, 243/A, 414/A, 625/A, 753/A

pīṣ-endīṣ: ileri görüşlü 126/A

pur-firīb: çok hilekar 758/A-Ş

pūşeṣ: giysi 161/A

rānde: kovulmuş 237/A

refī': yüce, değerli 547/A-Ş

reḥā: kurtuluş 624/A-Ş

reng geçmek: hile yapmak, aldatmak 109/Ş

resān: ulaştıran, yetiştiren 422/A

reste: kurtulmuş 248/A

reste-ḥīz: mahşer günü 797/A

rıḍvān: razılık, cennet, cennetin kapıcı meleği 799/A

rīṣ: sakal 701/A, 704/A

rīṣ: yaralı 63/A

rīze-i nān: ekmek kırıntısı 689/A

rucū': sözünden dönme, cayma 657/A-Ş

rūze-dār: oruçlu 143/Ş

rūzī: rızık 126/A, 185/A, 449/A, 684/A, 694/A

şadқа: sadaka 500/A

şeḥāvet: cömertlik 241/A, 369/A, 419/A, 420/A-Ş

saḥt-dil: katı kalpli 589/A-Ş, 591/Ş

sa'īd: mutlu, kutlu, uğurlu 605/Ş

sakf: tavan, çatı 569/A, 789/A-Ş

sebak: ders 491/A, 533/A-Ş, 663/A-Ş, 722/A, 740/A

sebok-sārī: sefihlik, rezillik, zelillik 262/A

semūr / semmūr: samur, samur kürk 17/A-Ş

seng-i ḥārā: sert taş 7/A-Ş

ser-girān: öfkeli, mağrur, mutsuz 247/A

sīr-āb: suya kanmış 752/A-Ş

sitūze / istūze: savaş, kavga, çekişme 382/A, 407/A

sūd-ḥār: tefeci, meyhaneci 494/A, 749/A

siflegān: alçaklar 483/A

suḥre / sūḥre: maskara 790/A-Ş

şāne: tarak 701/A-Ş

şekā': bedbahtlık, talihsizlik, zorbalık 653/Ş

şekībā'ī: çile, sabır, tahammül 302/A

şerm: utanma 444/A-Ş

şerm-sār: utangaç 423/A-Ş

şeyn: kusur, ayıp 386/Ş

şutur-murğ / uştur-murğ: devekuşu 209/A-Ş

şūy: damat 119/A, 527/A, 529/A

ta'ab: zahmet, meşakkat 15/A, 269/Ş, 505/A-Ş, 777/Ş

taş: tek 121/A-Ş, 717/A-Ş

tarfetü'l-'ayn: göz kırpımı 19/A

tār-ı 'ankebūt: örümcek ağı 703/A-Ş

tārīk: karanlık 55/A, 678/A-Ş

tāze-rūy: neşeli 450/A, 741/A

tebāh: mahvolmuş, çürük, bozuk 182/Ş, 759/Ş

tebeh-kārī: bozgunculuk 759/A

teber: balta 643/Ş

tefvīz: ısmarlama, başkasının sorumluluğuna bırakma 261/Ş

tek: kuyunun dibi 642/A

telbīs: şeytanın kötü bir işi masum ve çekici göstermesi 628/A-Ş

telh-gūy: acı sözlü 106/A

teng-destī: muhtaç 773/A

ten-perestī: canına düşkün 182/A-Ş

tenūr / tennūr: tandır, ocak 17/A-Ş

tersān: korkan 403/A, 595/A-Ş

tevānger: zengin, güçlü 203/A, 429/A, 502/A

tiryāk: panzehir, afyon 434/A-Ş, 435/A-Ş, 436/A-Ş

tīşe: keser, balta 335/A-Ş, 667/A-Ş

turş-rūy: ekşi suratlı 106/A-Ş

türk-tāz: baskın yapma, at sürme 790/Ş

‘ucb: böbürlenme, kendini beğenmişlik, kibir 304/A-Ş

‘uķūbet: cezalandırma, azap, 70/A-Ş

ustuvār: sağlam, sıkı, dayanıklı, emin 265/A

vaḥīd: biricik 175/A, 440/A

va‘īd: yıldırma, korkutma, ikaz, vaat 636/Ş

vām: borç 385/A, 386/A

vāye: kismet, nasip 137/A, 175/A

viṣāk: ev, hane, mesken 636/A

vuzū: abdest 584/Ş, 696/Ş

yaḥ: buz 679/A

yāve: yoldan çıkmış 7/Ş

Yezdān: Tanrı 575/A

zāg: karga 346/A-Ş

zehre-i çūn u çerā: neden, nasıl diye sorma cesareti 13/A

zenaḥ: çene 679/A

zer': (tohum) ekmek 241/Ş

zerķ: hile, ikiyüzlülük 161/A-Ş

zīn: eyer 543/A

zindegānī: hayat, canlılık 176/A, 440/A, 542/A

zişt-rūy: çirkin yüzlü 598/A-Ş

zūr: güç, kuvvet 165/A-Ş, 490/Ş

Eserde Geçen Farsça Fiiller Listesi

āmeden: gelmek > āyed

āmūḥten: öğrenmek

āmurzīden: affetmek

āverden: getirmek, almak > ār

āzurden: incitmek

bāḥṭen: feda etmek, gözden çıkarmak > bāz
bār keṣīden: yük çekmek
bāyisten: gerekmek, lazım olmak (> bāyed: gerekir)
bāz āverden: geri getirmek
bāz dāṣṭen: engel olma, alıkoyma, tutuklamak
be-cāy āverden: yerine getirmek
beder borden / āverden: çıkarmak
ber-hem zeden: harap etmek
binā ṣoden: vuku bulmak, olmak, söz konusu olmak
borden: götürmek > ber
borīden: ayrılmak, uzaklaşmak
costen: aramak, araştırmak
çārūb kerden: süpürmek
çeṣm dāṣṭen: ümit etmek > çeṣm dār
çīden: toplamak
dāṣṭen: sahip olmak > dāred
dāden: vermek > dihed / dād
demīden: üflemek > demīd
dem zeden: bahsetmek, söz açmak
derīden: yırtmak > der
der-yāften: anlamak, kavramak > der-yāb
dūḥṭen: dikmek
efgenden: atmak, fırlatmak

efrūḥten: yakmak > efrūz

efzūden: artırmak > efzūn

endāḥten: atmak, fırlatmak > endāz

fermūden: emretmek

fezūden: artıran, çoğaltan > fezā

gām zeden: adım atmak, ayak basmak

gerdānden: döndürmek, çevirmek

gešten: dönmek, dolaşmak > gerd

giriŋten: tutmak, almak

giriŋsten: ağlamak

guriḥten: kaçmak > gurīz

gusiḥten: koparmak > gusil

gūş giriŋten: kulak vermek

guzīden: seçmek, tercih etmek

guşāden / kuşāden: açmak

ḥarīden: satın almak > ḥar

ḥāsten: kalkmak > ḥīz

ḥoŋten: uyumak, yatmak

i‘zāz kerdn: aziz sayma, değer verme

kāhānden / kāhanīden: eksiltmek

kārger āmeden: işlemek, tesir etmek

kāšten: ekmek

keşīden: çekmek > keş / keşīd

koşten: öldürmek
kübīden: vurmak
mānden: kalmak
murden: ölmek
nigāh dāşten: korumak, gözetmek
nigerīden: görmek, bakmak
nihāden: koymak, yerleştirmek
nihuften: saklamak
nişīnden: oturmak
numūden: görünmek, göstermek > numāy
nūşīden: içmek > nūş
pendāşten: düşünmek, sanmak > pendāred
perdāzīden: ödemek, düzenlemek, ilgilenmek
perīden: kanat çırpma, uçmak
pertābīden: fırlatmak
perverden: beslemek
pezīruften: kabul etmek > pezīr
rānden: kovmak, uzaklaştırmak
rencānīden: incitmek > rencān
resten: kurtulmak
rīḥten: dökmek > rīz
rū be-rāh şoden: yola koyulmak, ilerlemek
rūyānden: yeşertmek

sezā dāden: layıǵını vermek

siporden: bırakmak > sipor

sūhten: yakmak > sūz

şenīden: dinlemek

şikest āverden: zarar vermek

şināhten: tanımak, bilmek > şinās

şumārden: saymak > şumār

şusten: yıkamak > şūy

tāften: eğmek, bükme, kıvrırmak

tāhten: dört nala gitmek, saldırmak > tāz

tekye kerden: güvenmek

vakf kerden: vakfetmek, adamak

verzīden: biçmek, işlemek, çabalamak, elde etmek > verzed

yābīden: bulmak

yārī ḥāsten: yardım istemek

yārīden: yardım etmek

yārīsten: cüret etmek, muktedir olmak

GENEL İNDEKS

- ahlâk, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 14, 15, 29, 31, 47, 48, 49, 62, 63
- Ahmed Fakih, 5, 9
- Ahmed Yesevî, 4
- Atabetü'l-Hakâyık*, 4
- Behrâm, 28, 29
- Bursalı Mehmed Tâhir, 12
- Çarh-nâme*, 5, 9
- Divân-ı Hikmet*, 4
- Dîvânü Lügâti't-Türk*, 3
- Edib Ahmed, 4
- Esmâ-i Hüsnâ, 16
- fakr, 29, 31, 41
- Ferîdüddîn Attâr, 7, 9, 62
- Gölpınarlı, Abdülbaki, 8
- Halep, 12
- Hasan Şu'ûrî Efendi, 11, 12, 60, 65, 84
- hikmet, 4
- Hız. Âdem, 17, 35
- Hız. Ali, 26
- Hız. Dâvûd, 17, 20
- Hız. Ebubekir, 25
- Hız. Eyyub, 17, 21
- Hız. Hûd, 17, 18
- Hız. İbrâhîm, 17, 19
- Hız. İsâ, 17, 23, 24
- Hız. Lût, 17, 19, 20
- Hız. Muhammed, 17, 24, 25, 26, 27, 42, 43, 44, 45, 47, 62
- Hız. Nûh, 17, 18
- Hız. Osman, 26
- Hız. Ömer, 25
- Hız. Sâlih, 17, 20
- Hız. Süleymân, 17, 21
- Hız. Uzeyr, 17, 23
- Hız. Yahyâ ve Zekeriyya, 17, 22
- Hız. Yûnus, 17, 21, 22
- insan-ı kâmil, 31
- kanaat, 5, 9, 29, 31, 42, 43, 63
- Kaşgarlı Mahmud, 3
- Köprülü, Mehmed Fuad, 3, 4, 5
- Kutadgu Bilig*, 3

Levend, Agâh Sırrı, 1, 2, 51, 52, 60,
62

Mantıku't-tayr, 8, 29

marifet, 31, 38, 39

mesnevî, 2, 5, 6, 9, 10, 14, 16, 50

Mevlânâ, 5, 62

Moğol, 4

nasihat-nâme, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 62

nefs-i emmâre, 9, 30, 31, 34

Nişabur, 7

öğüt, 1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 29, 43

Pend-nâme, 2, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 14,
15, 16, 24, 29, 30, 43, 47, 62, 63,
66, 68

Risaletü'n-Nushiyye, 5, 9, 47

riyazet, 29, 30, 32, 33

Rüstem, 28

sabır, 5, 9, 22, 29, 40, 47, 63

Sacy, Silvestre de, 10, 68

sehâ, 43, 47

Senâî, 5, 62

seyr-i sülûk, 31

siyaset-nâme, 2, 3

sûfiyâne, 1

suskunluk, 33

takvâ, 39

Tatçı, Mustafa, 5

tercüme, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 15,
49, 50, 51, 53, 54, 55, 57, 58, 60,
62, 63, 66

tevekkül, 9, 19, 45, 63

Toska, Zehra, 50

ümmeî çağı, 1, 2, 3, 4, 62

Yunus Emre, 5, 9, 47

Yusuf Has Hâcib, 3

zikir, 37, 38, 63

zühd, 29, 31, 39, 63

KAYNAKÇA

- Ateş, Ahmet. *Farsça Grameri*. İstanbul: Tercüman Yayınları, 1982.
- Bursalı Mehmed Tâhir. *Osmanlı Müellifleri I-II-III*. İstanbul: Meral Yayınevi, 1975.
- De Bruijn, J.T.P. *Persian Sufi Poetry. An Introduction to the Mystical Use of Classical Poems*. Richmond: Curzon, 1997.
- Dilçin, Cem. *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Dağıtım, 2000.
- Ebu Hamid Ferîdüddîn Muhammed b. İbrahim Nişaburî Attâr. *Pend-nâme*. Haz. Silverstre de Sacy, çev. Ruh Bahşan. Tahran: İntişarat-ı Esatir, 1373.
- Ferîdüddîn Attâr, *İlâhiname*. Çev. Abdülbaki Gölpınarlı. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1947.
- İmam Nevevî. *Riyâz 'üs-Sâlihîn*. Çev. İhsan Özkes. İstanbul: İslamoğlu Yayıncılık, 1991.
- İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, C. 1, 1988.
- İsmail Belig. *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdetü'l-Eşar*. Haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Kanar, Mehmet. *Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları, 2008.
- . *Türkçe-Farsça Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları, 2008.

Kaplan, Mahmut. “Türk Edebiyatında Manzum Nasihat-nâmeler”, *Türkler*. XI (2002): 791-799.

---. “Divan Edebiyatında Manzum Nasihat-nâme Yazan Şairler ve Eserleri”. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. III/3 (1992): 23-68.

Kınalızade Ali Efendi. *Ahlâk-ı Alâ’î*. Haz. Hüseyin Algül. İstanbul: Kervan Kitapçılık, 1974.

Köksal, M. Asım. *Peygamberler Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

Köprülü, M. Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984.

---. *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1986.

Levend, Ağâh Sırrı. “Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. sy. 234 (1964): 89-115.

---. *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1973.

---. *Divan Edebiyatı Kelimeler Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1984.

Özen, Mine Esiner. *Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü*. İstanbul: İ.Ü. Fen Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Prof. Dr. Nâzım Terzioğlu Basım Atölyesi, 1985.

Özsoy Ömer, İlhami Güler. *Konularına Göre Kur’an (Sistematik Kur’an Fihristi)*. Ankara: Fecr Yayınevi, 1999.

Öztürk, Mürsel. *Farsça Dilbilgisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.

Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf*. İstanbul: Yeni Boyut, 1998.

Redhouse, Sir James W. *Turkish and English Lexicon*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2006.

Sâlim Efendi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*. Haz. Adnan İnce. Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2005.

Steingass, F. *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2005.

Şemseddin Sami. *Kamus-ı Türkî*. Tıpkıbasım. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1996.

Tatçı, Mustafa. *Yunus Emre Dîvânı ve Risâletü'n-Nushiyye* (Tenkitli Metin) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazmaları İnternet Sitesi, erişim: www.yazmalar.gov.tr.

Timurtaş, Faruk Kadri. *Eski Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı C. 4, 1991.

Toska, Zehra. "İleriye Yönelik Araştırmalarla İlgili Olarak Eski Türk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Olan Tercüme Metinleri Değerlendirmelerde İzlenecek Yöntem/ler Ne Olmalıdır?" *Journal of Turkish Studies* 24 (2000): 291-306.

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2001.

Ünver, İsmail. "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler". *Türkoloji Dergisi* 11/1 (1993): 53-89.

Yılmaz, Hasan K. *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.

Yılmaz, Mehmet. *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1992.

١
بخط مصنف من الشبر
بشور خزانة
نعالی

بخط مصنف من الشبر
بشور خزانة
نعالی

بخط مصنف من الشبر
بشور خزانة
نعالی

بخط مصنف من الشبر
بشور خزانة
نعالی

بخط مصنف من الشبر
بشور خزانة
نعالی

بخط مصنف من الشبر
بشور خزانة
نعالی

بخط مصنف من الشبر
بشور خزانة
نعالی

بخط مصنف من الشبر
بشور خزانة
نعالی

بخط مصنف من الشبر
بشور خزانة
نعالی

Mikrofilm Arşivi
No. 1339

1339

بخط مصنف من الشبر
بشور خزانة
نعالی

Süleymaniye M. Kütüphanesi	
Kısmı	Devlet - Mesnevi
Yeni Kayıt No.	
Eski Kayıt No.	785

ترکیده اگاهدار و انکه مبتدا محذوف الخبر در فارسیده بود
 قاعده غایت مستفاد راول اندک تقدیر نده و مستثنی ده
 اولان حرف یا معنای وحدتی افاده انچه در و خاکدان اول
 نوع آنست و جمع تمت و دولتی اعظم و انشرف بیان
 اول لکن انکه اعطاسه حمد و شکر واجب اولد و عجب و کر
 اولشتر تر **ترجمه** حمد و باین جناب کبریا به بروج خاکداید و بیان
ترجمه انکه در ادم دیده او روح اول اول اندک دانه روحی اول فتح
 ایلدی **ترجمه** در از طوفان نجات اول روح را طوفان ندن نوحه نجات اول
 و یردی انکه نبهتدی محذوف الخبر و لفظ در عوبده اولان
 معنای در او کینه خصمیرینه قام اولور در معنای و یردی
 و معدن لفظه فعل مضارع در او فور مکمل است و جملت و صبح
 بطریق اولن معنای نبهتدی بوجده بر قاج معنای بداندن خاکداید
 بری او فور کشفیانه که و لطف فیمن ربوبی نوحی شریفی
 و صبح معنای قرین طینت ادم آرین صبا جان و ظهور است
 معنای دبار معدن ملک وجود و کتور مکمل معنای اولور
 حضرت ادم علیه السلام کنه ابوالبشر نوحه حضرت نوح علیه
 اولعلی و لفظ طوفان کنه اول طوفان ندن نجات اول و یردی در کمال
ترجمه ادم نوحی اول روح و صبح و یردی طوفان ندن کمال اول
 بت انکه و مان کرد فترش باد اول اول اندک تری هوا لرزه ای

تا سراز و او قوم عا در آ تا که عا قومک لایق بنی و یردی
 انکه مثل سابق الذکر اول اندک معنای زمان امر در کر در لفظ
 فعل مضارع در تیره بر نصب مخزنه افریده کنی کارسید و ضمیر
 معنای افاده یرکله خبر نه لاحق اولان بنی ای معنای
 بری ضمیر غایب در که علامتی ماقبله اولابر حرف لایق
 اولوب انکه اسم لاحق اولور و یردی و بی مصدریه در که علامتی
 ماقبله اولابر حرف مکمل اولوب کمال لاحق اولور و صراع
 نایده اولابر حرف اادت تعلیل اول یا خود غایب غرض اولدی
 جایز در سزا لایق معنای در ای اول منی کله دند جانی و یردی
 لفظه نده اولابر و ای بیاض و صغیر در قصد توصیف افاده
 و قوم عا حضرت اهد علیه السلام معنای و یردی قوم جمیع
 که توانا و قوی بیملک اولد قاری ایچون ریج صرر اسال اولوب
 ملاک اولد قاری قرآن عظیم الشان نده مذکور در **ترجمه**
 او که قمری باده زمان ایلدی عا قومن خاکداید انکه
بیت انکه لطفی جوشن اظهار کرده اول اندک لطفی کندین
 ایلدی یا خود لطف کندین اظهار ایلدی بر خلیش بار کمال کرد
 در مستثنای کمال ایلدی انکه مثل اول و لطفش قبل
 تهرش در که لطف معنای و خوشش غیب نعل بر بوجده

را ثابت اولور به تشریف صفت جلای اولدونی کی لطف صفت
 جانی اولور لطفی کنیدی انهار تندی دیلور و حرفت را بعضی
 زاید دخی اولور اگر چنین کلمه و یا خود ضرورت وزن اچون
 زاید اولور سه کنیدی لطفی انهار تندی دیلور و لفظ علی
 معنایند در خلیل عبیدر دوست معنایند و کلارده اولور
 زار لفظی اسم جادور اکثر مکان مراد اولور ترکیده لکاید تغییر
 چترار وللا زبکی مراد کلک یک اولور خیلدن معصوم
 حضرت ابراهیم علیه السلام در که ناز و دودن خلاص ایدر
 نص کریده قلنا یا ماریکون بر او سلام علی ابراهیم علیه
 السلام **ترجمه** او که لطفی کنیدی انهار یکد انشی دوست نظر اولد
بیت آن خدوندی که سنگام **ترجمه** اول برادش بدر که صانع
 کرد قوم لوط را زبر و زبر لوط قومی زبر و زبر ایلدی خد
 صاحب اولور پادشاه معتمد در خنده کی با وحدت اچون زبر
 کلمه خنده لاش اولور حرف یا اون سنگم یکلور هر بر یک
 محلی کلدیک بیان اولور اناسدنگام سنگام و قدره روح معلوم
 و حضرت لوط را بر ایه علیه السلام خمر تنیک خواهر زاده
 قومی اطاعت فرمان ذوالکمالی ایتیب سیری باره شکر
 خلقی قبول عوت ایکندن امتناع و فعل شنید مبادی

نیز

مظهر غضب آلی اولوب حضرت جبرائیل علیه السلام و قیامت
 نازل اولدوغند قرآن غنیمته ان موعدام الحج القیس الذی یخرج
 ایت کیری دیلدر و مدین مذکور هک زبر و زبر اولد قاری
 دخی جکت عایلهها قلهها نص کریده نا بدتر **ترجمه**
 اول ایلدی لم یزال قاتل **ترجمه** لوط قوم ایلدی زبر و زبر
بیت سوی او صهی کبره زار خسته انک جانیند که دشمنی او ای
 پشه کایر شرکها بیت ساخته بر سنگلی انک ایشنه کفایت
 سوی طرف معنایند یا ندر دخی صبح اغدر خیم عبیدر دشمن معنایند
 اخوند پای وحدت تیر او قدر انداخته انداختن لفظند
 ماضی در اتمق معنایند پشه با فارسید سنگ در اخوند کی
 وحدت معنایند افاده ایدر و کار ایش در اخوند کی شین
 غایبدر کفایت لفظ عبیدر معلوم و ساخته فاق لفظند
 فعل ماضی در دوزدی معنایند اما ایلدی معنایند تعدد
 فارسیدر معنایند قول بر قیام لغت واردر ایش او معنایند
 اولور هر بر یک محلی کلدیک بیان اولور اناسدنگام و طراف
 اوق آمان غرود لعین در که تقصیانی بیانه استعداد و شکر
 یوفر کتب تو ایچده فصلا مسطور در **ترجمه**
 برعد و بی تندی چون که هم **ترجمه** بر سنگله ایشنه ایلی تمام
بیت انک اعدا ایدر یا در کشیده اول اسد که دشمنی در ایلدی

چار چیز از چار چیز حاصل شود
فرعید اصل یکی ذریع و بند

حضرت شیخ قدس سره در تفسیر این آیه بیان می‌فرماید
حاصل آید چار چیز از چار چیز
حاصل اول در دست شی در گشته دن
خاموشی را هر که سازد پیشه بی
کیوست سکوت اید همیشه پیشه سبب
گر ساقمیت بایدت خاموش باش
خاموشی اولان دالما راحت اولور
از سخاوت مرده باید سوری
مرده اولور جو در کله بر مراد
هر که او خاموشی در کف نیست
لیکه خاموشی اولدی همه گوشش
هر که افسا کن شد و خاموشی
لیکه داهر ساکن و خاموش اولور
آنکه هر دم در زمان خواهی شدن
صحت جسمه سبب فعل حسن

حضرت شیخ قدس سره در زمان امان
که می خواهی که باشی در امان
استیاضه بوله سن امن و امان
هر که عادت بود وجود و کرم

هر که جوید و کرم عادت اولد
هر که کار نیک و یا بد میکند
ایونکدن هر کس کیتم نه ایدر
ای بزدل بند معبود باش
سعی ایله بند معبود اول
پایش از بخل بخیلون بر حذر
داما بخل بخیلدن قبل حذر

در بیان احتیاط از چار چیز
ترکی لازم اولای ایله تمیز

حضرت شیخ در تفسیر این آیه احتیاط و احتیاجی لازم اولد و عین بیان می‌فرماید
چار چیز است بزدلانه از چار چیز
دورت شیدن دورت شی حاصل اولور
هر که اصادر شود این چار کار
معد کیوم کیوم سادر اوله بوفعل چار
چون کسوال آورد در دگر خوار مزه
مزد سائل دالما ذلت کورد
هر که در پایان کاری متکدر
کیوم یسنک صوکنه اعتر نظر
هر که نکند احتیاط کارها
کیوم صافتر ایشلر دن دالما
هر که اوستنیز با سلطان کند

خلق اینچند عزت و حرمت بوله
آن می میدان که با خود میکند
آئی ایله بیل که کند و ایدر
تا قواف در سخا و خود باش
قوتک اولدوچه صاحب جودل
تا سوز در ترانار سغدر
یا قسودن تا کیوسنی نار سغدر

کبریا و سلطان ایله جنگ و جدال	اول بنای جانته و برز و آل
هر که گشت از خوی بدنا ساز کار	دوستان از وی کند بی شک قرار
هر که اوله دانا بد خوی کار	بی شک ایله دوستانه اندون قرار
در بیان چار چیز ارد شکست	

عیش تلخ و قدر اولور انلرله یست
حضرت شیخ دوت گشته انسانان معیشت نه نقصان و وجود نه شکست و بر دو کین ^{بر} ^{یاد}
آدمی را چار چیز ارد شکست
دوت گشته آدمه و بر غرور
دشمن بسیار و و امر دشمنار
دشمنی کیم اوله دینه زبون
وای مستکبری که فرق وافرشد
وای اول بچاره غرق دین اوله
هر کوی بسیار باشد دشمنش
هر کیم کیم اولور سه دشمنی
هر کوی اشغال بسیار دشمنی
هر کیم که غافل کیم بسیار اولور

در بیان چار چیز از خطا	اول بنای جانته و برز و آل
نید و کین بی ادب و مقتدر و دوا	دوستان از وی کند بی شک قرار
حضرت شیخ دوت گشته انسانان معیشت نه نقصان و وجود نه شکست و بر دو کین ^{بر} ^{یاد}	بی شک ایله دوستانه اندون قرار
چار چیز است از خطاهای آدمی	
دوت گشته و از خطا ایله حذر	

اول اوزدن داشتن چشم و قفا	ساده دیر اوست خطا باشد خطا
بری عورتین امتداد ایتله و قفا	ساده ذل اولور دخی غایت خطا
ایمعی از یک خطای دیگر است	صحبت مبیان ازینها بدتر است
کیدن ایمن اوله در غایت خطا	صحبت مبیان دخی بدتر اولا

در بیان چار چیز از عطا
اکله کیم نیکه اولور لطف خدا
حضرت شیخ افعال ممدوح کیم عطا یی خدا در دوت گشته ده اولدین بیان ^{بر} ^{یاد}
چار چیز است از عطا های کیم
دوت گشته و از عطا یی کیم
قرین حق اول بجای آوردنست
قرین حق اوله ادا
حکم دیگر چیست با شیطان جهاد
هدی شیطان ایله ایتله جهاد
عشر مزه را فراید چار چیز
فهرایدوب هر برینی ایله تمیز

حضرت شیخ دوت گشته آدمک عمرین زیاد آندو کین بیان ایدوب بود	مبغزاید عشر مزه از چار چیز
این مضیعت بشنوی یا رعزین	دوت گشته و از ایدو عمری زیاد
دکلیوب بو پندی ایله قلبی شاد	اول آوردن بکوش و از خوش
و انکیمی دیدن جمال ماه و ش	خوش صدای دکلاک شام و صبح
ایک عمر چکونه خوب نظر	سومر امدایمعی بر مال و جان
مبغزاید عشر مزه از چار چیز	

تا انکه کرم مال و جان مالم اوله
 انکه کارش بر مراد دل بؤد
 هب مرا دونه اوله ایشی مدام

عشر مردور باکاهد پنج چیز
 نه اولد و من فهر ایلوب ایله کوز
 حضرت شیخ بنی سکه آذ ملک حمون ناقص ایلد و من بیان ایروب بیورد
 عشر مردور باکاهد پنج چیز
 عسرا دم آکسیلوریش نسته دن
 سندیکی دان پنج در پیری نیاز
 اول بشیخ پیری که پیر ایلد نیاز
 هرکه او بر مرده اندازد نظر
 کیکه دالو مرده یه ایره نظر
 پچیش ترس و میواز دشمنان
 اولدی خامس دخی خوف دشمنان
 هرکه او از دشمنان ترسان بؤد
 که ده دشمنان همیشه غملاور
 از خدا ترس و متوس از دشمنان
 قورق خدادن چکه دشمنان الم
 پنج خصلت هست زیر ذاب و
 سعی ایت اول خصلتو ایلله طومره خو
 حضرت شیخ بنی خصلت آب روی ضایع ایتد و کین بیان ایروب بیورد

دور باش از پنج خصلت ای پسر
 دور اوله کور پنج خصلتدن هان
 اولو کور کوی بامر مرد و روغ
 کذب خلقه سولکدن قیل حدرد
 هرکه استین کند با مهنتران
 کیوا اولو اوله ایدر جنک و جدال
 پیش مرد هر گرا بنود ادب
 خلق او کدن کیکه اوله بی ادب
 از سبکساران میانش ای تنگویی
 خلق را سندن اولو خفت ایدر
 کرم عالم آب روی بابدت
 عالم اچره ایستیر ایلک آب روی
 ای پسر یا مهنتران کتر سستیز
 اولو اوله ایلله پنج وعناد
 هرکه آهنگ سبکسار کند
 کیکه خفت وضع نامغول ایدر
 جو خدیت راست بامر مرد مگوی
 طغری سوزدن غیری خلقه سؤیله
 از خالوف و از خیانت دور باش
 هر خلا قیلله خلوتدن صفیق
 کرمی خواهی که کوبندت نکوی

تا بریزد آب روی در نظر
 یوز صوبی دوله بیره هر زمان
 زانکه کوردی از دروغت بفروغ
 کیویا کون انسانی رونقسن ایدر
 آب روی خود بریزد بیجان
 یوزی صوبت دو کمر آخربچال
 کوبیزد آب روی نو خج
 برع دو کسه آب روی نو خج
 که سبکساری بریزد آب روی
 کند و سن بی حرمت و عزت ایدر
 دامن خلق نکومی بابدت
 اولمغه سعی ایلله دالو تنگویی
 وز حماقت آب روی خود مریز
 قوسونلر تا که ساکه احمق آد
 از روی آب روی بیترادی کند
 آخه هر که آب روی قان کیدر
 تا که رود آب روی آب جوی
 آب روی آب انهار ایلله
 تا بود پیوسته دژ روی نور باش
 تا یوز رک دالو اوله نورین
 ای برا در هیجکس راند مگوی

نفس شیطانی در بود بویا بکر هله است معناسند در اولی شند

نفس و شیطانی در کردی راه من ای کرم نفس و شیطانی بنم یو یک
اورو مراد بویا یکی بنی سنک عباد نکدن دورا یلیدی یکد
رحمت باشد شفاعت خواه من بنم شغیم سنک عباد اولی شند
بی تازد این نفس سرکش جنان چو عیش تواند کوفتن حسنان
بافس شیطانی براید بزور نبرد پلنگان نیلای من سنک
چشم دارم کرکته پاکم کنی امید دوترم که بنی کناهان پاک اید سنک
پیش از آن کاند و جهل خاکم کنی اندن او کدین بنی جهل اندر خاک
ایلرس مراد قبل الموت بنم نقی قبول ایدوب حق و مغفرتک
آبیل بنی کناهان پاک ایلد یکد چشم بوندر امید معناسند در
اندان دم کرکتن جانم بری اولدمه بدندن جانم ایلد در
اوجها ن با نور ایمانم بری جهل بنی ایمان نوزیل ایلد دهن شند
خداوند کارانظر کن بجود که جهل بنی ایمان نوزیل ایلد دهن شند
کناه آیداز بندر خاکسار ایست عفو خداوند کار
مرا شد شصاری روزی نویس و کرشمه مسارم مکن پیش کن
در نکشش نفس اماره کند ها قل آن باشد که او شاکر بود
ها قل او کس اولدی که جمیع خصوصه شاکر اولد و آنکس بر نفس
خود قادر بود اندن صکره کند و نفسی او دره قادر و غالب
نفس قدرت اخلاق ذمیه نک از اسیل مسیر اولد فن اشعار ایتام
اچون بوسسته سلوک ایلدی هر کس چشم خود فرو خورای
ای جوان هر کیمیک کنی خشمی یوندی یعنی خشمی فدق ایلدی

نفس شیطانی بیلد او دای کیم
رحمت اید شفاعت با رحیم
بودا افرین اولد الفیوم
و استرا معناسند
اول نفس نکرده جانم دور
هر کیم ایمان دلیلم ندر اول
در کیم نفس اماره کند
ها قل ایلد دم نفس اماره
ها قل او کس اولدی که جمیع خصوصه شاکر اولد
نفس قدرت اخلاق ذمیه نک از اسیل مسیر اولد فن اشعار ایتام
اچون بوسسته سلوک ایلدی هر کس چشم خود فرو خورای
ای جوان هر کیمیک کنی خشمی یوندی یعنی خشمی فدق ایلدی

اولد از جهل بنی ایمان نوزیل ایلد دهن شند
خداوند کارانظر کن بجود که جهل بنی ایمان نوزیل ایلد دهن شند
کناه آیداز بندر خاکسار ایست عفو خداوند کار
مرا شد شصاری روزی نویس و کرشمه مسارم مکن پیش کن
در نکشش نفس اماره کند ها قل آن باشد که او شاکر بود
ها قل او کس اولدی که جمیع خصوصه شاکر اولد و آنکس بر نفس
خود قادر بود اندن صکره کند و نفسی او دره قادر و غالب
نفس قدرت اخلاق ذمیه نک از اسیل مسیر اولد فن اشعار ایتام
اچون بوسسته سلوک ایلدی هر کس چشم خود فرو خورای
ای جوان هر کیمیک کنی خشمی یوندی یعنی خشمی فدق ایلدی

والکاملین و الهافین عن الناس زمره سندن اولی او میدل

باشند او از سنجگان جهان اول کس جهل نک قورقن لریدن
اولور شندی نکرم جنک اوری پایدار چو چشم اوری عقل
بر جای دارد تحمل کند هر کرا عقلست نه عقلی که حشش کند
نه بر دست چو شکر بردن تاخت خشم از کین انصاف ماند
نه اتقی بهین آن بود ایلد ترین مردمان مرد ملوک ایلدی
اول کس در کز نفس و هوا باشد روان که نفس و هوا نک
طردنجه یله یی اولد مراد نفس پرست و هوا پرست اولد یکد
بعضی شند که کز برینه کواقع اولوب معنا بویله اولور که اول
نفس و هوا درنجه یلیمی اولد و آنکس پنداردان ناریک رای
نوا ندر نصکره اول ناریک و نامعقول رایلر صانور خواهد
امروزید نفس اخر خدای عاقبت خدای تقانی یار لغیه در بوخورد
فکر خالدر کرچه در ویشتی و نعت ای پسر ای پسر اگر چه
در ویشتی نعت و مشکله هم دور ویشتی نباشد خوبتر
بیت چو بکدر و ملک و جاه و سریر نبرد از جهان الیه خیر
بیت نکربانی ملک و دولت بلاست کد یاد ساهست فامش کاست
نکده او را نفس سرکش رام شد هر کیمیک سرکش نفسی کادام مطیع
اولدی از خرد مندان نیکو نام شد ابو اولو ها فلکرون اولدی
بعضی شند که سرکش برینه تو من واقع اولور خیرده معناسند
نکده فتح و ضم لغند و بعضی شند که شومش واقع اولور
معنی بویله اولور هر کیم که انوک شوم نفسی کادام و نفا اولدی

اولد از جهل بنی ایمان نوزیل ایلد دهن شند
خداوند کارانظر کن بجود که جهل بنی ایمان نوزیل ایلد دهن شند
کناه آیداز بندر خاکسار ایست عفو خداوند کار
مرا شد شصاری روزی نویس و کرشمه مسارم مکن پیش کن
در نکشش نفس اماره کند ها قل آن باشد که او شاکر بود
ها قل او کس اولدی که جمیع خصوصه شاکر اولد و آنکس بر نفس
خود قادر بود اندن صکره کند و نفسی او دره قادر و غالب
نفس قدرت اخلاق ذمیه نک از اسیل مسیر اولد فن اشعار ایتام
اچون بوسسته سلوک ایلدی هر کس چشم خود فرو خورای
ای جوان هر کیمیک کنی خشمی یوندی یعنی خشمی فدق ایلدی

اولد از جهل بنی ایمان نوزیل ایلد دهن شند
خداوند کارانظر کن بجود که جهل بنی ایمان نوزیل ایلد دهن شند
کناه آیداز بندر خاکسار ایست عفو خداوند کار
مرا شد شصاری روزی نویس و کرشمه مسارم مکن پیش کن
در نکشش نفس اماره کند ها قل آن باشد که او شاکر بود
ها قل او کس اولدی که جمیع خصوصه شاکر اولد و آنکس بر نفس
خود قادر بود اندن صکره کند و نفسی او دره قادر و غالب
نفس قدرت اخلاق ذمیه نک از اسیل مسیر اولد فن اشعار ایتام
اچون بوسسته سلوک ایلدی هر کس چشم خود فرو خورای
ای جوان هر کیمیک کنی خشمی یوندی یعنی خشمی فدق ایلدی

مهر که دارد این صفت باشد شریف هر کس که بود و دت صفتی و خصلتی طویر شریف و عزیز اولور و دت دارد و اولور یان

و اگر بود و دت خصلتی طویریه اول کسه ضعیف یان طویر مراد انوک ایمانی ضعیف اولور پاک دکلر روح او را ده سویی اولور

نیست انوک روحه افلاک جانبیه یول یوقدر مراد عالم طویریه اکا فیض بر غنر دیگر هر که باطن از حرامش پاک نیست

هر کیکه انک بطنی حرامند ن پاک دکلر چون نباشد پاک اعمال اذ دیا چونکه اعمالک دیان پاک اولیه هست بی حاصل

چون نقش بودیا اول کسه عمل چشند بود یا نقش که بی حاصل و بی فایده در هر که را اندر عمل اخلاص نیست هر کیکه عملند

اخلاص یوقدر در جهان بندر کان خاص نیست بهر آنکه حق تعالی نیک خاص بندر لرند دکلر مشغول عبادت با خلاص نیست

نکوست ورنه چه اندر بی مغزق نیست چه زنار مع بر میان دلق چه در پویشان بهر پندار خلق هر که کارش از برای حق بود

هر کیکه آنک استحقاق چون اوله که اصل او یا اولیه کاد او بیسته باد و نوق بود آنک کاری و حالی دائم رونق و لطافت

اولور بیت چودوی پرستویت خداست اگر چیز است بنیند و راست در بیان آنکه پادشاه رازبان دارد

چار خصلتی ای برادر جهان ای برادر جهان دودت خصلت پادشاه را همی دارد زبان پادشاه هر دو کلی زبان طویر

پادشاه چون در مایه خندان بود پادشاه چونکه خلق اچند خندان

کیم اولور بی صفت اولور شریف اولور یان اولور یان ضعیف

پادشاه را همی دارد زبان پادشاه هر دو کلی زبان طویر

پادشاه چون در مایه خندان بود پادشاه چونکه خلق اچند خندان

پادشاه را همی دارد زبان پادشاه هر دو کلی زبان طویر

پادشاه چون در مایه خندان بود پادشاه چونکه خلق اچند خندان

پادشاه را همی دارد زبان پادشاه هر دو کلی زبان طویر

مهر که دارد این صفت باشد شریف هر کس که بود و دت صفتی و خصلتی طویر شریف و عزیز اولور و دت دارد و اولور یان

و اگر بود و دت خصلتی طویریه اول کسه ضعیف یان طویر مراد انوک ایمانی ضعیف اولور پاک دکلر روح او را ده سویی اولور

نیست انوک روحه افلاک جانبیه یول یوقدر مراد عالم طویریه اکا فیض بر غنر دیگر هر که باطن از حرامش پاک نیست

هر کیکه انک بطنی حرامند ن پاک دکلر چون نباشد پاک اعمال اذ دیا چونکه اعمالک دیان پاک اولیه هست بی حاصل

چون نقش بودیا اول کسه عمل چشند بود یا نقش که بی حاصل و بی فایده در هر که را اندر عمل اخلاص نیست هر کیکه عملند

اخلاص یوقدر در جهان بندر کان خاص نیست بهر آنکه حق تعالی نیک خاص بندر لرند دکلر مشغول عبادت با خلاص نیست

نکوست ورنه چه اندر بی مغزق نیست چه زنار مع بر میان دلق چه در پویشان بهر پندار خلق هر که کارش از برای حق بود

هر کیکه آنک استحقاق چون اوله که اصل او یا اولیه کاد او بیسته باد و نوق بود آنک کاری و حالی دائم رونق و لطافت

اولور بیت چودوی پرستویت خداست اگر چیز است بنیند و راست در بیان آنکه پادشاه رازبان دارد

چار خصلتی ای برادر جهان ای برادر جهان دودت خصلت پادشاه را همی دارد زبان پادشاه هر دو کلی زبان طویر

پادشاه چون در مایه خندان بود پادشاه چونکه خلق اچند خندان

مهر که دارد این صفت باشد شریف هر کس که بود و دت صفتی و خصلتی طویر شریف و عزیز اولور و دت دارد و اولور یان

پادشاه را همی دارد زبان پادشاه هر دو کلی زبان طویر

پادشاه چون در مایه خندان بود پادشاه چونکه خلق اچند خندان

پادشاه را همی دارد زبان پادشاه هر دو کلی زبان طویر

پادشاه چون در مایه خندان بود پادشاه چونکه خلق اچند خندان

پادشاه را همی دارد زبان پادشاه هر دو کلی زبان طویر